

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία
και Ιστορία της Τέχνης»
Ειδίκευση, «Ευρωπαϊκή Ιστορία»

“Town and Gown”:
Οι συγκρουσιακές σχέσεις
πανεπιστημίου και πόλης.

Μια συγκριτική προσέγγιση
στις πανεπιστημιακές πόλεις
της Μπολόνια, του Παρισιού και
της Οξφόρδης, 1155-1355.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Χρηστίδης Γεώργιος

Καθηγήτρια: Νικολέττα Γιαντσή
Καθηγητής: Κωνσταντίνος Γαγανάκης
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια: Κατερίνα Κωνσταντινίδου

ΑΘΗΝΑ 2021

Περίληψη

Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα, αναδύονται τα πρώτα πανεπιστήμια της Ευρώπης. Οι πανεπιστημιακές πόλεις προσελκύουν χιλιάδες φοιτητές, οι οποίοι στο όνομα της γνώσης αναζητούν με κάθε τρόπο την κοινωνική τους ανέλιξη και τη συμμετοχή τους στις ανώτατες βαθμίδες βασιλικής, εκκλησιαστικής και αστικής εξουσίας. Στα πλαίσια των σύνθετων και δυναμικών δομών που χαρακτηρίζουν τις μεσαιωνικές πόλεις, η ενσωμάτωσή τους δεν θα είναι απλή υπόθεση. Η στήριξη του Στέμματος και της παποσύνης στην πανεπιστημιακή κοινότητα θα κριθεί αναγκαία για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού θεσμού, καθώς οι σχέσεις ανάμεσα στα πανεπιστήμια και τις πόλεις λαμβάνουν ολοένα και πιο συγκρουσιακό χαρακτήρα. Οι πόλεις αντιμετωπίζουν την προνομιούχα πανεπιστημιακή κοινότητα, ως ένα ξένο και επικίνδυνο μόρφωμα. Καθηγητές και σπουδαστές οργανώνονται σε συντεχνίες (“*universitas*”), ώστε να περιφρουρήσουν τα δικαιώματά τους και να διεκδικήσουν την αυτονομία τους. Οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες, όμως ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε πόλη και πανεπιστήμιο δεν θα λάβει παντού τον ίδιο χαρακτήρα. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια συγκριτική προσέγγιση ανάμεσα στις συγκρουσιακές σχέσεις “*town and gown*”, στις πανεπιστημιακές πόλεις της Μπολόνια, του Παρισιού και της Οξφόρδης.

Abstract

At the end of the 12th century, the first universities emerged in Europe. University towns attract thousands of students, seeking in the name of knowledge their social advancement and participation in the highest levels of royal, ecclesiastical and civic power. In the context of complex and dynamic structures of the medieval cities, their integration will not be a simple matter. The support of the crown and the papacy to

the university community will be deemed necessary for the development of the educational institution, as the relations between the university and the city are becoming more and more controversial. Cities treat the privileged university community as a foreign and dangerous entity. Teachers and students are organized in guilds ("universitas") to protect their rights and claim their autonomy. Conflicts are inevitable, but the town and gown antagonism will not be the same everywhere. This master thesis delves into a comparative approachment between the "town and gown" conflict relations, in the university cities of Bologna, Paris and Oxford.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
Town and Gown: η σύνθεση	17
« Ο αέρας της πόλης κάνει κάποιον ελεύθερο »	17
Ο χαρακτήρας των πόλεων και το αστικό περιβάλλον.....	19
Η διοικητική οργάνωση και η κοινωνική συγκρότηση των πόλεων	22
Η πανεπιστημιακή κοινότητα – the gown.	27
Η πανεπιστημιακή κοινότητα της Μπολόνια.	29
Η πανεπιστημιακή κοινότητα του Παρισιού.	32
Η πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης.	35
Η προάσπιση της πανεπιστημιακής κοινότητας από το Στέμμα και την παποσύνη. Τα πρώτα προνόμια.....	39
Η αυτοκρατοική χάρτα Authentica Habita.	40
Η παπική βούλα του 1220 από τον Ονώριο Γ΄.....	43
Το βασιλικό διάταγμα του Φιλίππου, το 1200.	46
“Parens Scientiarum”, η Magna Charta των πανεπιστημίων.....	48
Τα πρώτα προνόμια στην Οξφόρδη. Το παπικό διάταγμα του 1214.....	51
Οι βασιλικές χάρτες του 1248 και 1255, από τον Ερρίκο Γ΄.	53
Town and Gown: οι συγκρούσεις.....	59
Μπολόνια	62
Παρίσι.....	68
Οξφόρδη	74
Επίλογος.....	80
Βιβλιογραφία.....	85

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμφάνιση των πρώτων πανεπιστημίων και η ραγδαία εξάπλωσή τους προσφέρουν αναμφισβήτητα ένα ευρύτατο ερευνητικό πεδίο, μέσα από το οποίο δίνεται η ευκαιρία να φωτιστούν βασικές ιστορικές συνέχειες, που είχαν ως αφετηρία την μέση και ύστερη μεσαιωνική περίοδο. Στα πλαίσια μιας εποχής που ακροβατούσε μεταξύ προόδου και καταστροφής, τα πανεπιστήμια ως πολιτισμικό φαινόμενο αποτελούν μία από τις πολλές κατακτήσεις της μεσαιωνικής Ευρώπης. Στα πανεπιστήμια της Μπολόνια, του Παρισιού και της Οξφόρδης και στα δεκάδες πανεπιστήμια που ιδρύονται στα τέλη του μεσαίωνα αντανakλώνται οι σύνθετες εκφάνσεις και η πολυπλοκότητα που διέκρινε τις μεσαιωνικές κοινωνίες. Μέσα από τη μελέτη τους μπορούμε να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα, που σχετίζονται όχι μόνο με το πεδίο της ιστορίας της εκπαίδευσης, αλλά και με την πολιτική, την οικονομία και την κοινωνιολογία. Γι' αυτό το λόγο η εξέλιξη του σημαντικότερου εκπαιδευτικού θεσμού από τον Μεσαίωνα μέχρι και σήμερα, μπορεί να αντιμετωπιστεί ταυτόχρονα ως προϊόν πολιτικών, θρησκευτικών και, κυρίως, κοινωνικών ζυμώσεων.

Τα πρώτα πανεπιστήμια του 12^{ου} αιώνα έθεσαν τις βάσεις και αποτέλεσαν τη μήτρα για τη διαμόρφωση του ανώτατου εκπαιδευτικού φορέα παγκοσμίως. Το μεσαιωνικό *trivium* (γραμματική, ρητορική, λογική) και *quadrivium* (αριθμητική, γεωμετρία, μουσική, αστρονομία) που συνιστούσαν τις επτά ελευθέρια τέχνες, η φιλοσοφία, η θεολογία και προπάντων η ιατρική και η νομική συνεχίζουν να συνιστούν ορισμένες από τις βασικότερες σπουδές στα πλαίσια των ανθρωπιστικών, των θετικών και των τεχνολογικών επιστημών παγκοσμίως. Επιπροσθέτως, ο όρος «πανεπιστήμιο» (*university*), είναι απότοκος της λατινικής *universitas*, η οποία χρησιμοποιούταν κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους για να περιγράψει συντεχνιακές συλλογικότητες. Μολονότι, ορθά θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι το σύγχρονο

πανεπιστήμιο ισοδυναμεί με το *studium generale*¹ (τόπος διδασκαλίας γενικού κύκλου μαθημάτων), είναι ανάγκη να σημειωθεί ότι τα πρώτα πανεπιστήμια αντιπροσώπευαν συντεχνιακού τύπου συσσωματώσεις καθηγητών και σπουδαστών. Τα μέλη τους συνδέονταν με όρκο και όφειλαν αφενός να περιφρουρούν τα συμφέροντα της συντεχνίας και αφετέρου να διεκδικούν οτιδήποτε ήταν απαραίτητο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία τους.

Η γένεση των δύο «αρχέτυπων» πανεπιστημίων (Μπολόνια, Παρίσι) προήλθε μέσω μιας εξελικτικής διαδικασίας ωρίμανσης των ήδη υπάρχουσών πνευματικών, εκπαιδευτικών και διαλεκτικών ζυμώσεων που εκτυλίσσονταν τόσο στα πλαίσια θεολογικών αναζητήσεων (Παρίσι) όσο και στην άνθηση και στην επιτακτική ανάγκη γνώσης του δικαίου (Μπολόνια). Στην πραγματικότητα, όχι μόνο τα πανεπιστήμια της Μπολόνια και του Παρισίου, αλλά και της Οξφόρδης και του Σαλέρνο υπήρξαν προϊόντα μιας δημιουργίας που απείχε πολύ από τις δύο βασικές πηγές εξουσίας του μεσαιωνικού κόσμου, το *Sacerdotium* και το *Imperium*.² Έτσι, καθώς η εμφάνιση του *Studium* ήταν μάλλον απόρροια πνευματικών και κοινωνικών συνεχειών, αδυνατούμε να εντοπίσουμε την αφετηρία του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού θεσμού και το ακριβές έτος ίδρυσης των πρώτων πανεπιστημίων.³

Ωστόσο, ανεξάρτητα από τις πολλές και διαφορετικές ιστορικές μελέτες που επεδίωκαν να εντοπίσουν την ακριβή χρονολογία ίδρυσης των πρώτων πανεπιστημίων – για να μην αναφερθούμε σε ανυπόστατα αφηγήματα που συνδέουν τα πανεπιστήμια της Μπολόνια, του Παρισίου και της Οξφόρδης με τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β΄, τον Καρλομάγνο και τον Αλφρέδο αντίστοιχα – το πανεπιστήμιο της Μπολόνια φαίνεται να κατέχει τα πρωτεία ως το παλαιότερο πανεπιστήμιο της Ευρώπης.

Η εμφάνισή του τοποθετείται ανάμεσα στα τέλη του 11^{ου} και τα μέσα του 12^{ου} αιώνα, ενώ το προσωνύμιο “*Bononia Docta*” που καθιερώνεται από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα, μαρτυρά ότι η Μπολόνια από πολύ νωρίς είχε εξελιχθεί σε πνευματικό-

¹ Από τις αρχές του 13^{ου} αιώνα ο όρος *studium generale* φαίνεται πως αντικαθιστά τον μέχρι τότε συνηθέστερο, *studium universale*. Σύμφωνα με τον Hastings Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, τ.1, Oxford, Clarendon Press, 1895, σελ. 8-9, πρόκειται για έναν ιδιαίτερα ασαφή όρο, ο οποίος χρησιμοποιείται για να περιγράψει έναν τόπο διδασκαλίας που α) προσέλκυε φοιτητές από τον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, β) αποτελούσε ανώτατη εκπαιδευτική βαθμίδα, δεδομένου ότι εκεί διδάσκονταν τουλάχιστον μία από τις τρεις ανώτερες επιστήμες (Θεολογία, Νομική, Ιατρική) και γ) διέθετε έναν σεβαστό αριθμό καθηγητών (Masters) για την παράδοση των μαθημάτων. Βλ..

² Walter Rugg, “Themes”, στο Hilde de Ridder-Symoens, Walter Rugg, *University in the middle ages*, τ.1, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1992, σελ. 5.

³ Walter Rugg, ό.π., σελ. 6.

εκπαιδευτικό κέντρο.⁴ Το ρεύμα του σχολαστικισμού, καθώς επίσης και το έργο σπουδαίων Ιταλών νομικών, όπως του Ιρνερίου, του Φραγκίσκου Ακκουρσίου και του Γρατιανού, συνέβαλαν στην άνθηση του δικαίου και ιδιαίτερα στην αναβίωση του ρωμαϊκού στον ευρωπαϊκό νότο. Οι σχολές (*scholae*) των ιταλικών πόλεων (Ρώμη, Παβία, Ραβέννα, Μπολόνια) επικεντρώνονταν και δίδασκαν κανονικό, αστικό και ρωμαϊκό δίκαιο, καθώς όλο και περισσότεροι γόννοι εύπορων οικογενειών στόχευαν στη γνώση του δικαίου, είτε για να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες ανάγκες των εμπορικών συμβολαίων, είτε για να ακολουθήσουν μια καριέρα στην κοσμική εξουσία. Η Μπολόνια όμως θα εξελιχθεί στον πρώτο ιταλικό δήμο, στον οποίο οι ίδιοι οι σπουδαστές του δικαίου δημιούργησαν φοιτητικές κοινότητες με αυστηρά συντεχνιακά χαρακτηριστικά. Όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, σε αυτήν ακριβώς την πρωτοβουλία απαντά ο όρος «Πανεπιστήμιο/ συσσωματώσεις σπουδαστών» (*Universitas scholarium*), με τους φοιτητές να έχουν αρχικά τον πρώτο και τελευταίο λόγο σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης του θεσμού. Κατ' επέκταση, η ανομοιογένεια αυτών των φοιτητικών κοινοτήτων θα επιφέρει τη διάσπασή τους και με αυτόν τον τρόπο ομάδες του πανεπιστημίου της Μπολόνια δημιούργησαν νέα πανεπιστήμια σε γειτονικές πόλεις, όπως τη Βιτσέντσα 1204, το Αρέτσο 1215, την Πάδοβα 1222 και το Βερτσέλλι 1228. Κανένα από αυτά δεν ξεπέρασε τη φήμη και το κύρος του πανεπιστημίου της Μπολόνια, το οποίο αποτέλεσε το κορυφαίο πανεπιστήμιο νομικών σπουδών στο Μεσαίωνα και το πρότυπό του υιοθετήθηκε από τα περισσότερα πανεπιστήμια του ευρωπαϊκού νότου.

Στην Γαλλία ήδη από τις αρχές του 11^{ου} αιώνα, οι σχολές των καθηδρικών ναών αντιπροσώπευαν το βασικό εκπαιδευτικό φορέα. Εκεί διδάσκονταν κυρίως οι επτά ελευθέρια τέχνες (*trivium, quadrivium*) και η θεολογία. Οι πιο σημαντικές από αυτές έδρευαν ανάμεσα στις διοικητικές περιφέρειες του Λουαρέ (Loiret) και του Μοζέλ (Moselle et Bec), όπως για παράδειγμα η σχολή της Σατρ (Chartres), της Λαόν (Laon), της Ρενς (Reims) και του Παρισιού.⁵ Όπως και στην Μπολόνια, έτσι και εκεί έδρασαν και δίδαξαν σπουδαίοι καθηγητές,⁶ οι οποίοι προσέλκυαν πλήθος σπουδαστών από ολόκληρη την Ευρώπη. Στην περίπτωση, όμως, του γαλλικού βορρά το μεγαλύτερο βάρος δόθηκε στη θεολογία και όχι στις νομικές σπουδές. Πιο συγκεκριμένα, από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα το Παρίσι διέθετε μερικούς από τους πιο

⁴ Hastings Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, ό.π., σελ. 119.

⁵ Hilde de Rydder-Symoens, "Mobility", στο Hilde de Ridder-Symoens, Walter Rugg, *University in the middle ages*, τ.1, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1992, σελ. 281.

⁶ Monika Astzalos, "The faculty of theology", στο ίδιο, σελ. 411.

αναγνωρισμένους καθηγητές θεολογίας⁷ που δραστηριοποιούνταν στον καθεδρικό ναό της Παναγίας των Παρισίων, στην εκκλησία της Αγίας Γενεβιέβης (church of Saint Genevieve) και στη μονή του Αγίου Βίκτωρος (Saint Victor abbey). Έτσι, η περιοχή του Παρισιού δεν θα αργήσει να αναδειχθεί στο κορυφαίο κέντρο θεολογίας, ξεπερνώντας τις καθεδρικές σχολές της Σαρτρ και της Λαόν. Σε αντίθεση με το πανεπιστήμιο της Μπολόνια, τα θεμέλια του πανεπιστημίου του Παρισιού τοποθετούνται από τους καθηγητές και όχι τους σπουδαστές. Οι διδάσκοντες οργανώθηκαν σε συλλογικότητες, προκειμένου να προστατεύσουν τα συμφέροντα μιας ευρείας πανεπιστημιακής κοινότητας (*Universitas magistrorum et scholarium Parisiensis*). Σε αυτό το σημείο είναι έκδηλο το γεγονός ότι τα πρώτα πανεπιστήμια της Ευρώπης ήταν αυτοδημιούργητα και πλήρως συνυφασμένα με τις βασικές κοινωνικές δομές που επέτρεπαν την αυτοτέλεια, την αυτονομία και τις διεκδικήσεις των συντεχνιακών συλλογικοτήτων που έρχονταν σε αντίθεση με την εποπτεία και την κυριαρχία των εκκλησιαστικών φορέων, στην περίπτωση του ευρωπαϊκού βορρά ή των αστικών ολιγαρχιών, στην περίπτωση των ιταλικών δήμων. Ο λόγος που η σύσταση του πανεπιστημίου του Παρισιού τοποθετείται με βεβαιότητα στο δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα, είναι ακριβώς διότι εκείνη την περίοδο υπολογίζεται ότι ήδη είχε αναπτυχθεί μία τέτοια συσσωμάτωση *universitas*, η οποία στις αρχές του 13^{ου} αιώνα διέθετε την ισχύ να καθορίσει η ίδια τα πρότυπα του επαγγέλματος.⁸ Αφού, λοιπόν, συγκρούστηκε με τον επίσκοπο και το γραμματέα του καθεδρικού ναού της Notre-Dome, κατόρθωσε να κατοχυρώσει το επαγγελματικό κύρος των καθηγητών και το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη δική τους σφραγίδα. Μέχρι το τέλος του 13^{ου} αιώνα, όπως είχε γίνει και στη Μπολόνια, δυσαρεστημένοι καθηγητές δικαίου αποσκίρτησαν από το πανεπιστήμιο του Παρισιού και μετακινήθηκαν σε γειτονικές πόλεις. Εκεί συνέβαλαν στην ανάπτυξη των πανεπιστημίων της Ανζέ (Angers) το 1229 και της Ορλεάνης (Orleans) το 1309. Το τελευταίο εξελίχθηκε στο σημαντικότερο πανεπιστήμιο νομικών σπουδών σε όλη τη Γαλλία. Στη νότια Γαλλία, το πανεπιστήμιο της Τουλούζης, επίσης διακεκριμένο στη διδασκαλία του δικαίου και αντίπαλο δέος της Ορλεάνης, είναι πιθανόν το πρώτο πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε (το 1229) με εντολή του πάπα. Στόχος του ήταν η καταπολέμηση της αίρεσης των Αλβιγηνών με τη δημιουργία μιας ελεγχόμενης καθολικής κοιτίδας εντός του

⁷ Αναφορικά δίνονται τα παραδείγματα των :Peter of Poitiers (d. 1161), Praepositinus of Cremona (d. 1210), Alan of Lille (d. 1202-3), Peter the Chanter (d. 1197), Stephen Langton (d. 1228), βλ. Monika Astzalos, *ό.π.*, σελ. 412.

⁸ Hastings Rashdall, *Universities*, τ.1, σελ. 294.

πανεπιστημίου.⁹ Τέλος το πανεπιστήμιο του Μονπελιέ που ιδρύθηκε μέσα στον 12^ο αιώνα και ειδικευόταν στην ιατρική, αντιπροσώπευε μια διαφορετική περίπτωση που συνδεόταν περισσότερο με περιοχές της Αραγονίας, το Σαλέρνο, τον ευρύ εβραϊκό πληθυσμό της περιοχής και σε γενικές γραμμές μιας πολιτισμικής κουλτούρας εξοικειωμένης με την ιατρική επιστήμη που απουσίαζε από τον γαλλικό βορρά.¹⁰

Εξετάζοντας το παράδειγμα της Οξφόρδης, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι πρόκειται για ακόμη μία ξεχωριστή περίπτωση. Αρχικά, η Οξφόρδη ήταν μια μικρή εμπορική πόλη και δεν διέθετε δικής της επισκοπή. Αντιθέτως, ο καθεδρικός της πόλης του Λίνκολν υπήρξε κατά το 12^ο αιώνα κέντρο νομικών σπουδών, το Έξετερ (Exeter) φημιζόταν για τη διδασκαλία του δικαίου και της θεολογίας, το Χέρεφορντ (Hereford) και η Υόρκη φαίνεται ότι ειδικεύονταν στη διδασκαλία του *trivium* και *quadrivium*. Η σχολή δε του καθεδρικού του Νορθάμπτον (Northampton) πιθανόν λειτούργησε για μικρό χρονικό διάστημα ως *studium generale* κατά την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Β'.¹¹ Στην πραγματικότητα, καμία από αυτές τις σχολές δεν εξελίχθηκε σε πανεπιστήμιο όπως συνέβη στην πόλη της Οξφόρδης, όπου μια ρευστή κοινότητα καθηγητών και σπουδαστών μετασχηματίστηκε σε *universitas*. Και πάλι, όπως μαρτυρούν οι πηγές, σταδιακά συγκροτήθηκε μια κοινότητα διδασκάλων διαφόρων επιστημών, η οποία έλκυε το ενδιαφέρον υποψηφίων σπουδαστών. Ο Γεράλδος της Ουαλίας (Gerald of Wales) περιγράφει στην αυτοβιογραφία του *De rebus a se gestis*, ότι αφιέρωσε τρεις μέρες στην Οξφόρδη παρουσιάζοντας το έργο του *Topographia Hibernica*. Εκεί χαρακτηρίζει την Οξφόρδη ως την κορυφαία πόλη στην Αγγλία για μάθηση και αναφέρει ότι το κοινό του απαρτιζόταν από τους κατοίκους της πόλης, αλλά και μια εξέχουσα κοινότητα καθηγητών και σπουδαστών (*reliqua scholaris*).¹² Παράλληλα, σύμφωνα με το χρονικό του Jocelin of Brakelond, δεκατέσσερις μοναχοί βρέθηκαν στο ίδιο τραπέζι με καθηγητές της Οξφόρδης (*et ex alia parte magistris scholarum*)¹³ με αφορμή μια δικαστική διαμάχη που έλαβε χώρα εκεί το 1197. Επιπλέον, σε επιστολή του πάπα Ιννοκέντιου Γ' το 1201, εντοπίζουμε τον επονομαζόμενο John Grim να αποκαλείται *Magister scholarum Oxoniae*¹⁴ Κατά

⁹ Walter Rugg, *ό.π.*, σελ. 16.

¹⁰ Hastings Rashdall, *Universities*, τ.2, μέρος 1^ο, σελ. 116.

¹¹ Alan Cobban, *The medieval universities: their development and organization*, London, Methuen and Co Ltd, 1975, σελ. 97.

¹² Alan Cobban, *ό.π.*, σελ. 101.

¹³ Thomas Arnold (επιμ.), "Joclini de Brakelonda Chronica", στο *Memorials of S. Edmund's Abbey*, London, Eyre and Spottiswoode, 1890, σελ. 295.

¹⁴ G.R. Evans, *The university of Oxford. A new history*, London, New York, I.B. Tauris and Co Ltd, 2010, σελ. 83.

την τελευταία δεκαετία του 12^{ου} αιώνα η Οξφόρδη φιλοξενούσε δεκάδες καθηγητών (*magistri*) και μαθητών (*discipuli*). Μολονότι οι όροι προφανώς χρησιμοποιούνται ελεύθερα για να περιγράψουν οποιαδήποτε σχέση μεταξύ “*Magister – Discipulus*”, μπορούμε με σιγουριά να υποθέσουμε ότι η σύνδεση αυτή πυροδότησε τη σύσταση ακαδημαϊκών συλλογικοτήτων πριν τον 13^ο αιώνα. Αναμφίβολα, οι μετακινήσεις καθηγητών και φοιτητών τόσο από τον καθεδρικό της Notre-Dome, όσο και από τις μοναστικές σχολές του Νορθάμπτον βοήθησαν στον σχηματισμό της πανεπιστημιακής κοινότητας στην Οξφόρδη. Ωστόσο, το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης αντιπροσωπεύει μια νέα, αυθεντική και αυτοδημιούργητη περίπτωση στην ιστορία του εκπαιδευτικού θεσμού. Κάτι τέτοιο δε θα μπορούσε να υποστηριχθεί και για το πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ, καθώς γνωρίζουμε με ασφάλεια ότι η ίδρυσή του χρονολογείται το 1209. Συγκεκριμένα, με αφορμή τη δολοφονία που διέπραξαν δύο κληρικοί σπουδαστές, ξέσπασαν οξύτατες αναταραχές στην Οξφόρδη ανάμεσα σε πανεπιστημιακούς και ντόπιους κατοίκους. Η έριδα του βασιλιά Ιωάννη με τον πάπα Ιννοκέντιο Γ΄, ώθησε τον πρώτο να τιμωρήσει βαρύτατα τους φοιτητές με το *suspendium clericorum* και ως εκ τούτου, ένα μεγάλο μέρος της πανεπιστημιακής κοινότητας της Οξφόρδης, φοβούμενο νέες αναταραχές, κατέφυγε στο Παρίσι, στο Ρέντινγκ και στο Κέιμπριτζ (βλέπε κεφάλαιο 3). Έτσι, δημιουργήθηκε το πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ που είναι το δεύτερο αρχαιότερο πανεπιστήμιο της Αγγλίας και συνδέεται άμεσα με την ιστορία του πανεπιστημίου της Οξφόρδης.

Καθ’ όλη τη διάρκεια του 13^{ου} αιώνα, αναπτύχθηκαν δεκάδες πανεπιστημιακές μονάδες σε όλη την Ευρώπη, ενώ κατά τον 14^ο αιώνα η εξάπλωση των πανεπιστημίων έγινε ακόμα πιο έντονη. Φυσικά, τα πανεπιστήμια που ιδρύθηκαν από το 1300 έως τα τέλη του 15^{ου}, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, υπήρξαν αποτέλεσμα είτε βασιλικών, είτε παπικών αποφάσεων. Στον ιταλικό χώρο αρκετά πανεπιστήμια ιδρύθηκαν απευθείας από τις δημοτικές αρχές. Πολιτικοί, θρησκευτικοί και κυρίως οικονομικοί λόγοι διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στην υποστήριξη και στην επέκταση του θεσμού από το Στέμμα και τον πάπα. Στην Ιβηρική χερσόνησο ιδρύθηκαν τα πανεπιστήμια της Βαγιαδολίδ στην Καστίλλη, της Σαλαμάνκα στη Λεόν, της Ουέσκα στην Αραγονία, της Λερίδα στην Καταλονία, της Κοϊμπρα στην Πορτογαλία και πολλά ακόμα (βλ. το χάρτη που ακολουθεί). Το 1347 ιδρύθηκε το πανεπιστήμιο της Πράγας από τον βασιλιά της Βοημίας Κάρολο Δ΄ και λίγα χρόνια αργότερα ο δούκας Ροδόλφος Δ΄ της Αυστρίας ίδρυσε το πανεπιστήμιο της Βιέννης (1365). Πριν τις αρχές του 15^{ου} αιώνα ιδρύθηκαν επίσης πανεπιστήμια στην

Χαϊδελβέργη, στην Κολονία, την Ερφούρτη και την Κρακοβία. Μέχρι το 1500 η Ευρώπη διέθετε ήδη πάνω από εβδομήντα πανεπιστήμια. Το πανεπιστήμιο της Μπολόνια και του Παρισιού αποτέλεσαν τα δύο βασικά πρότυπα σε θέματα οργάνωσης, δομής και διοίκησης του θεσμού.

Medieval Universities, Europe.¹⁵

Όπως αντιλαμβανόμαστε σε κάθε πανεπιστημιακή πόλη της Ευρώπης συγκροτήθηκε βαθμιαία μια νέα κοινότητα με ανομοιογενή χαρακτηριστικά, η οποία καλούνταν να προσαρμοστεί και κατ' επέκταση να ενσωματωθεί στις ήδη υπάρχουσες πολιτικές, θρησκευτικές και οικονομικές δομές των πόλεων. Το εγχείρημα δεν ήταν καθόλου εύκολο, αν συνυπολογίσουμε τις ραγδαίες εξελίξεις που επέφεραν οι πολεμικές συγκρούσεις, ο Μαύρος Θάνατος αλλά και η κλιματική κρίση κατά τον ύστερο μεσαίωνα. Η επιθυμία για αυτοδιοίκηση, αποκλειστική δικαιοδοσία

¹⁵ Χάρτης από ηλεκτρονική πηγή,

<http://www.slidego.com/res/palooza/europe/MedievalSummary/2F374DC9.jpg>

επί των λειτουργιών και προπάντων η προστασία όλων των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας συνιστούσαν στόχους ζωτικής σημασίας. Μόνον έτσι αυτή η νέα αστική οντότητα θα ήταν ικανή αρχικά να αντιμετωπίσει τους κλυδωνισμούς των πόλεων και στη συνέχεια να ενσωματωθεί. Η τήβεννος (“gown”), από ένα ένδυμα που προφύλασσε σπουδαστές και καθηγητές από τις χαμηλές θερμοκρασίες που επικρατούσαν στους χώρους μελέτης και διδασκαλίας, εξελίχθηκε σε σύμβολο της πανεπιστημιακής ταυτότητας και της πνευματικής εργασίας.

Από την άλλη πλευρά, η δυναμική των πόλεων ήταν δεδομένη. Η άφιξη καθηγητών και εκατοντάδων σπουδαστών αποτελούσε σημαντική πηγή πλούτου και σταδιακά καλλιεργήθηκε μεταξύ τους μια ιδιότυπη σχέση οικονομικής εξάρτησης. Η πόλη και το πανεπιστήμιο (“town and gown”) λειτουργούσαν σαν δυο συγκοινωνούντα δοχεία και έτσι δημιουργήθηκαν νέες ισορροπίες, από τις οποίες προέκυψαν αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα. Αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο, η σχέση ανάμεσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα και τους ντόπιους κατοίκους δεν άργησε να πάρει συγκρουσιακό χαρακτήρα. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια αρκετές πόλεις που είχαν ήδη διαμορφώσει ένα σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και συγκεκριμένους μηχανισμούς που ρύθμιζαν την εμπορική δραστηριότητα, ήλθαν αντιμέτωπες με ένα νέο θεσμό που βήμα-βήμα διεκδικούσε την αυτονομία του. Και αυτή η αυτονομία συσχετιζόταν άμεσα με τα προνόμια που απέκτησε μια άγνωστη αρχικά συσσωμάτωση, τα οποία περιόριζαν τις κεκτημένες ελευθερίες της πόλης. Η ισχυροποίηση της πανεπιστημιακής κοινότητας σε συνδυασμό με την έκδηλη και ιδιοτελή υποστήριξη Εκκλησίας και μοναρχίας, αντιμετωπίζονταν από τις δημοτικές αρχές και τους κατοίκους ως ένα εχθρικό και επικίνδυνο μόρφωμα. Όσο οι ελευθερίες και οι δικαιοδοσίες της πόλης περιορίζονταν, τόσο περισσότερο στοχοποιούνταν η φοιτητική κοινότητα. Οξείες διαμάχες και συγκρούσεις άρχισαν να εκδηλώνονται στις πόλεις που φιλοξενούσαν όλο και περισσότερους νέους σπουδαστές.

Η Μπολόνια, το Παρίσι και η Οξφόρδη, αντιπροσωπεύουν τις τρεις σημαντικότερες πανεπιστημιακές πόλεις κατά τον ύστερο μεσαίωνα. Και τα τρία αυτά πανεπιστήμια ωρίμασαν μέσα σε πολύ διαφορετικά αστικά πλαίσια. Εντούτοις, οι συγκρούσεις και οι αναταραχές αποτελούν κοινό τόπο και στις τρεις περιπτώσεις. Από την άποψη της ιστοριογραφίας, στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το ενδιαφέρον εστιάζεται κυρίως σε θέματα δομής, οργάνωσης και διοίκησης των πανεπιστημιακών κοινοτήτων. Οι σχέσεις πανεπιστημίου-πόλης παρουσιάζονται

επιφανειακά και τα αίτια διαμόρφωσής τους έχουν στις περισσότερες περιπτώσεις σημείο αναφοράς τα βασιλικά διατάγματα και τις παπικές βούλες, μέσω των οποίων προστατεύονται και ενισχύονται οι ακαδημαϊκές συλλογικότητες. Η μελέτη του Hastings Rashdall, *The universities of Europe in the Middle Ages*, αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της εκπαίδευσης διαφωτίζοντας με εξαιρετικές λεπτομέρειες τις απαρχές, την εξάπλωση και τους τρόπους λειτουργίας του εν λόγω εκπαιδευτικού θεσμού. Ωστόσο, η θεματική της ανταγωνιστικής σχέσης “town and gown” περιορίζεται μονάχα σε ένα γεγονотоλογικό αφήγημα. Τις επόμενες δεκαετίες παρόμοιες ιστορικές προσεγγίσεις θα συνεχίσουν να απασχολούν, ενώ άλλοι ιστορικοί, κυρίως της μαρξιστικής αντίληψης της ιστορίας, όπως ο Hilton Rodney και ο Dobb Maurice θα επιχειρήσουν μια περαιτέρω εμβάθυνση στις κοινωνικο-οικονομικές καταβολές της πανεπιστημιακής κοινότητας και θα προσδώσουν ξεκάθαρα ταξικά χαρακτηριστικά στη συγκρουσιακή σχέση πανεπιστημίου και πόλης.¹⁶ Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, καταβλήθηκε μια επιπλέον προσπάθεια να αποσαφηνιστούν τα όρια τόσο της αμοιβαίας ωφέλειας, όσο και της αντιπαλότητας που αναπτύχθηκε ανάμεσα στις δύο πλευρές. Ο J.I. Catto στη μελέτη του για το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, υποστηρίζει ότι η συνεργασία ανάμεσα σε town και gown υπήρξε πιο εντυπωσιακή απ’ ό,τι οι περιστασιακές συρράξεις.¹⁷ Επιπλέον, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες άρχισαν να κεντρίζουν το ενδιαφέρον ιστορικών που αναζητούν τα αίτια διαμόρφωσης αυτής της αμφίσημης σχέσης όπως φαίνεται σε αντίστοιχες μελέτες του Alan Cobban και του Samuel Cohn.¹⁸ Αναντίρρητα, οι περιπτώσεις της Οξφόρδης και του Παρισιού έχουν μονοπωλήσει σε μεγάλο βαθμό το ιστοριογραφικό ενδιαφέρον, σε αντίθεση με τα ιταλικά πανεπιστήμια ή τα πανεπιστήμια του γερμανικού χώρου. Το πανεπιστήμιο της Μπολόνια και οι αλληλεπιδράσεις του με τον αστικό ιστό, κατά το πλείστον, εξετάζονται μονομερώς και δικαιολογημένα σχετίζονται περισσότερο με την

¹⁶ Ενδεικτικά βλ. τις μελέτες Maurice Dobb, *Studies in the development of capitalism*, London, Routledge and Kegan Paul, 1963 και Rodney Hilton, *Class conflict and the crisis of feudalism: essays in medieval social history*, London, The Hambledon Press, 1985.

¹⁷ J. I. Catto, “Citizens, scholars and masters” στο J. I. Catto (επιμ.), *The history of the University of Oxford: The early Oxford schools*, τ.1, Oxford, Clarendon Press, 1984, σελ. 167

¹⁸ Ο Alan Cobban υποστηρίζει στη μελέτη του *The medieval English universities: Oxford and Cambridge to c. 1500*, Berkeley, Los Angeles, The University of California Press, 1988, σελ. 274 ότι οι φοιτητές της Οξφόρδης και του Κέιμπριτζ συνεργάστηκαν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό με τις τοπικές κοινωνίες απ’ ό,τι συνέβη σε άλλα πανεπιστήμια της Ευρώπης. Αντίθετα, ο Samuel Cohn διαφωνεί και, βασιζόμενος, σε χρονικά και Patent Rolls υποστηρίζει ότι οι σχέσεις πανεπιστημίου και πόλης στην Οξφόρδη υπήρξαν εξαιρετικά πιο συγκρουσιακές συγκριτικά με τα πανεπιστήμια της Ιταλίας και Γαλλίας. Βλ. Samuel Cohn, *Popular protest in late medieval English towns*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, σελ. 271.

επαγγελματοποίηση της γνώσης του δικαίου και την ακμάζουσα οικονομία στις αστικές ολιγαρχίες των ιταλικών πόλεων.

Συμπερασματικά, το “town and gown” στα μεσαιωνικά πανεπιστήμια της Ευρώπης προσφέρεται ως ερευνητικό πεδίο για εμβριθέστερη έρευνα. Ο θεσμός των πανεπιστημίων είναι ανάγκη να αντιμετωπιστεί ως ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο και όχι να εξετάζεται μονάχα σε τοπικά ή εθνικά πλαίσια. Οι συγκριτικές μελέτες για τις σχέσεις ανάμεσα σε πανεπιστημιακά μέλη και στις πόλεις που τα φιλοξενούν, είτε απουσιάζουν, είτε αναλύσκονται σχεδόν αποκλειστικά σε επιφανειακές προσεγγίσεις.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξετάσει τις σχέσεις πανεπιστημίου και πόλης μέσα από μία συγκριτική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, η σύγκριση θα αφορά στα τρία σημαντικότερα πανεπιστήμια του ύστερου μεσαίωνα: Μπολόνια, Παρίσι και Οξφόρδη, καθώς αποτελούν τρεις μοναδικές περιπτώσεις, μέσα από τις οποίες μπορούμε να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα στον ευρύτερο γεωγραφικό άξονα ευρωπαϊκού βορρά και νότου. Κύριος στόχος της εργασίας είναι η ανάδειξη των δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι πρώτες πανεπιστημιακές κοινότητες της Ευρώπης κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσής τους στις πόλεις. Επίσης θα αναζητηθούν τα αίτια τα οποία συνέβαλαν στις διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται με βάση τη φύση των συγκρούσεων, αλλά και το μέγεθος των διαστάσεων που έλαβαν αυτές στις υπό εξέταση περιπτώσεις. Η προσέγγιση είναι κυρίως από τα πάνω, καθώς το Στέμμα και η παποσύνη υπήρξαν οι δύο βασικοί φορείς που διασφάλισαν και προώθησαν την ύπαρξη του πανεπιστημιακού θεσμού. Από την άλλη με την παρουσίαση διαφόρων παραδειγμάτων που μαρτυρούν τη ευρεία συμμετοχή των μαζών στα πλαίσια της θεματικής του town and gown, αναδεικνύεται και μια δυναμική από τα κάτω που συμβάλλει καθοριστικά στην ιστορία των πανεπιστημίων. Οι πρωτογενείς πηγές που θα χρησιμοποιηθούν αφηγούνται τα γεγονότα κυρίως από την πλευρά του πανεπιστημίου καθώς πρόκειται για χρονικά, βασιλικά διατάγματα, παπικές βούλες και φοιτητικές επιστολές. Αναγνωρίζοντας τους κινδύνους που σχετίζονται με ανακρίβειες, υπερβολές και μονόπλευρες παρουσιάσεις των γεγονότων, η εργασία εστιάζει συνειδητά περισσότερο στα αίτια και τα αποτελέσματα των συγκρούσεων, προκειμένου να οδηγηθεί σε βασικά συμπεράσματα. Σε πρώτο επίπεδο, θα επιχειρήσουμε να διευκρινίσουμε τη σύσταση των δύο παρατιθέμενων πλευρών σε κάθε περίπτωση. Ποια είναι τα συστατικά του ανομοιογενούς “gown” και με ποια «κύτταρα» του πολυσύνθετου “town” αλληλεπιδρούν; Στη συνέχεια, θα δοθεί έμφαση στους εξωγενείς παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την σχέση

αυτή. Σε ποιες περιπτώσεις και με ποιο τρόπο η μοναρχία και η παποσύνη υποστηρίζουν την ενσωμάτωση της πανεπιστημιακής κοινότητας στον πυρήνα της πόλης; Έπειτα, θα παρατεθούν παραδείγματα και περιπτώσεις που συντελούν στην βαθύτερη κατανόηση των συγκρούσεων. Ποιες ομοιότητες και διαφορές εντοπίζονται ανάμεσα στις τρεις πανεπιστημιακές πόλεις; Τέλος, στα συμπεράσματα της εργασίας συνοψίζονται όλα τα παραπάνω στοιχεία, στοχεύοντας σε μια παραγωγική σύγκριση που θα υπερβαίνει τις τυχόν γενικεύσεις και απλοποιημένες προσεγγίσεις.

Town and Gown: η σύνθεση

« Ο αέρας της πόλης απελευθερώνει »

Η παρούσα ενότητα δεν αποσκοπεί σε μια ενδελεχή παρουσίαση των κοινωνικών δομών της μεσαιωνικής πόλης, αλλά περιλαμβάνει μια σκιαγράφιση των υπό εξέταση μεσαιωνικών πόλεων (Μπολόνια, Παρίσι, Οξφόρδη), με στόχο την ανάδειξη βασικών αστικών χαρακτηριστικών, που θα βοηθήσουν να θέσουμε τις βάσεις της συγκριτικής μελέτης. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα βασικά στοιχεία που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της ιδιοσυστασίας των πόλεων, αλλά και στις κυριότερες κοινωνικές ομάδες που, όπως θα δείξουμε στη συνέχεια, σχετίζονταν άμεσα με την πανεπιστημιακή κοινότητα.

Η συγκρότηση μιας Ευρώπης με αστικά χαρακτηριστικά πραγματοποιείται στα μέσα του 12^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τον M. Weber η δημιουργία αστεακών κοινοτήτων υπήρξε αποκλειστική καινοτομία της Δύσης. όπως είναι γνωστό, μία πόλη, εκτός από τον επιτηδευματικό-εμπορικό χαρακτήρα που διέθετε, χαρακτηριζόταν επίσης από τα τείχη της, την αγορά της, το δικό της δίκαιο και έναν συνδεδασμένο χαρακτήρα μέσω του οποίου διεκδικούσε ελευθερίες και προνόμια. Οι πόλεις ταυτίζονται με την πολιτική έννοια της αυτονομίας και της ελευθερίας, η οποία προέκυπε από το δικαίωμα των πολιτών/δημοτών να συμμετέχουν στο διορισμό διοικητικών αξιωματούχων.¹⁹ Ο H. Pirenne υποστήριξε ότι η γέννηση της μεσαιωνικής πόλης επήλθε παράλληλα με την αναβίωση του εμπορίου. Αναγνώρισε ως πρώτους αστούς τους εμπόρους που δημιούργησαν κοινότητες, ώστε να προσαρμοστούν αρχικά στις υπάρχουσες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες και να διαμορφώσουν στη συνέχεια μια κοινωνία που ήταν συμβατή με τον τρόπο ζωής τους, την προσωπική δηλαδή ελευθερία να ασκούν τις εμπορικές τους δραστηριότητες.²⁰ Οι μεσαιωνικές πόλεις, ήδη από τον 13^ο αιώνα εξελίχθηκαν σε κέντρα σημαντικών κοινωνικών ζυμώσεων, στα οποία εγκαθιδρύθηκαν νέοι θεσμοί και δημιουργήθηκαν ισχυρές οικονομικές και πνευματικές εστίες. Αξιωματούχοι του Στέμματος, εκκλησιαστικοί φορείς, μοναχοί, περίφημοι σχολαστικιστές δάσκαλοι,

¹⁹ Weber, *Η πόλη*, μτφρ.: Θανάσης Γκιούρας, Αθήνα, εκδόσεις Σαββάλας, 2008, σελ. 22

²⁰ Henri Pirenne, *Medieval Cities their origins and the revival of trade*, μτφρ.: Frank D. Halsey, Princeton, Princeton University Press, 1969, σελ. 170

εύποροι έμποροι, τραπεζίτες, τεχνίτες, κρεοπώλες, ταβερνιάρηδες, εργάτες, υπάλληλα στρώματα, χιλιάδες φτωχοί που πασχίζουν να επιβιώσουν, όλοι αποτελούσαν κύτταρα του οργανισμού της μεσαιωνικής πόλης. «Οι πόλεις ενσαρκώνουν την ουσία της Ευρώπης», έγραψε ο Jacques Le Goff, ο οποίος υποστήριξε ότι η μεσαιωνική πόλη ενσάρκωνε τόσο υλικές πραγματικότητες, όσο και πνευματικές αναπαραστάσεις που ήταν συνυφασμένες με την εξέλιξη, την κινητικότητα, την χειραφέτηση και την αυτονομία.²¹ Η μεσαιωνική πόλη δεν άργησε να αποκτήσει τη δική της ξεχωριστή ταυτότητα, που σε κάθε περίπτωση συμβολίζει τον πολιτισμό, την πρόοδο και πρωτίστως την ελευθερία.²² Το περίφημο γερμανικό αξίωμα “*Stadtluf macht frei*”²³ υποδηλώνει πως ακόμα και ένας δουλοπάροικος της υπαίθρου μπορούσε να χειραφετηθεί μετά από ένα χρόνο και μία μέρα διαμονής εντός των τειχών.

Στα πλαίσια αυτά οι μεσαιωνικές πόλεις διέφεραν ως προς τον χαρακτήρα τους, αφού οι συνθήκες στις οποίες ωρίμαζαν τα αστικά μορφώματα ήταν πολύ διαφορετικές και εξαιρετικά σύνθετες. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η Μπολόνια, το Παρίσι και η Οξφόρδη είχαν ήδη αναπτύξει μια συγκεκριμένη πολιτική, οικονομική και κοινωνική ταυτότητα, στην οποία η εκάστοτε πανεπιστημιακή ομάδα κλήθηκε να ενσωματωθεί. Η διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος, η ισχύς και οι δικαιοδοσίες των τοπικών αρχών, η κοινωνική διαστρωμάτωση και η εμπορική-βιοτεχνική δραστηριότητα των συντεχνιών παρουσίαζαν κομβικές διαφοροποιήσεις και, όπως θα δείξουμε στη συνέχεια, διαδραμάτισαν το δικό τους ρόλο στη διαμόρφωση της σχέσης *town* και *gown*.

²¹ Jacques Le Goff, *Η Ευρώπη γεννήθηκε στο Μεσαίωνα*, μτφρ.: Ελευθερία Ζέη, Αθήνα, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2006, σελ. 189.

²² Max Weber, *ό.π.*, σελ. 36.

²³ Δηλ. «Ο αέρας της πόλης κάνει κάποιον ελεύθερο» και πιο συγκεκριμένα “*Stadtluf macht frei nach Jahr und Tag*” δηλ. μετά από ένα χρόνο και μία ημέρα, βλ. ενδεικτικά: Jacques Le Goff, *Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Βανιάς, 1993, σελ. 411 .

Ο χαρακτήρας των πόλεων και το αστικό περιβάλλον

Ο χαρακτήρας και το αστικό περιβάλλον που διαμορφώνεται στις μεσαιωνικές πόλεις επηρέασαν σημαντικά τη διαδικασία ενσωμάτωσης των πανεπιστημιακών κοινοτήτων. Ο πληθυσμός των πανεπιστημιακών πόλεων αυξήθηκε ραγδαία, καθώς όλο και περισσότεροι φοιτητές έφθαναν σε αυτές αναζητώντας νέες ευκαιρίες. Πόσο εύκολα μπορούσαν όμως οι πόλεις αυτές να ανταποκριθούν στις βασικές ανάγκες της αυξανόμενης πανεπιστημιακής κοινότητας; Η στέγαση, η σίτιση, οι χώροι διδασκαλίας και οι συνθήκες υγιεινής υπήρξαν μονάχα μερικά από τα προβλήματα που έχρηζαν άμεσης αντιμετώπισης, προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία του studium. Η απάντηση στο ερώτημα σχετίζεται άμεσα με την ταυτότητα και τις συνθήκες που επικρατούσαν στα αστικά κέντρα πριν ακόμη την εμφάνιση των πανεπιστημίων σε αυτά.

Ξεκινώντας με την περίπτωση της Μπολόνια, αξίζει να αναφερθεί ότι ανήκει στην κατηγορία των μεγάλων πόλεων της μεσαιωνικής Ευρώπης. Ο πληθυσμός της στα τέλη του 13^{ου} αιώνα υπολογίζεται περίπου στους 50.000 κατοίκους, ενώ μετά το ξέσπασμα του Μαύρου Θανάτου, στα τέλη του 14^{ου} αιώνα άγγιξε τις 40.000.²⁴ Η γεωγραφική της θέση δεν ευνοούσε την εμπορική δραστηριότητα, αφού η Μπολόνια δεν ήταν παράκτια περιοχή ούτε τη διέσχισε κάποιος μεγάλος ποταμός. Έτσι, μπορεί να μην κατάφερε να εξελιχθεί σε διεθνές κέντρο εμπορίου όπως άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, αλλά με την αναβίωση του εμπορίου από τον 12^ο αιώνα, αναδείχθηκε σε πόλη-σταθμό για εμπόρους που ταξίδευαν από τις πόλεις της Τοσκάνης και της κοιλάδας του Πάδου.²⁵ Το πατρικιάτο, η εξέχουσα κοινωνική ομάδα που αποτελούσε σχεδόν εξ ολοκλήρου τον πυρήνα της διοίκησης της πόλης από πολύ νωρίς ανέλαβε την σταδιακή αστικοποίηση της Μπολόνια με τείχη, κεντρικές πλατείες, μεγάλες αγορές και διάφορα άλλα έργα υποδομής που στόχευαν στην πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξή της.²⁶ Η πόλη κατά τον 13^ο αιώνα

²⁴ Fabio Giusberti, Francesca Roversi Monaco, “Economy and Demography” στο Sarah Rubin Blanshei, *A companion to medieval and Renaissance Bologna*, Leiden, Boston, Brill Academy Publications, 2018, σελ. 164.

²⁵ Fabio Giusberti, Francesca Roversi Monaco, *ό.π.*, σελ. 154.

²⁶ Francesca Bocchi, “Shaping the City: Urban Planning and Physical Structures”, *στο ίδιο*, σελ. 72.

χωριζόταν σε τέσσερις διοικητικές περιφέρειες οι οποίες ονομάζονταν *portes*.²⁷ Παράλληλα, τρία περιμετρικά τείχη οχύρωναν το κέντρο της, τα προάστια και το υπόλοιπο *contado*, χωρίζοντας έτσι την Μπολόνια σε τρεις κυκλικές χωροταξικά ζώνες. Η αυστηρή πολεοδομική οργάνωση εξυπηρετούσε πλήρως τις πολιτικές κοινωνικού διαχωρισμού και αντανάκλασε την υπεροχή και το κύρος των πλουσιότερων οικογενειών που συντελούσαν την αστική ολιγαρχία της Μπολόνια.

Η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Δυτικής Ευρώπης ήταν χωρίς αμφιβολία το Παρίσι. Από τα πρώτα χρόνια του 14^{ου} αιώνα αριθμούσε πάνω από 200.000 κατοίκους.²⁸ Κυρίως κατά την περίοδο της δυναστείας των Καπετιδών το Παρίσι αναπτύχθηκε ραγδαία σε όλους τους τομείς, με αποτέλεσμα ήδη από τον 12^ο αιώνα να έχει αναδειχθεί σε σπουδαίο θρησκευτικό και οικονομικό κέντρο, ενώ παράλληλα υπήρξε σταθερή έδρα του Στέμματος. Ο Σηκουάνας χώριζε με φυσικό τρόπο την πόλη σε δύο ευρύτερες περιοχές, την αριστερή και τη δεξιά όχθη. Στην αριστερή όχθη είχαν την έδρα τους τα μοναστήρια του Αγίου Γερμανού, της Αγίας Γενεβιέβης και του Αγίου Βίκτωρος, ενώ η δεξιά όχθη αποτελούσε τον εμπορικό πυρήνα της πόλης με τις κεντρικές αγορές της Place de la Greve, του Champeaux και των Le Halles.²⁹ Στο κέντρο βρισκόταν η Île de la Cité, η έδρα του βασιλιά και ο καθεδρικός ναός της Παναγίας των Παρισίων. Επίσης, στην δεξιά όχθη, κοντά στην έδρα του Στέμματος, υπήρχε το ισχυρό μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου του τάγματος των Βενεδικτίνων, που στήριζε σταθερά την κοσμική εξουσία.

Αν θεωρήσουμε ότι ο τύπος πόλης-κράτους της Μπολόνια και αυτός της πόλης-πρωτεύουσας του Παρισιού αντιπροσωπεύουν δυο αστικά συστήματα που χωρίς αμφιβολία ήταν ικανά να ανταποκριθούν στις ανάγκες των πρώτων πανεπιστημιακών κοινοτήτων, δε θα μπορούσε να υποστηριχθεί το ίδιο και στην περίπτωση της Οξφόρδης.

Η πόλη της Οξφόρδης δε θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να συγκριθεί σε μέγεθος με τις πόλεις της Μπολόνια και του Παρισιού. Η έκταση και ο πληθυσμός της αποκαλύπτουν ότι στις αρχές του 12^{ου} αιώνα η Οξφόρδη είναι μια μικρή πόλη με στοιχειώδη εμπορικά χαρακτηριστικά. Το 1100 ο πληθυσμός της δεν ξεπερνούσε τους τέσσερις χιλιάδες κατοίκους, ενώ τα όρια της πόλης έμειναν σταθερά μέχρι τα

²⁷ Kelly Shona Wray, *Communities and Crisis, Bologna During the Black Death*, Leiden, Boston, Brill Academy Publications, 2009, σελ. 63.

²⁸ Jacques Le Goff, ό.π., σελ. 190-191.

²⁹ John W. Baldwin, *The Government of Philip Augustus, Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*, Berkley, Los Angeles, Oxford, University of California Press, 1991, σελ. 345.

τέλη του 18^{ου} αιώνα. Ωστόσο, η συμβολή του πανεπιστημίου στον πληθυσμό της Οξφόρδης γίνεται εύκολα αντιληπτή από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα, όταν ο αριθμός των κατοίκων διπλασιάστηκε και οι σπουδαστές αριθμούσαν περίπου δύο χιλιάδες.³⁰ Όλη η Οξφόρδη υπήρξε ένα σύμπλεγμα από μικρά σοκάκια, τα οποία διακόπτονταν από τέσσερις βασικές οδούς (Fish street, Cornmarket street, Castle street και High street).³¹ Η τελευταία αποτελούσε τον μεγαλύτερο και πιο κεντρικό δρόμο της πόλης, καθώς ξεκινούσε από την μονή St. Mary the Virgin και έφθανε ως το St. Martin κοντά στη δυτική πύλη. Στα περίχωρα της πόλης βρισκόταν η κύρια περιοχή παραγωγής δημητριακών, ενώ παράλληλα το Costwold, λίγα χιλιόμετρα μακριά από την Οξφόρδη, ήταν κέντρο παραγωγής μαλλιού, γεγονός που συνέβαλλε στην εμπορική και οικονομική ανάπτυξη της πόλης. Επιπρόσθετα, η γεωγραφική της θέση υπήρξε σταθμός για τους εμπορικούς δρόμους από το Midlands προς το Southampton και από το Λονδίνο προς τα ουαλικά σύνορα, μέσω του Gloucester.³² Ως εκ τούτου, από το Carfax μέχρι τη βόρεια πύλη και το ανατολικότερο σημείο της πόλης στην εκκλησία της St. Mary υπήρχαν μικρά καταστήματα εκατέρωθεν των εμπορικών οδών, τα οποία προσπαθούσαν να καλύψουν την αυξανόμενη ζήτηση του τοπικού πληθυσμού.

Οι συνθήκες υγιεινής συνιστούσαν σταθερό πρόβλημα για τη διαβίωση των κατοίκων. Οι δρόμοι βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση, ενώ το πόσιμο και καθαρό νερό ήταν δυσεύρετο.³³ Η δυσοσμία σε συνδυασμό με τις άθλιες οικιστικές συνθήκες δημιουργούσαν ένα δυστοπικό περιβάλλον, που γινόταν ακόμα πιο αφιλόξενο, αν συνυπολογίσουμε τις καθημερινές επικίνδυνες συρράξεις σε ταβέρνες και δημόσιους δρόμους.³⁴ Ο Hastings Rashdall με γλαφυρό τρόπο περιγράφει τις αναρίθμητες βιαιοπραγίες στην Οξφόρδη: «Δεν υπήρχε ούτε σπιθαμή εδάφους σε όλο το μήκος της High Street, που να μην έχει βαφτεί με αίμα. Πολύ λιγότερο έχει χυθεί ακόμα και σε ιστορικά πεδία μαχών».³⁵

Εκ των πραγμάτων η Οξφόρδη είχε να ξεπεράσει τις μεγαλύτερες δυσκολίες, καθώς από μόνες τους οι συνθήκες που επικρατούσαν εντός των τειχών δεν

³⁰ H. E. Salter, "The city of Oxford in the middle ages", *The Journal of the Historical Association*, τ. 14/54, 1929, σελ. 97–105, σελ. 99.

³¹ G.R. Evans, *ό.π.*, σελ.80

³² Eleanor Chance, Christina Colvin, Janet Cooper, C J Day, T G Hassall, Mary Jessup, Nesta Selwyn, 'Medieval Oxford', στο Alan Crossley, C R Elrington (επιμ.), *A History of the County of Oxford*, τ. 4, London, 1979, σελ. 35.

³³ H. E. Salter, *ό.π.*, σελ.103.

³⁴ G. R. Evans, *ό.π.*, σελ. 81.

³⁵ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2^ο, σελ. 403

επέτρεπαν την ομαλή μετάβαση μιας υποανάπτυκτης αστικής κοινότητας σε μια από τις πιο σημαντικές πανεπιστημιακές πόλεις της Ευρώπης.

Η διοικητική οργάνωση και η κοινωνική συγκρότηση των πόλεων

Η διοικητική οργάνωση υπήρξε καθοριστικός παράγοντας που συνέβαλε όχι μόνο στην αυτοδυναμία των αστικών κοινοτήτων, αλλά και στη διαμόρφωση εξουσιαστικών δικτύων που σχετίζονταν με την πολιτική, θρησκευτική, οικονομική και κοινωνική ταυτότητα των μεσαιωνικών πόλεων. Η διαδικασία ενσωμάτωσης των πανεπιστημιακών κοινοτήτων επήλθε μέσα από τη ρήξη με τις εκάστοτε διοικητικές αρχές και τις κοινωνικές ομάδες που αλληλεπιδρούσαν με το θεσμό του *studium*. Συνεπώς, εξετάζοντας το συγκρουσιακό χαρακτήρα των σχέσεων πανεπιστημίου-πόλης είναι ανάγκη να εστιάσουμε στα διαφορετικά συστήματα διοίκησης που επικρατούσαν, καθώς επίσης και στην κοινωνική συγκρότηση των τριών πανεπιστημιακών πόλεων.

Στην Μπολόνια οι πολιτικές και οικονομικές διαμάχες ανάμεσα σε οικογένειες Γουέλφων (*Geremei*) και Γιβελλίνων (*Lambetazzi*), προκάλεσαν μεγάλες αναταραχές τόσο σε πολιτικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ανεξάρτητα όμως, από τις επιδράσεις που είχε το φαινόμενο της έριδας της περιβολής σε όλες τις ιταλικές πόλεις, η πόλη από πολύ νωρίς απέκτησε μια αμιγώς αστική ταυτότητα, η οποία βασιζόταν σε πολιτικές αποκλεισμού και σαφούς κοινωνικού διαχωρισμού. Από την πρώτη δεκαετία του 12^{ου} αιώνα κυρίαρχο διοικητικό όργανο ήταν το αστικό συμβούλιο (*commune*), στο οποίο κυριαρχούσε μια εξέχουσα αστική ομάδα η οποία αντιστεκόταν σταθερά στις προθέσεις του Φρειδερίκου Μπαρμπαρόσα να θέσει τις ιταλικές πόλεις υπό την κυριαρχία του. Τραπεζίτες, πλούσιοι έμποροι και νοτάριοι συνιστούσαν την κοινωνική ελίτ και τον πυρήνα του αστικού συμβουλίου. Σε αρκετές περιπτώσεις, μέλη από οικογένειες ισχυρών εμπόρων και τραπεζιτών ήταν

ταυτόχρονα αξιωματούχοι νοτάριοι, γεγονός που μαρτυρά την παρουσία μιας έντονης συντεχνιακής κινητικότητας στα πλαίσια εγκαθίδρυσης της αστικής ολιγαρχίας. Οι ολοένα και πιο ισχυρές αστικές ελίτ (έμποροι, τραπεζίτες, νοτάριοι) σε συνδυασμό με τις ευπορότερες συλλογικότητες τεχνιτών στις αρχές του 13^{ου} αιώνα, οργανώθηκαν σε *arti* (συντεχνίες) και *armi*, (ομάδες εθελοντών πολιτών που σχημάτιζαν πολιτοφυλακή) και στη συνέχεια διεκδίκησαν τη συμμετοχή τους στην έως τότε αριστοκρατική τοπική διοίκηση. Μετά από τις λαϊκές εξεγέρσεις του 1228 δημιουργήθηκε το αστικό συμβούλιο των *anziani*, στο οποίο ηγούνταν και πάλι έμποροι και τραπεζίτες ("*arti maggiori*").³⁶ Καθ' όλη τη διάρκεια του 13^{ου} αιώνα εκδίδονταν *statute*, μέσα από τα οποία επιτυγχάνεται το κλείσιμο του αστικού συμβουλίου της *Societas Populi*.³⁷ Διακριτή συντεχνία που περιελάμβανε 1700 μέλη από εκείνη των εμπόρων-τραπεζιτών, αλλά εξίσου ισχυρή σε πλούτο και πολιτική επιρροή, είχαν σχηματίσει όσοι ασχολούνταν με την ισοτιμία και τις ανταλλαγές νομισμάτων.³⁸ Στα κατώτερα στρώματα, επίσης ισχυρή υπήρξε η συντεχνία των κρεοπωλών (752 μέλη), των υποδηματοποιών (754 μέλη), των υφασματέμπορων (567 μέλη), των σιδηρουργών (550 μέλη) και των ξυλουργών (508 μέλη). Επιπλέον, στον ευρύτερο χώρο της προμήθειας τροφίμων, φαίνεται να ανήκαν περίπου 850 εργάτες που δεν ήταν εντεταγμένοι σε συντεχνιακές ομάδες, όπως οι αρτοποιοί, οι οπωροπώλες, οι ταβερνιάρηδες και οι μεταφορείς των εμπορευμάτων.³⁹

Σε αντίθεση με άλλες πολυπληθείς πόλεις του μεσαίωνα, το Παρίσι ποτέ δεν ανέπτυξε ισχυρές κοινοτικές ενώσεις με διοικητικές αρμοδιότητες. Το ίδιο συνέβη και στις πόλεις της Ορλεάνης και της Μπουργκ, βασιλικές κτήσεις της Île de France, που βρίσκονταν υπό την άμεση επίβλεψη του Στέμματος.⁴⁰ Συνεπώς, βασικοί φορείς άσκησης εξουσίας στη πόλη του Παρισίου υπήρξαν οι βασιλικές και οι εκκλησιαστικές αρχές. Δεκάδες βασιλικοί αξιωματούχοι (*prevots* και *bailis*) επέκτειναν την κυριαρχία των Καπετιδών, εφάρμοζαν τις αποφάσεις του Στέμματος λειτουργώντας ως δικαστικοί εκπρόσωποι, εισπράκτορες των εσόδων και διοικητές της τοπικής πολιτοφυλακής. Ο επίσκοπος του Παρισίου λειτουργούσε ως άμεσος

³⁶ Shona Kelly Wray, *ό.π.*, σελ. 62.

³⁷ Sarah Rubin Blanshei, *Politics and Justice in Late Medieval Bologna*, Leiden, Boston, Brill Academy Publications, 2010, σελ. 16.

³⁸ Diana Tura, "Archival Sources: Governmental, Judicial, Religious, Familial" στο Sarah Rubin Blanshei, *ό.π.*, σελ. 37-38.

³⁹ Fabio Giusberti, Francesca Roversi Monaco, *ό.π.*, σελ. 157-158.

⁴⁰ Michael Wolfe, *Walled Towns and the Shaping of France. From the Medieval to the Early Modern Era*, New York, Palgrave Macmillan, 2009, σελ. 19-20 και John W. Baldwin, *ό.π.*, σελ. 62.

εντεταλμένος της παποσύνης, συγκέντρωνε όλες τις εξουσίες που αφορούσαν στην διοίκηση του τοπικού κλήρου και ήταν υπεύθυνος για την προάσπιση του ορθού δόγματος. Αρχιδιάκονοι, κανονικοί και κοσμικοί κληρικοί συνέβαλλαν στην διεκπεραίωση των εκκλησιαστικών καθηκόντων και υπέκειντο στην αποκλειστική δικαιοδοσία του επισκόπου. Πολύ σύντομα, κατά τον 13^ο αιώνα, το Παρίσι γέμισε από μέλη επαιτικών ταγμάτων, κυρίως Φραγκισκανούς και Δομινικανούς, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στις μονές, κήρυτταν για την καταπολέμηση των αιρέσεων και μάχονταν για την επικράτηση του ορθού δόγματος. Οι κυριότερες συντεχνίες που αναπτύχθηκαν από τον 12^ο αιώνα στο Παρίσι ήταν των εμπόρων, των κρεοπωλών, των ιχθυοπωλών και των αρτοποιών. Η πρώτη και σημαντικότερη, των εμπόρων, περιελάμβανε μια ευρεία ομάδα επιχειρηματιών που κερδοφορούσε χάρη στο χονδρικό εμπόριο βασικών πρώτων υλών και τροφίμων. Η συντεχνία των εμπόρων του νερού (*mercatores acque*) περιελάμβανε την ευπορότερη ομάδα εμπόρων και αντανakλούσε την ανώτερη θέση στην κοινωνική διαστρωμάτωση της πόλης. Πρόκειται για εμπόρους που συναλλάσσονταν στην δεξιά όχθη του Σηκουάνα, εκμεταλλευόμενοι τις γέφυρες και τα περάσματα που τη συνδέουν με την Île de la Cité και την αριστερή όχθη του ποταμού. Η συντεχνία αυτή, ειδικά κατά την περίοδο βασιλείας του Φιλίππου Αυγούστου, βρήκε σημαντική στήριξη από το Στέμμα μέσω παραχώρησης προνομίων. Οι έμποροι του νερού το 1220 ήταν σε θέση να ρυθμίζουν και να εποπτεύουν εν λευκώ την εμπορική δραστηριότητα στην δεξιά όχθη. Η ιδιοτελής στήριξη του Φιλίππου στόχευε στην ενίσχυση της εμπορικής δραστηριότητας και συνάμα στην ακμή της οικονομίας των βασιλικών κτήσεων.⁴¹ Εν συνεχεία, την κυριότερη βιοτεχνική παραγωγή αποτελούσαν οι μισθωτοί τεχνίτες που επεξεργάζονταν το μαλλί, το δέρμα, τα μέταλλα και ειδικότερα οι εργαζόμενοι που ασχολούνται με την επεξεργασία υφασμάτων. Υποδηματοποιοί, μεταλλουργοί, ξυλουργοί και οι υπόλοιποι τεχνίτες που παρήγαν ένα τελικό προϊόν και το πουλούσαν σε λιανική τιμή αποτελούσαν μέλη των λιγότερο εύπορων συντεχνιών.⁴²

Στην Οξφόρδη, όπως και σε άλλες μεσαιωνικές πόλεις της Αγγλίας, η διοίκηση της πόλης ανήκε στον δήμαρχο που θεωρητικά είχε ετήσια θητεία, τους βαΐλους και τους δημοτικούς συμβούλους (*aldermen*), που προέρχονταν από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της συντεχνίας των εμπόρων (*burgenses*). Κατ' ουσίαν, πρόκειται για ένα σύστημα διοίκησης που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε

⁴¹ John W. Baldwin, ό.π., σελ. 348.

⁴² Norman Pounds, *The medieval city*, London, Greenwood Press, 2005, σελ. 125-126.

συγκεντρωτικό ούτε τελείως ανεξάρτητο. Αντίθετα, η Οξφόρδη αντιπροσωπεύει ένα σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης που βρίσκεται υπό κεντρικό έλεγχο και συνεχή επιτήρηση.⁴³ Όλοι οι διοικητικοί φορείς υπόκεινταν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο σε ένα ευρύτερο εξουσιαστικό δίκτυο, που διαμορφώθηκε τόσο από το Στέμμα, όσο και τους βαρόνους. Παρόλο που υπήρχαν δεκάδες μονές, η πόλη της Οξφόρδης δε διέθετε κανέναν καθεδρικό ναό μέχρι και τον 16^ο αιώνα, οπότε και εξελίχθηκε σε αυτόνομη επισκοπή. Ο επίσκοπος του Lincoln μπορεί να είχε τη δικαιοδοσία στις θρησκευτικές υποθέσεις της πόλης, αλλά ουσιαστικά η επιρροή του στον εκκλησιαστικό πυρήνα της Οξφόρδης ήταν περιορισμένη.⁴⁴ Στην πραγματικότητα, τα μέλη των επαιτικών ταγμάτων και ο κοσμικός κλήρος (secular clergy), αντιπροσώπευαν τις ομάδες με τα μεγαλύτερα κοινωνικά ερείσματα. Η κοινωνική ομάδα που συγκέντρωνε τον περισσότερο πλούτο ήταν οι έμποροι. Η συντεχνία των εμπόρων και ιδίως όσοι δραστηριοποιούνταν στο χονδρικό εμπόριο υφασμάτων και μαλλιού, κατόρθωσαν να ελέγξουν πλήρως όλες τις υπόλοιπες συντεχνίες τεχνιτών και τους μικροεπιτηδευματίες. Η άδεια ιδρύσεως συντεχνίας τεχνιτών, οι κανονισμοί, ο αποκλεισμός, αλλά και η εισαγωγή σε συντεχνία, καθοριζόταν αυστηρά από τις αποφάσεις και την έγκριση των εμπόρων. Στο πρόσωπο αυτών ανατακλώνται οι «ελεύθεροι άνθρωποι», οι burghenses, μέλη της συντεχνίας που απέσπασε τις πρώτες χάρτες ελευθεριών για την πόλη και κατείχε το δικαίωμα να μετέχει μέσω των αντιπροσώπων της, στις διευρυμένες συνεδριάσεις του βασιλικού συμβουλίου (parliament), στην εκλογή του δημάρχου και στα κοινοτικά συμβούλια.⁴⁵

Συμπερασματικά, με βάση τα παραπάνω οι αστικές κοινότητες της Μπολόνια, του Παρισιού και της Οξφόρδης παρουσίαζαν πολλαπλές διαφοροποιήσεις. Το πατρικιάτο της Μπολόνια από πολύ νωρίς κατάφερε να συγκεντρώσει πλήθος εξουσιών και μέσω αυτών να ισχυροποιήσει την κυριαρχία μιας συγκεκριμένης αστικής ολιγαρχίας. Η ανεπτυγμένη εμπορική και βιοτεχνική δραστηριότητα, το τραπεζικό σύστημα, οι αξιωματούχοι νοτάριοι σε συνδυασμό με την αναβίωση του ρωμαϊκού δικαίου αποτελούσαν βασικά χαρακτηριστικά της αστικής ταυτότητας που είχε διαμορφωθεί όχι μόνο στην Μπολόνια, αλλά και σε άλλους ιταλικούς δήμους. Αυτή η ταυτότητα αποκρυσταλλώθηκε με την ανάπτυξη του studium της Μπολόνια. Η πόλη από τον 12^ο αιώνα έγινε γνωστή σε όλη την Ευρώπη για το πανεπιστήμιο και

⁴³ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2^ο, σελ. 389.

⁴⁴ G. R. Evans, ό.π., σελ. 82.

⁴⁵ H. E. Salter, ό.π., σελ. 104.

τους φημισμένους δασκάλους του και προσέλκυε πλήθος υποψηφίων σπουδαστών. Το *studium* αποτέλεσε το βασικό κίνηριο μοχλό για την οικονομία της πόλης και η *commune* ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη μαζί του. Μπολονέζοι έμποροι και τραπεζίτες απαλλάσσονταν από τα ρίσκα μακρινών ταξιδιών και δραστηριοποιούνταν πλέον στην τοπική αγορά που λόγω του πανεπιστημίου κινούνταν σε υψηλά επίπεδα ζήτησης.⁴⁶ Αντιστοίχως, επωφελήθηκαν όλοι όσοι ανήκαν σε συντεχνίες που σχετίζονταν με την κάλυψη βασικών και δευτερευουσών αναγκών της πανεπιστημιακής κοινότητας. Η στέγαση, η διατροφή, η ενδυμασία, η οικονομική κατάσταση, η ανάγκη για βιβλία και αντίγραφα, η διασκέδαση και πολλά ακόμα, ενεργοποιούσαν και τόνωναν ταυτόχρονα την επαγγελματική-επιχειρηματική δραστηριότητα χιλιάδων κατοίκων της περιοχής. Σε οικονομικό επίπεδο τα αποτελέσματα είναι ίδια και στην περίπτωση του Παρισιού, καθώς η ύπαρξη του πανεπιστημίου δημιουργούσε νέες εμπορικές προοπτικές. Όμως ο συνδυασμός των εξουσιών που ασκούσαν οι βασιλικοί αξιωματούχοι και οι εκκλησιαστικοί φορείς παρεμπόδιζε σημαντικά την αυτόνομη λειτουργία του *studium*. Παράλληλα η ανταγωνιστική στάση των επαιτικών ταγμάτων προς τους κοσμικούς καθηγητές σχετικά με τη διδασκαλία του *trivium* και της ανώτερης επιστήμης της θεολογίας απειλούσε, όπως θα φανεί στη συνέχεια της εργασίας, την αλληλεγγύη ανάμεσα στα μέλη της *universitas*. Στην Οξφόρδη οι ένοπλες συγκρούσεις κατοίκων εναντίον βασιλικών αξιωματούχων, δημοτικών αρχών και κληρικών ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Πρόκειται για μια από τις πιο εξεγερτικές πόλεις της Αγγλίας. Τα εξουσιαστικά δίκτυα και ο ανταγωνισμός ανάμεσα στο Στέμμα και τους βαρόνους, οι ιδιαιτερότητες ενός συστήματος αυτοδιοίκησης που βρισκόταν υπό συνεχή εποπτεία, η απόλυτη κυριαρχία της συντεχνίας των εμπόρων στην οικονομική ζωή της πόλης και τα φιλοπόλεμα συναισθήματα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων συνέθεταν έναν εξαιρετικά συγκρουσιακό χαρακτήρα. Η προστασία των συμφερόντων του πανεπιστημίου βρέθηκε αντιμέτωπη με έναν από τους πιο αντιδραστικούς αστικούς πυρήνες του βασιλείου. Σύμφωνα μάλιστα, με ένα μεσαιωνικό αγγλικό ρητό «όταν στην Οξφόρδη βγαίνει ένα μαχαίρι, σύντομα όλη η Αγγλία θα αλληλοσπαράσσεται».⁴⁷

⁴⁶ Sarah Rubin Blanshei, *ό.π.*, σελ. 502-503.

⁴⁷ John Richard Green, *A history of the English People, 1214-1307*, τ. 2, Barcelona, Singapore, Athena University Press, 2004, σελ. 17.

Η πανεπιστημιακή κοινότητα – the gown.

Ανεξάρτητα από τις διαφορές ανάμεσα στα πανεπιστήμια που υιοθέτησαν το πρότυπο της Μπολόνια (*Universitas scholarium*) και σε εκείνα που ακολούθησαν το παράδειγμα του Παρισίου (*Universitas magistrorum et scholarium*), η πανεπιστημιακή κοινότητα στο σύνολό της περιελάμβανε καθηγητές και σπουδαστές. Επιπρόσθετα, η πολυσύνθετη έννοια του “gown” σε όλα τα πανεπιστήμια του Μεσαίωνα εκτός από καθηγητές και φοιτητές ενσωμάτωνε και το βοηθητικό προσωπικό που τους συνόδευε.

Η ανομοιογένεια της φοιτητικής κοινότητας σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο θεωρείται δεδομένη, με αποτέλεσμα η ιχνηλάτηση των κοινωνικών καταβολών να καθίσταται ακόμα πιο δύσκολη διαδικασία. Ερωτήματα επίσης προκύπτουν σχετικά με την οικονομική κατάσταση και το βιοτικό επίπεδο των φοιτητών. Εκατοντάδες επιστολές φοιτητών⁴⁸ απευθύνονται σε γονείς ή άλλους υποψηφίους χορηγούς, στις οποίες ο αποστολέας τονίζει την ανάγκη που έχει για οικονομική στήριξη.

[Οξφόρδη, 1220].

« Χαιρετισμοί. Σας γράφω για να σας ενημερώσω ότι σπουδάζω στην Οξφόρδη με τη μεγαλύτερη επιμέλεια, αλλά η ανάγκη για χρήματα στέκεται εμπόδιο στην πρόοδό μου, όπως συμβαίνει δυο μήνες τώρα από τότε που ξόδεψα τα χρήματα που μου αποστέιλате. Η πόλη είναι πολύ ακριβή και έχει πολλές απαιτήσεις. Πρέπει να πληρώσω το ενοίκιο του καταλύματός μου, να αγοράσω όλα τα απαραίτητα και να φροντίσω πολλά ακόμα πράγματα, που τώρα δεν μπορώ να διευκρινίσω. Ως εκ

⁴⁸ Όπως υποστηρίζει ο Charles Homer Haskins, οι επιστολές των φοιτητών δεν αποτελούν προσωπική έκφραση, αλλά μάλλον αντιγραφή, αφού παρατηρούνται σε πολλά από αυτά συγκεκριμένες φόρμες και ομοιότητες. Βλ. Charles Homer Haskins, *The rise of the universities*, New York, Cornell University Press, 1957, σελ. 76.

τούτου, ικετεύω με σεβασμό την πατρότητά σας υπό το θέλημα του Θεού να με βοηθήσετε, ώστε να είμαι σε θέση να ολοκληρώσω αυτό που τόσο καλά ξεκίνησα.»⁴⁹

Σε μια άλλη επιστολή ο σπουδαστής γράφει στον πατέρα του με περισσότερες λεπτομέρειες:

« Σου είμαι υποχρεωμένος για τα χρήματα που μου έστειλες. Αλλά θα ήθελα να γνωρίζεις πως βρίσκομαι ακόμα σε δεινή οικονομική κατάσταση, αφού έχω ξοδέψει τα χρήματα που μου έστειλες προσφάτως, για να πληρώσω μερικά από τα χρέη μου και εκκρεμούν ακόμα μεγαλύτερες υποχρεώσεις. Γι' αυτό σε ικετεύω να μου στείλεις κάτι παραπάνω. Αν δεν το κάνεις, θα χάσω τα βιβλία τα οποία έχω παραχωρήσει ως εγγύηση στους Εβραίους και θα αναγκαστώ να επιστρέψω, πριν να ολοκληρώσω τις σπουδές μου.»⁵⁰

Οι οικονομικές δυσκολίες αποτελούσαν έναν από τους βασικότερους λόγους διακοπής των σπουδών. Επιπλέον, οικονομικοί λόγοι που σχετίζονταν με φοιτητικά δάνεια, τιμές ενοικίων και άλλων βασικών καταναλωτικών αναγκών σε αρκετές περιπτώσεις προκαλούσαν αναταραχές και συγκρούσεις ανάμεσα σε μέλη του πανεπιστημίου και πολίτες. Το οικονομικό επίπεδο των φοιτητών μαρτυρούσε και συνδεόταν άμεσα με τις κοινωνικές καταβολές τους. Σε ποιο βαθμό όμως, οι επιστολές αυτές αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα; Η εικόνα του φοιτητή που συνεχώς έχει ανάγκη από χρήματα αποτελεί την εξαίρεση ή τον κανόνα; Ποιο είναι το κοινωνικό υπόβαθρο της φοιτητικής κοινότητας και ποιες διαφορές μπορούμε να διακρίνουμε, ως προς τη σύνθεση της ακαδημαϊκής κοινότητας ανάμεσα στις περιπτώσεις της Μπολόνια, του Παρισιού και της Οξφόρδης;

⁴⁹ Charles Homer Haskins, *The Renaissance of the Twelfth Century*, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1971, σελ. 395.

⁵⁰ Charles Homer Haskins, *ό.π.*, σελ. 144.

Η πανεπιστημιακή κοινότητα της Μπολόνια.

Η φήμη του πανεπιστημίου της Μπολόνια, ιδιαίτερα όσον αφορά στη διδασκαλία του δικαίου, λειτουργούσε ως πόλος έλξης για χιλιάδες φοιτητές, που ταξίδευαν από διάφορες περιοχές της Ευρώπης. Έτσι, ο πρώτος διαχωρισμός που εντοπίζεται στο πανεπιστήμιο της Μπολόνια έχει γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Για την ακρίβεια, θα μπορούσαμε να μιλάμε για δύο ή περισσότερους ξεχωριστούς πυρήνες του studium, αφού η πανεπιστημιακή κοινότητα χωριζόταν στους σπουδαστές που κατάγονταν από τον ιταλικό χώρο (*universitas citramontanorum*) και σε εκείνους που έρχονταν πέρα από τις Άλπεις (*universitas ultramontanorum*).⁵¹ Στα πλαίσια αυτού του διαχωρισμού, αναπτύχθηκαν με πιο συγκεκριμένα γεωγραφικά κριτήρια τα «έθνη» (*nationes* ή *consiliaria*), τα οποία λειτουργούσαν ως αυτόνομες και αυτοδιοίκητες φοιτητικές ενώσεις. Τα τρία βασικά έθνη που φαίνεται ότι σχημάτιζαν την *Cismontane* κοινότητα ήταν το λομβαρδικό, το τοσκανικό και το ρωμαϊκό, ενώ τα έθνη που αποτελούσαν την *Ultramontane* ποικίλουν ανάλογα με την χρονική περίοδο, αλλά το σημαντικότερο από αυτά ήταν το γερμανικό.⁵² Η ανάγκη συσπείρωσης για τους σπουδαστές που έρχονταν «πέρα από τις Άλπεις» ήταν ζωτικής σημασίας. Μόνο έτσι θα είχαν πιθανότητες να επιβιώσουν σε μια ξένη πόλη, στην οποία από μόνη της η ταυτότητα του μπολονέζου πολίτη ήταν ασυναγώνιστη. Η

⁵¹ Aleksander Gieysztor, "Management and resources", στο Hilde de Ridder-Symoens, Walter Rugg, *University in the middle ages*, τ. 1, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1992, σελ. 114.

⁵² Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 157.

ασφάλεια, η ενσωμάτωσή τους και η διεκδίκηση κοινών συμφερόντων μπορούσε να επιτευχθεί μονάχα μέσα από τη δημιουργία ισχυρών ενώσεων.⁵³

Η δεύτερη διαφοροποίηση έγκειται στα αντικείμενα σπουδών του *studium generale*. Στο *studium* της Μπολόνια διδάσκονταν η νομική (*universitas legistarum*), οι τέχνες και η ιατρική (*universitas artistarum et medicorum*). Η πρώτη, όπως προαναφέραμε, εξασφάλιζε πολύ μεγαλύτερο κύρος σε αντίθεση με τις επτά ελευθέρια τέχνες που θεωρούνταν αντικείμενα χαμηλότερου επιπέδου. Οι σπουδαστές μπορούσαν να εισαχθούν στη σχολή των τεχνών από την ηλικία των 14-16 ετών, με την προϋπόθεση ότι γνώριζαν να γράφουν και να διαβάζουν λατινικά.⁵⁴ Η ιατρική σχολή βρισκόταν στη σκιά του πανεπιστημίου του Σαλέρνο και μέχρι τα τέλη του 13^{ου} αιώνα υπήρξε σχολή ήσσονος σημασίας. Η θεολογία βρισκόταν στο περιθώριο του πανεπιστημίου, καθότι τα επαιτικά τάγματα μονοπωλούσαν τη διδασκαλία της.⁵⁵ Οι φοιτητές της νομικής ήταν τουλάχιστον είκοσι ετών, κυριαρχούσαν στο πανεπιστήμιο της Μπολόνια και δεν είχαν ανάγκη τον τίτλο του *magister* ή του *doctor* για να ανελιχθούν κοινωνικά. Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για φοιτητές εκ των άνω, που προέρχονταν από τα ανώτερα και πιο εύπορα κοινωνικά στρώματα και οι οποίοι έφθαναν στις πανεπιστημιακές πόλεις συνοδευόμενοι από το υπηρετικό τους προσωπικό. Πιθανότατα πολλοί σπουδαστές νομικής στην Μπολόνια να κατείχαν ήδη μια υπηρεσιακή θέση, είτε στην Εκκλησία είτε ως αξιωματούχοι πόλεων.⁵⁶ Ωστόσο, μετά την αποφοίτησή τους βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση, προκειμένου να διεκδικήσουν περαιτέρω κοινωνική, πολιτική και οικονομική ανέλιξη.

Μια καλή εικόνα για το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο της φοιτητικής κοινότητας στο πανεπιστήμιο της Μπολόνια μας δίνουν τα καταστατικά εγγραφής των σπουδαστών (*matricules*), στα οποία οι νέοι σπουδαστές καταχωρίζονταν ως κληρικοί, ευγενείς ή τρίτη τάξη. Οι κληρικοί αξιολογούνταν με βάση τη θέση που κατείχαν στον κλήρο και, ούτως ή άλλως, κατείχαν μια εκκλησιαστική θέση, επομένως και οικονομική στήριξη από εκκλησιαστικούς φορείς. Οι ευγενείς προσδιορίζονταν από μια πληθώρα τίτλων ευγενείας και οι περισσότεροι από αυτούς ανήκαν σε ισχυρά οικογενειακά δίκτυα. Η τρίτη κατηγορία αναφέρεται σε *divites*

⁵³ Charles Homer Haskins, ό.π., σελ. 389-390.

⁵⁴ Rainer Christoph Schwinges, “Student education, student life”, στο Hilde de Ridder-Symoens, Walter Rugg, *University in the middle ages*, τ. 1, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1992, σελ. 196.

⁵⁵ Aleksander Gieysztor, ό.π., σελ. 110.

⁵⁶ Rainer Christoph Schwinges, ό.π., σελ. 200.

(εύποροι), *semidevites* (λιγότερο εύποροι), *semirauperes* (σχεδόν πένητες), *rauperes* (πένητες), έχοντας ως κριτήριο τη μεγαλύτερη ή μικρότερη δυνατότητα να πληρώσουν την συνδρομή εγγραφής τους, αλλά και την ενδεχόμενη οικονομική στήριξη που μπορούσαν να τους παρέχουν μέλη της οικογένειάς τους. Η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών ανήκε στην κατηγορία των *divites*, ενώ τα ποσοστά όσων δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν στις οικονομικές απαιτήσεις των σπουδών τους, κινούνταν σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα.⁵⁷ Φυσικά, το γεγονός ότι οι περισσότεροι σπουδαστές μπορούσαν να πληρώσουν την εγγραφή τους στο πανεπιστήμιο χωρίς να διαθέτουν κάποιο τίτλο ευγενείας, δε σήμαινε ότι απουσίαζαν τα οικονομικά προβλήματα. Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο ότι η πλειοψηφία των φοιτητών του πανεπιστημίου της Μπολόνια σε γενικές γραμμές ανήκε στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Οι καθηγητές στο πανεπιστήμιο της Μπολόνια ουσιαστικά ήταν έμμισθοι διδάσκαλοι αναγνωρισμένης φήμης και κύρους, οι οποίοι προσέλκυαν ένα σεβαστό αριθμό ακροατηρίου. Ο H. Rashdal τους παρομοιάζει με τους σοφιστές στην αρχαία Αθήνα και τους ρήτορες της αρχαίας Ρώμης.⁵⁸ Πράγματι, οι *doctores* του αστικού και του κανονικού δικαίου δραστηριοποιούνταν ως ιδιωτικοί διδάσκαλοι και όφειλαν να εφαρμόζουν τους προσυμφωνημένους κανόνες που είχαν ορίσει οι φοιτητικές ενώσεις. Οι σπουδαστές προσλάμβαναν οι ίδιοι τους καθηγητές τους, τους αξιολογούσαν και όριζαν *ex officio* το πρόγραμμα διδασκαλίας.

Καθηγητές και φοιτητές είχαν ιδρύσει δικές τους ενώσεις μέσω των οποίων προσπάθησαν να ασκήσουν πιέσεις και να διεκδικήσουν ευνοϊκότερους όρους φοίτησης. Ο όρος *collegium* στην Μπολόνια χρησιμοποιούνταν για να περιγράψει ακριβώς αυτές τις ενώσεις καθηγητών αστικού και κανονικού δικαίου (*collegiums of Civil or Canon Law*), σε αντίθεση με τα κολλέγια στα πανεπιστήμια του Βορρά.⁵⁹ Τα κολλέγια στην πανεπιστημιακή Μπολόνια, ως χώροι στους οποίους στεγαζόνταν οι αδύναμοι οικονομικά φοιτητές (*raupers*), είναι ελάσσοнос σημασίας και δεν είχαν τη δυναμική που συναντούμε στα αντίστοιχα του Παρισιού και της Οξφόρδης. Στην Μπολόνια η φοιτητική κοινότητα δεν είχε ανάγκη οικονομικής στήριξης.⁶⁰

⁵⁷ Ad Tervoort, *The Iter Italicum and the Northern Netherlands, Dutch students at Italian universities and their role in Netherlands' society (1426-1575)*, Boston, Leiden, Brill Academy Press, 2005, σελ. 200.

⁵⁸ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 151.

⁵⁹ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 150.

⁶⁰ Manlio Bellomo, *The common legal past in Europe 1000-1800*, Washington, The catholic university of America press, 1995, σελ. 119

Η πανεπιστημιακή κοινότητα του Παρισιού.

Το Παρίσι αντιπροσωπεύει ένα τελείως διαφορετικό πρότυπο από εκείνο της Μπολόνια. Οι καθηγητές οργανώθηκαν για πρώτη φορά σε ενώσεις με συντεχνιακά χαρακτηριστικά και διαμόρφωσαν την έννοια της *universitas*. Η φοιτητική κοινότητα βρισκόταν σε πλήρη εξάρτηση από τους καθηγητές, αφού η περιβολή της ακαδημαϊκής τηβέννου έχει ως βασική προϋπόθεση την εποπτεία ενός δασκάλου (*magister*) καθόλη τη διάρκεια φοίτησης. Επομένως, στα πλαίσια ενός ακόμα πανεπιστημίου που περιελάμβανε μια «πολυεθνική» κοινότητα σπουδαστών – μόνο το πανεπιστήμιο της Μπολόνια και του Παρισιού μπορούν να θεωρηθούν ως τέτοια κατά τον 13^ο αιώνα – το *gown* των δύο πανεπιστημιακών πόλεων παρουσιάζει πολλαπλές διαφοροποιήσεις.

Οι καθηγητές ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις, πρόσωπα με υψηλό κοινωνικό κύρος που προέρχονταν από τον ευρύτερο χώρο του κοσμικού κλήρου. Επίσης, αρκετοί σπουδαστές θεολογίας ήταν καθηγητές του *trivium* και *quadrivium*. Πολλοί σπουδαστές, ολοκληρώνοντας τις σπουδές τους στις επτά ελευθέρια τέχνες, μπορούσαν να διδάξουν εκεί ως *magistri* και ταυτόχρονα ήταν σπουδαστές θεολογίας (“*magister regens*”).⁶¹ Ο έλεγχος της θεολογικής σχολής από μοναχούς των επαιτικών ταγμάτων και οι δικαιοδοσίες του επισκόπου που σχετίζονταν με την παραχώρηση αδειών διδασκαλίας (*licentia docenti*), ενεργοποίησαν τη συντεχνία των καθηγητών στην προσπάθεια να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της.⁶²

Αναμφίβολα, η θεολογία υπήρξε η κορωνίδα των επιστημών στο Παρίσι και στα περισσότερα πανεπιστήμια του ευρωπαϊκού βορρά, όπου αποτελούσε πρώτη επιλογή ανάμεσα στις ανώτερες επιστήμες. Η νομική επιστήμη, αν και αρκετά περιζήτητη, βρισκόταν στη σκιά της θεολογίας, ιδίως μετά από την απαγόρευση διδασκαλίας του αστικού δικαίου το 1219.⁶³ Από την άλλη, η σχολή των τεχνών,

⁶¹ Hastings Rashdall, ό.π., σελ. 324.

⁶² Jacques Verger, “Patterns”, στο Hilde de Ridder-Symoens, Walter Rugg, *University in the middle ages*, τ. 1, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1992, σελ. 50-51.

⁶³ Hastings Rashdall, ό.π., σελ. 323.

παρόλο που δεν απολάμβανε παρόμοια εκτίμηση, συγκέντρωνε το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών, καθώς αποτελούσε το πρώτο επίπεδο της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης.

Η σχολή των επτά ελευθέρων τεχνών ήταν η μόνη στην οποία η ευρύτατη κοινότητα των σπουδαστών χωριζόταν σε έθνη. Το γαλλικό, το πικαρδικό, το νορμανδικό και το αγγλικό έθνος, συμπεριελάμβανε φοιτητές και καθηγητές των τεχνών. Το καθένα από αυτά, είχε επικεφαλής έναν εκπρόσωπο (“*procurator*”), εκλεγόμενο από του καθηγητές, με ευρείες διοικητικές αρμοδιότητες. Παρομοίως με την Μπολόνια, τα έθνη διέθεταν τη δική τους σφραγίδα, καταστατικά (“*libri nationis*”) καθώς και αυτόνομη διαχείριση των εσόδων και των εξόδων των ακαδημαϊκών συλλογικοτήτων.⁶⁴

Ο αυξανόμενος πληθυσμός των φοιτητών απαιτούσε την επίλυση προβλημάτων που σχετίζονταν αρχικά με τη διαμονή και κατ’ επέκταση με την διαβίωση των νέων σπουδαστών της πόλης. Αρκετοί καθηγητές προσπάθησαν να επωφεληθούν οικονομικά ενοικιάζοντας δωμάτια, τα οποία λειτουργούσαν ταυτόχρονα ως κατοικία φοιτητών, αλλά και ως χώρος διδασκαλίας.⁶⁵ Αυτή η ανάγκη στέγασης- κυρίως της πιο ευπαθούς οικονομικής ομάδας των φοιτητών- θα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των κολλεγίων στα πανεπιστήμια του βορρά. Το κολλέγιο, αξιοσημείωτο απότοκο του πανεπιστημιακού θεσμού, από επιχορηγούμενος τόπος κατοικίας φοιτητών εξελίχθηκε σε αυτόνομο κέντρο διδασκαλίας.⁶⁶ Από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα, συναντάμε αρκετά κολλέγια που στέγαζαν κυρίως σπουδαστές των τεχνών. Το σημαντικότερο, όμως, ιδρύεται το 1257 από τον Ροβέρτο της Σορβόνης. Ο θεολόγος και ιερέας του Λουδοβίκου Θ’ έγινε χορηγός του ομώνυμου κολλεγίου, το οποίο ήταν το πρώτο που ανταγωνίστηκε ευθέως τα κέντρα διδασκαλίας των επαιτικών ταγμάτων, καθώς φιλοξενούσε μόνο κοσμικούς κληρικούς που σπούδαζαν θεολογία. Ενώ αρχικά σχεδιάστηκε για να στεγάσει μέχρι και δεκαέξι φοιτητές, σύντομα επέκτεινε τη χωρητικότητά του σε τριάντα έξι. Εξίσου σημαντικό ήταν το κολλέγιο Ναβάρρας που ιδρύθηκε το 1305 από την Ιωάννα της Ναβάρρας, δούκισσα της Καμπανίας και σύζυγο του Φιλίππου του Δικαίου. Το εν λόγω κολλέγιο φιλοξενούσε πενήντα σπουδαστές των τεχνών και

⁶⁴ Aleksander Gieysztor, *ό.π.*, σελ. 114.

⁶⁵ Lawrence Brockliss, “Gown and town: the university and the city in Europe, 1200-2000”, *Minerva*, τ. 38/2, 2000, σελ. 147-170, σελ. 153.

⁶⁶ Charles Homer Haskins, *The rise of the universities*, New York, Cornell University Press, 1957, σελ. 18.

είκοσι από τη σχολή θεολογίας.⁶⁷ Το φαινόμενο των κολλεγίων, τα οποία μέχρι το τέλος του Μεσαίωνα είναι τουλάχιστον εξήντα μόνο στο Παρίσι, πιθανόν αποκαλύπτει ως έναν ικανοποιητικό βαθμό την οικονομική και κοινωνική διαστρωμάτωση της φοιτητικής κοινότητας της πόλης.

Είναι γεγονός ότι το πανεπιστήμιο του Παρισιού συγκέντρωνε περισσότερους σπουδαστές που εντάσσονταν στην κατηγορία των *pauperes*, σε σύγκριση με την Μπολόνια. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε με σχετική ασφάλεια ότι η ίδια η φύση της πολυπληθούς σχολής των τεχνών προσέλκυε φοιτητές από τα μεσαία και χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Σε πρώτο στάδιο, αυτοί οι νεαροί φοιτητές (16 έως 18 ετών) επιδίωκαν την κοινωνική τους ανέλιξη με την ολοκλήρωση των σπουδών τους στις επτά ελευθέρια τέχνες. Στη συνέχεια, με την εισαγωγή τους στη θεολογία ή την νομική, στόχευαν κυρίως σε μια θέση στον κλήρο και στη λήψη εκκλησιαστικών αξιωμάτων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Jacques Pantaleon. Γιος υποδηματοποιού από την Τρουά, σπούδαζε στο πανεπιστήμιο του Παρισιού πιθανότατα την περίοδο που απεβίωσε ο πάπας Ιννοκέντιος Γ΄. Αποφοίτησε από την σχολή των τεχνών και στη συνέχεια από τη σχολή διδασκαλίας κανονικού δικαίου. Μετά τις σπουδές του ανελίχθηκε ως επικεφαλής διοικητικός αξιωματούχος στον καθεδρικό της Λιέγης, μέχρι το 1245. Σε μία τυχαία συνάντηση στο γενικό συμβούλιο της Λυών, εξέπληξε τον πάπα Ιννοκέντιο Δ΄ και χειροτονήθηκε παπικός ιερέας. Λίγα χρόνια αργότερα έγινε καρδινάλιος, ενώ το 1261 έφθασε στην κορυφή της εκκλησιαστικής ιεραρχίας ως πάπας με το όνομα Ουρβανός Δ΄. Πολύ σύντομα υπό την παποσύνη του, αρκετοί Γάλλοι απόφοιτοι του Παρισιού κρίστηκαν καρδινάλιοι, μεταξύ των οποίων και οι μεταγενέστεροι πάπες Κλήμης Δ΄ και Μαρτίνος Δ΄.⁶⁸

Το παράδειγμα του Jacques Pantaleon βέβαια, δεν υποδεικνύει ότι οι υποψήφιοι σπουδαστές μικρομεσαίων κοινωνικών καταβολών απέβλεπαν σε παρόμοιες ονειρικές σταδιοδρομίες, αλλά είναι, χωρίς αμφιβολία, έκδηλο το γεγονός ότι το πανεπιστήμιο του Παρισιού άνοιγε διαύλους επικοινωνίας με ένα εξέχον κοινωνικοπολιτικό δίκτυο και προσέφερε αξιοσημείωτες ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης.

⁶⁷ A. G. Little, "Scholastic philosophy and universities", στο Arthur Tilley (επιμ.), *Medieval France, a companion to French studies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, σελ. 230.

⁶⁸ Alexander Murray, *Reason and society in the middle ages*, Oxford, Clarendon Press, 1978, σελ. 290.

Η πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης.

Το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης ακολούθησε ως έναν βαθμό το πρότυπο του πανεπιστημίου του Παρισιού, αλλά ταυτόχρονα απέκτησε μια ξεχωριστή κατεύθυνση που το διαφοροποίησε από τα υπόλοιπα πανεπιστήμια του ευρωπαϊκού Βορρά. Η πανεπιστημιακή του κοινότητα, μολονότι δεν μπορούσε να συγκριθεί σε μέγεθος με τις αντίστοιχες του πανεπιστημίου της Μπολόνια και του Παρισιού, παρουσίαζε πολύ ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία καθιστούσαν την ενσωμάτωσή της ακόμα πιο δύσκολη υπόθεση.

Οι καθηγητές της Οξφόρδης προσέδιδαν κύρος και φήμη στην πόλη, ενώ γύρω τους συσπειρώνονταν ομάδες σπουδαστών που τους ακολουθούσαν όπου και αν βρίσκονταν, προκειμένου να παρακολουθήσουν τις διαλέξεις τους. Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα, οι περισσότεροι από αυτούς δίδασκαν στο πεδίο των επτά τεχνών, ενώ μια μικρότερη σε αριθμό ομάδα ειδικευόμενων καθηγητών, ασχολήθηκε με τις ανώτερες επιστήμες της νομικής, της ιατρικής και της θεολογίας.⁶⁹ Κατά τον 14^ο αιώνα, καθηγητές όλων των επιστημών οργανώθηκαν σε τριών ειδών διαφορετικές συνενώσεις και συμμετείχαν σε συνελεύσεις, στις οποίες αποφάσιζαν για οικονομικά και διοικητικά θέματα των σχολών.⁷⁰ Οι διδάσκοντες και οι φοιτητές των τεχνών και πάλι φαίνεται ότι υπερτερούσαν σε αριθμό και σε ισχύ, όπως ακριβώς συνέβαινε στο πανεπιστήμιο του Παρισιού.

Ωστόσο, στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης απουσίαζε ένα σύστημα διακριτής οργάνωσης των επιμέρους επιστημών. Όλες οι επιστήμες οργανώνονταν από μία ενιαία ένωση καθηγητών και όχι ως αυτόνομες σχολές, όπως συνέβαινε στο Παρίσι και στη Μπολόνια. Συνέπεια αυτού ήταν η απόλυτη κυριαρχία των νεαρών *magistri* της τέχνης, καθώς η αριθμητική υπεροχή τους ανάμεσα στους υπόλοιπους

⁶⁹ G. R. Evans, ό.π., σελ. 84.

⁷⁰ G. R. Evans, ό.π., σελ. 125.

διδάσκοντες, έδινε τη δυνατότητα να ελέγχουν την απονομή πτυχίων στις εξέχουσες επιστήμες.⁷¹

Ο μεγαλύτερος αριθμός των σπουδαστών που έφθανε στην πόλη της Οξφόρδης προερχόταν κυρίως από το ίδιο το βασίλειο της Αγγλίας. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των φοιτητών στα πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Κέιμπριτζ μέχρι το τέλος του 15^{ου} αιώνα προερχόταν από την ύπαιθρο, γεγονός που αποτελούσε εξαίρεση στον κανόνα του αναπτυσσόμενου αστικού πυρήνα των πανεπιστημίων της Ευρώπης.⁷² Οι σπουδαστές ευγενικής καταγωγής έκαναν την εμφάνισή τους στα αγγλικά πανεπιστήμια από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα, κυρίως με τη φιλοδοξία να λάβουν κάποιο εκκλησιαστικό αξίωμα, παρόλο που αρκετοί από αυτούς καταλήγουν βασιλικοί αξιωματούχοι ή απλά γαιοκτήμονες. Από το 1307 έως το 1485, τουλάχιστον ογδόντα οκτώ μέλη από σαράντα δύο οικογένειες ευγενών σπούδαζαν στην Αγγλία, εκ των οποίων οι εξήντα εννιά φοιτούσαν στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης.⁷³ Ο αριθμός αυτός σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συγκριθεί με τους σπουδαστές ανάλογης κοινωνικής προέλευσης στα πανεπιστήμια του νότου – πόσο μάλλον με τους αριστοκράτες φοιτητές της Μπολόνια – και γενικά, η συγκεκριμένη κατηγορία φοιτητών κινείται σε αρκετά χαμηλά επίπεδα στην Οξφόρδη.

Σχετικά με τους φοιτητές εκτός συνόρων, τα μοναδικά έθνη που σχηματίστηκαν στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης αποτελούνταν από Σκώτους, Ουαλούς και Ιρλανδούς σπουδαστές. Ο ποταμός Τρεντ ήταν το φυσικό όριο, το οποίο λειτουργούσε ως σημείο αναφοράς για τον διαχωρισμό τους ανάμεσα σε δύο έθνη, τους *boreales* (Σκώτοι) και τους *australes* (Ιρλανδοί και Ουαλοί). Η κατάλυση των δύο αυτών εθνών πραγματοποιήθηκε το 1274, ως συνέπεια των αέναων συγκρούσεων ανάμεσα σε κύκλους σπουδαστών τους, αλλά και των γενικότερων αναταραχών που δημιουργούσαν στον οργανισμό της πόλης.⁷⁴ Έκτοτε συγχωνεύθηκαν σε ένα έθνος και εξέλεξαν έναν επικεφαλής εκπρόσωπο.⁷⁵

Στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του πανεπιστημίου, αρκετοί σπουδαστές προέρχονταν από τα θρησκευτικά τάγματα. Νεαροί μοναχοί αναζητούσαν ανώτερη εκπαίδευση από εκείνη που λάμβαναν στις μοναστικές σχολές και έτσι συνέρρεαν στην Οξφόρδη. Ανάμεσα σε αυτούς τους μοναχούς φοιτητές, μείζονος σημασίας

⁷¹ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2^ο, σελ. 450.

⁷² Rainer Christoph Schwinges, *ό.π.*, σελ. 204.

⁷³ Alan Cobban, "English University Benefactors in the Middle Ages." *History*, τ. 86/283, 2001, σελ. 288-312, σελ. 296.

⁷⁴ Aleksander Gieysztor, *ό.π.*, σελ. 115.

⁷⁵ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2^ο, σελ. 369.

υπήρξαν τα μέλη των επαίτικων ταγμάτων που έφθασαν στην Οξφόρδη λίγα χρόνια μετά την έγκριση του πάπα το 1215 στην Δ' σύνοδο του Λατερανού. Φραγκισκανοί και Δομινικανοί, από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα εκπροσωπούσαν μια νέα φοιτητική οντότητα και η δραστηριοποίησή τους είχε κομβική σημασία στις πανεπιστημιακές εξελίξεις.⁷⁶

Το ζήτημα της στέγασης των *pauperes* στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, σε πρώτο επίπεδο συνέβαλε στην εμφάνιση των halls ή hostels. Οι φοιτητές που αδυνατούσαν να ενοικιάσουν καταλύματα για τη διαμονή τους στην πανεπιστημιακή πόλη, είτε ως μονάδες είτε σε συνεργασία με άλλους φοιτητές, είχαν τη δυνατότητα να μείνουν σε μικρές φοιτητικές εστίες οι οποίες ελέγχονταν από καθηγητές ή σπουδαστές των ανώτερων επιστημών.⁷⁷ Οι εστίες αυτές ήταν μικρής χωρητικότητας (ενός ή δύο ατόμων), δεν χρηματοδοτούνταν περαιτέρω από το πανεπιστήμιο και έτσι δεν εξελίχθηκαν σε τίποτε παραπάνω από έναν απλό τόπο κατοικίας. Αντίθετα, τα κολλέγια που ιδρύθηκαν στο δεύτερο μισό του 13^{ου} αι. έθεσαν νέα κριτήρια στον ακαδημαϊκό θεσμό. Το κολλέγιο του Balliol (1261-1266), του Merton (1263-1264) και το University College (1280) ήταν τα πρώτα κολλέγια που ιδρύθηκαν στην Οξφόρδη, πριν ακολουθήσουν και άλλα μέχρι το τέλος του Μεσαίωνα.⁷⁸ Το βασικότερο χαρακτηριστικό των κολλεγίων της Οξφόρδης ήταν ότι σταδιακά εξελίχθηκαν σε κέντρα δημιουργίας δικτύων πατρωνίας εκκλησιαστικών και βασιλικών φορέων. Οι σπουδαστές δεν έβρισκαν μόνο καταφύγιο και οικονομική στήριξη, αλλά μέσω των κολλεγίων πολλές φορές εξασφαλιζόταν και η μετέπειτα σταδιοδρομία τους.⁷⁹ Με την ανάπτυξη των κολλεγίων το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης εξελίχθηκε στο πρώτο κολλεγιακό πανεπιστήμιο της Ευρώπης. Εν τούτοις, αξίζει να διευκρινιστεί ότι η πλειοψηφία των φοιτητών μέχρι και το τέλος του 15^{ου} αιώνα διαβίωνε εκτός των κολλεγίων.⁸⁰

Συμπερασματικά, οι πανεπιστημιακές κοινότητες, όπως ακριβώς και οι πόλεις στις οποίες εντάσσονταν, παρουσιάζουν και αυτές συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Η ποικιλομορφία τους έγκειται κυρίως στις διαφοροποιήσεις σχετικά με τις εθνικές και κοινωνικο-οικονομικές καταβολές. Επιπρόσθετα, καθοριστικός παράγοντας στη

⁷⁶ G. R. Evans, *ό.π.*, σελ. 89.

⁷⁷ Rainer Christoph Schwinges, *ό.π.*, σελ. 218.

⁷⁸ Hastings Rashdall, *Universities*, *ό.π.*, σελ. 469.

⁷⁹ Guy Fitch Lytle, "Patronage patterns and Oxford Colleges", στο Lawrence Stone (επιμ.), *University in society, Oxford and Cambridge from the 14th to the Early 19th century*, τ. 1, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1974, σελ. 128.

⁸⁰ Laurence Brockliss, *ό.π.*, σελ. 153.

σχηματοποίηση των πανεπιστημιακών κοινοτήτων, είναι η ίδια η φύση του studium, καθώς όπως φαίνεται νομική, θεολογία και επτά ελευθέρια τέχνες απευθύνονταν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Ο τρόπος λειτουργίας και οργάνωσης του πανεπιστημίου συνέβαλε και αυτός στην καλλιέργεια ειδοποιών διαφορών ανάμεσα στις πανεπιστημιακές κοινότητες των τριών πόλεων. Το δίπολο πανεπιστήμιο-πόλη παρουσιάζει σε κάθε περίπτωση μοναδικές ιδιαιτερότητες, διότι η σύνθεση των πανεπιστημιακών κοινοτήτων και το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνταν διέφερε σημαντικά.

Η προάσπιση της πανεπιστημιακής κοινότητας από το Στέμμα και την παποσύνη. Τα πρώτα προνόμια.

Η ραγδαία ανάπτυξη του φοιτητικού πληθυσμού από τα πρώτα κιόλας χρόνια σύστασης των πανεπιστημίων απασχόλησε ιδιαίτερα τόσο τη μοναρχία, όσο και την παποσύνη. Η συμβολή των πανεπιστημίων στην ακμάζουσα οικονομία των πόλεων, η ανάγκη της κοσμικής και εκκλησιαστικής εξουσίας για ειδικά εκπαιδευμένους αξιωματούχους και κληρικούς, η ανάπτυξη δικτύων πατρωνίας, αλλά και η φήμη που προσέδιδε το «ακαδημαϊκό» πνεύμα, κατέστησαν την πανεπιστημιακή κοινότητα σημαντικό στοιχείο της κοινωνίας των πόλεων. Η προστασία και η στήριξη που παρείχαν οι δύο βασικοί εξουσιαστικοί πόλοι σε καθηγητές και σπουδαστές, αφορούσε πρωτίστως την δυνατότητα εδραίωσης ή επέκτασης της βασιλικής και παπικής εξουσίας. Από τη μία πλευρά εντοπίζεται η κυρίαρχη τάση των μοναρχιών προς μία βαθμιαία διαμόρφωση συγκεντρωτικών κρατών, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τις αυτοκρατορικές βλέψεις του Φρειδερίκου Μπαρμπαρόσσα. Από την άλλη η διάδοση του ορθού δόγματος και η καταπολέμηση των αιρέσεων σε θρησκευτικό επίπεδο μεταφραζόταν πολιτικά μέσω της άνευ όρων πίστης και υποταγής όλου του χριστιανικού κόσμου στον πάπα. Ήταν απολύτως σαφές ότι η στερέωση της πανεπιστημιακής κοινότητας μπορούσε να συμβάλει ποικιλοτρόπως στις μοναρχικές και παπικές επιδιώξεις.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο εξετάζεται η ανάδειξη της υποστήριξης που απολάμβανε η κοινότητα του *gown*, μέσω βασιλικών διαταγμάτων και παπικών βουλών. Η διαμόρφωση των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε πόλη και πανεπιστήμιο επηρεάστηκε και δομήθηκε σε έναν πολύ μεγάλο βαθμό, μέσα από τα προνόμια που εκχωρήθηκαν σε καθηγητές και σπουδαστές. Τα προνόμια αυτά, αφενός διεύρυναν τις ελευθερίες της πανεπιστημιακής κοινότητας, αφετέρου ασκούσαν πίεση για την ενσωμάτωση και την εγκαθίδρυση του νέου μορφώματος στις εκάστοτε αστικές δομές.

Η αυτοκρατορική χάρτα *Authentica Habita*.

Το Νοέμβριο του 1158 στη Δίαιτα της Ρονκάλια, ο Φρειδερίκος Μπαρμπαρόσα επιχείρησε να κατοχυρώσει τα δικαιώματα και τα προνόμια (*regalia*) που είχε ως Ρωμαίος αυτοκράτορας επί των λομβαρδικών πόλεων. Η σύνταξη της λίστας των προνομίων ανατέθηκε σε τέσσερις κορυφαίους Μπολονέζους νομικούς (Martinus, Bulgarus, Jacobus, Hugo), οι οποίοι συνεργάστηκαν με δύο νομικούς από κάθε πόλη που συμμετείχε στο Συμβούλιο. Ο ρόλος των Μπολονέζων νομικών στην αυτοκρατορική δίαιτα ήταν καθοριστικός, καθώς το ρωμαϊκό δίκαιο ήταν εκείνο που εξασφάλιζε στο Φρειδερίκο το δικαίωμα να ανακτήσει την κυριαρχία του στη Λομβαρδία.⁸¹

Παράλληλα με τη λίστα των αυτοκρατορικών προνομίων συντάχθηκε και η πρώτη «χάρτα» ελευθεριών για την πανεπιστημιακή κοινότητα της Μπολόνια. Η *Authentica Habita*, με σαφείς επιρροές από το ρωμαϊκό δίκαιο και τον Ιουστινιάνειο *corpus iuris civilis*,⁸² κατοχύρωσε την επιβράβευση των Μπολονέζων νομικών από τον ίδιο τον αυτοκράτορα και επιβεβαίωσε την ανεκτίμητη αξία που είχε η διδασκαλία του ρωμαϊκού δικαίου στον ευρωπαϊκό νότο. Ταυτόχρονα, αιτιολογούσε και την υπεράσπιση της πανεπιστημιακής κοινότητας από τον ισχυρό μονάρχη. Όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα, όλοι όσοι με την γνώση τους φωτίζουν τον κόσμο είναι άξιοι προστασίας.

*Dignum namque existimamus, ut, cum bona facientes nostra laudem atque protectionem mereantur, omnes eos, quorum scientia mundus illuminator...*⁸³

Το κύρος και η ανεκτίμητη προσφορά της ακαδημαϊκής συλλογικότητας που συνδέεται με τη διδασκαλία και τη μελέτη του Δικαίου αναγνωρίστηκε από τον αυτοκράτορα, καθώς συντελούσε στην νομιμοποίηση της κυριαρχίας του ενάντια στο ανάχωμα του εθιμικού Δικαίου των λομβαρδικών πόλεων. Με ποιους τρόπους, όμως, επιτεύχθηκε αυτή η προστασία και ποια ήταν ακριβώς αυτά τα πρώτα προνόμια που παραχώρησε ο Φρειδερίκος σε καθηγητές, σπουδαστές, αλλά και στο βοηθητικό

⁸¹ H. Koeppler, “Frederick Barbarossa and the Schools of Bologna” στο *The English Historical Review*, τ. 54/216, 1939, σελ. 577–607, σελ. 586.

⁸² Kibre Pearl, “Scholarly Privileges: Their Roman Origins and Medieval Expression” στο *The American Historical Review*, τ. 59/3, 1954, σελ. 543–567, σελ. 545.

⁸³ Για το διάταγμα *Authentica Habita* βλ.: H. Koeppler (επιμ.), “Frederick Barbarossa and the Schools of Bologna”, *The English Historical Review*, τ. 54/216, 1939, σελ. 577–607, σελ. 607.

προσωπικό τους (*tam ipsi quam eorum nuntii veniant et habitant in eis secure*⁸⁴); Τα προνόμια της χάρτας σχετίζονταν κατά κύριο λόγο με την ασφάλεια και την προστασία των σπουδαστών που δεν κατάγονταν από την Μπολόνια. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, όλοι εκείνοι που αυτοεξορίζονταν έθεταν τον εαυτό τους σε πολλαπλούς κινδύνους και υφίσταντο βία χωρίς καμία αιτία εξαιτίας της αγάπης που είχαν για τη γνώση.

*Quis eorum non misereatur, amore scientie facti exules; ...vitam suam omnibus periculis exponant, et a vilissimis sepe hominibus, - quod graviter ferendum est - corporales iniurias sine causa perferunt.*⁸⁵

Έτσι η πρώτη ρύθμιση στο *Authentica Habita*, στοχέυει στην ασφαλή μετακίνηση του *gown* (“*quadam speciali dilectione ab omni iniuria defendamus*”). Σπουδαστές και καθηγητές εκμεταλλεύτηκαν τη ρύθμιση αυτή αναζητώντας και οικονομικά οφέλη. Η προστασία της σωματικής ακεραιότητας πρακτικά συνδέθηκε και με την ελευθερία μετακίνησης. Πιο συγκεκριμένα, στα μέσα του 13^{ου} αιώνα ο Μπολονέζος καθηγητής Δικαίου Οδοφρέδος αναφέρει ότι οι σπουδαστές είχαν το δικαίωμα να μετακινούνται χωρίς να πληρώνουν διόδια, εφόσον τα ποσά αυτά αφορούσαν την προστασία που παρείχε η τοπική αστυνόμευση, ενώ οι ίδιοι προστατεύονταν απευθείας από τον αυτοκράτορα. Κατ’ επέκταση, ήταν απαλλαγμένοι από τους δασμούς των βιβλίων τους, καθώς οι εμπορικοί δασμοί σχετίζονταν με προϊόντα προς πώληση και οι φοιτητές σε καμία περίπτωση δεν σκόπευαν να πουλήσουν τα συγγράμματα που μελετούσαν.⁸⁶

Η προστασία των μελών του πανεπιστημίου έλαβε για πρώτη φορά και νομική υπόσταση με την ρητή απαγόρευση της πρακτικής των αντιποίνων και των εκδικητικών πράξεων έναντι οποιουδήποτε μέλους της πανεπιστημιακής κοινότητας.⁸⁷ Είναι γεγονός ότι η εθιμική πρακτική των αντιποίνων εφαρμοζόταν πολύ συχνά στις κοινωνίες του Μεσαίωνα. Η αυστηρή συλλογικότητα που εξέφραζε η έννοια της μεσαιωνικής κοινότητας καλλιεργούσε μια ιδιότυπη ηθική «συλλογικής ευθύνης».⁸⁸

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 607.

⁸⁵ Στο ίδιο, σελ. 607.

⁸⁶ H. Koeppler, “Schools of Bologna”, *ό.π.*, σελ. 594.

⁸⁷ “Hac igitur generali lege et in eternum valitura decrevimus, ut nulus de cetero tam audax inveniatur, qui aliquam scholaribus iniuriam inferre presumat, nec ob alterius eiusdem provincie debitum, quod aliquando ex preversa consuetudine factum audivimus, aliquod dampnum eis inferat.” Στο ίδιο, σελ. 607.

⁸⁸ Σύμφωνα με την έννοια του όρου η ίδια η κοινότητα ήταν υπεύθυνη για την παραβατική συμπεριφορά των μελών της. Ο H. Koeppler χρησιμοποιεί τον όρο “collective liability” και παραπέμπει στη

Από ένα ποίημα ανώνυμου δημιουργού πληροφορούμαστε το παράπονο ενός καθηγητή κατά την επίσκεψη του Φρειδερίκου Μπαρμπαρόσσα στη Μπολόνια το 1155. Όταν ο αυτοκράτορας θέλησε να ενημερωθεί για τη συνύπαρξη *town* και *gown*, ένας από τους καθηγητές αποκρίθηκε ότι είναι πολύ ικανοποιημένοι με τις παροχές της πόλης. Στη συνέχεια όμως, δε δίστασε να παραπονεθεί για τα αντίποινα των κατοίκων, ικετεύοντας τον Φρειδερίκο να βάλει ένα τέλος σε αυτή την κακοποίηση.⁸⁹ Χωρίς αμφιβολία, στα πλαίσια της αυτοδικίας πολλές περιπτώσεις κατέληγαν σε βιαιότητες και εκδικητικές πρακτικές εναντίον του συνόλου ή ενός μέρους της πανεπιστημιακής κοινότητας. Η πρακτική αυτή εφαρμοζόταν εκτός των άλλων και σε υποθέσεις χρεών, στις οποίες αν ο βασικός υπαίτιος δεν ήταν σε θέση να αποπληρώσει το χρέος του, ο ζημιωμένος είχε τη δυνατότητα να διεκδικήσει τα οφειλόμενα από το σύνολο της κοινότητας. Η παραβατική συμπεριφορά ενός μέλους του *gown* ήταν αρκετή για να στοχοποιηθεί ολόκληρη η κοινότητα στην οποία ανήκε. Κατ' επέκταση, η ανασφάλεια παρεμπόδιζε και απειλούσε την ομαλή λειτουργία του *studium*.

Η χάρτα όρισε ότι οι πρακτικές των αντιποίνων δεν έχουν θέση στο ρωμαϊκό δίκαιο και οποιοσδήποτε από τις τοπικές αρχές δεν σεβόταν τη συγκεκριμένη διάταξη θα τιμωρόνταν με τετραπλάσιο πρόστιμο (από το ποσό που του οφειλόταν), θα δυσφημιζόταν ως παραβάτης του νόμου και θα στερούνταν κάθε δημόσιο αξίωμα που πιθανόν να κατείχε.⁹⁰ Εν συνεχεία, οι σπουδαστές που κατηγορούνταν για πάσης φύσεως αδικήματα, με την τελευταία διάταξη του *Authentica Habita*, δεν δικάζονταν από τις τοπικές αρχές. Αντίθετα, οι κατηγορούμενοι σπουδαστές είχαν το δικαίωμα να επιλέξουν ανάμεσα στη δικαιοδοσία του επισκόπου της Μπολόνια ή του καθηγητή τους.⁹¹

Τόσο ο Koeppler, όσο και ο Rashdal επισημαίνουν ότι το προνόμιο επιλογής δικαστικής αρχής από τους σπουδαστές εκπορευόταν απευθείας από τον

μελέτη των Pollock, Maitland, *The history of English Law before the time of Edward I*, τ. 1, Cambridge, Cambridge University Press, 1898, σελ. 682-683,

⁸⁹ H. Koeppler, "Schools of Bologna", *ό.π.*, σελ. 596.

⁹⁰ "Scituris huius sacre legis temeratoribus et illius temporis si hoc vindicare neglexerint locorum rectoribus, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum, notaque infamie ipso iure irrogata, dignitate sua careant in perpetuum.", *στο ίδιο*, σελ. 607.

⁹¹ "Verum tamen, si eis litem super aliquot negotio quispiam movere voluerit, huius rei optiones data scolaribus, eos coram domino aut magistro suo vel ipsius civitatis episcopo, quibus in hoc iurisdictionem dedimus conveniat.", *στο ίδιο*, σελ. 607.

Ιουστινιάνειο κώδικα.⁹² Επιπλέον, η πολυπολιτισμικότητα που διέκρινε το γερμανικό χώρο και η ανομοιογένεια του εθιμικού Δικαίου στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν ποικίλοι φυλετικοί-εθνικοί νόμοι, από πολύ νωρίς είχαν συμβάλει στο δικαίωμα του κατηγορούμενου να επιλέγει το νόμο σύμφωνα με τον οποίο θα δικαζόταν (ρωμαϊκό, λομβαρδικό, φραγκικό, σαλικός). Παρομοίως, και οι σπουδαστές της Μπολόνια ήταν σε θέση να επιλέξουν ανάμεσα στο αστικό και το εκκλησιαστικό Δίκαιο.⁹³ Η πολιτική αστάθεια και οι διαμάχες ανάμεσα σε αυτοκρατορικούς και υποστηρικτές των τοπικών αρχών φαίνεται ότι ώθησε τον Φρειδερίκο να συμπεριλάβει τη συγκεκριμένη διάταξη στο *Authentica Habita*, καθιστώντας σαφές ότι το σύνολο της πανεπιστημιακής κοινότητας δεν υπέκειτο στις δικαστικές αρχές της πόλης.

Η παπική βούλα του 1220 από τον Ονώριο Γ΄.

Στην ίδια κατεύθυνση με το Στέμμα κινήθηκε και η παποσύνη. Όλοι οι πάπες στήριζαν με κάθε τρόπο το πανεπιστήμιο της Μπολόνια μέχρι και το τέλος του Μεσαίωνα. Άλλωστε, πολλοί καρδινάλιοι, επίσκοποι, αρχιδιάκονοι και άλλοι κληρικοί που αργότερα έφθασαν ως το αξίωμα του πάπα κατάγονταν από την Μπολόνια και είχαν σπουδάσει εκεί.⁹⁴ Εξάλλου, ο οξύτατος πολιτικός ανταγωνισμός και οι επεκτατικές βλέψεις του αυτοκράτορα δεν ήταν δυνατό να αφήσουν αδιάφορη την παπική εξουσία, η οποία ανέπτυξε ισχυρά δίκτυα με το πανεπιστήμιο και αύξησε την επιρροή της στην πόλη.

Οι παπικές βούλες που αφορούσαν την πόλη της Μπολόνια τάσσονταν υπέρ της πανεπιστημιακής κοινότητας και αποσκοπούσαν στην αναγνώριση φοιτητικών δικαιωμάτων και προνομίων. Το 1189 για παράδειγμα, η βούλα του πάπα Κλήμη Γ΄ απαγόρευσε την αύξηση ενοικίων σε καταλύματα που διέμεναν σπουδαστές.

⁹² Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 144-145, H. Koeppler, "Schools of Bologna", *ό.π.*, σελ. 604-605

⁹³ Kibre Pearl, "Scholarly Privileges", *ό.π.*, σελ. 551.

⁹⁴ Paul F. Grendler, "The University of Bologna, the City, and the Papacy", *Renaissance Studies*, τ. 13/4, 1999, σελ. 475-85, σελ. 484.

Επιπλέον, οριζόταν ρητά ότι κανένας -συμπεριλαμβανομένων καθηγητών και άλλων σπουδαστών- δεν επιτρεπόταν να προσφέρει υψηλότερο ποσό ενοικίου στον ιδιοκτήτη του ακινήτου, το οποίο ενοικιαζόταν ήδη σε φοιτητή. Το γεγονός αυτό πιθανότατα συνέβαλε στη μετέπειτα δημιουργία της επιτροπής που επέβλεπε και ρύθμιζε τα ποσά των ενοικίων και αποτελείτο από δύο σπουδαστές και δύο Μπολονέζους πολίτες.⁹⁵

Σχεδόν τρεις δεκαετίες αργότερα, το 1220, η παπική βούλα του Ονωρίου Γ΄ υπερασπίστηκε την πανεπιστημιακή κοινότητα της Μπολόνια επιδιώκοντας τον περιορισμό της πρωτοφανούς διασποράς των φοιτητών. Όπως φαίνεται κατά την τριετία 1217-1220, αρκετοί καθηγητές και σπουδαστές εγκατέλειψαν το πανεπιστήμιο της Μπολόνια καταφεύγοντας σε άλλες πόλεις ως ένδειξη διαμαρτυρίας αναφορικά με τις συγκρούσεις ανάμεσα σε *town* και *gown*.

Γι' αυτό το λόγο, απευθυνόμενος στις τοπικές αρχές τονίζει ότι: «όχι μόνο δεν θα έπρεπε να τιμωρείτε τους φοιτητές, αλλά- αντίθετα- οφείλετε να τους αποδίδετε τιμές, διότι επέλεξαν την πόλη σας ως έδρα των σπουδών τους και με τον πλούτο τους μετέτρεψαν την ταπεινή Μπολόνια σε μία από τις ισχυρότερες πόλεις της επικράτειας. Πράγματι, όπως μας έχουν ενημερώσει μέλη του πανεπιστημίου δε δείχνετε σεβασμό και προσπαθείτε να μετατρέψετε την προσφορά τους σε χρέος και την ελευθερία τους σε υποδούλωση...».⁹⁶

Στη συνέχεια, υπογραμμίζεται ότι όποιος επιχειρούσε να μεταφέρει μέρος του *studium* σε άλλη πόλη καθώς και οποιοσδήποτε σπουδαστής συνέβαλε στην αποπομπή συμφοιτητή του από την πόλη της Μπολόνια θα τιμωρούνταν με ισόβιο αποκλεισμό, θα υφίστατο κατάσχεση περιουσίας του και η μισή από αυτή θα δινόταν στον πληροφοριοδότη ως ανταμοιβή.⁹⁷

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ευημερία του πανεπιστημίου, ο πάπας διευκρίνιζε ότι όλα τα μέλη των φοιτητικών ενώσεων, αλλά και οι πρυτάνεις

⁹⁵ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 149.

⁹⁶ "...non solum debetis a scolarium gravaminibus conquiescere verum etiam illos honoribus prevenire, attendentes, quod ipsi gratuito ad studentum vestram preelegerit civitatem, que cum prius esset humilis per eos ibidem congregatis divitiis fere supergressa est civitates provincie universas. verum vos ad hec, sicut ex parte Universitatis ipsorum fuit propositum coram nobis, debitum non habentes respectum, gratiam ipsorum in debitum et libertatem in servitutem molientes reducere...", Hastings Rashdall (επιμ.), "Bull of Honirius III in favor of the university of Bologna 1220", στο Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2, σελ. 731.

⁹⁷ "...statuistis ut si quis inventus fuerit sectam pactionem vel cospiracionem pro studio a civitate Bononiensi ad locum alium transferendo facere vel fecisse; Et si Scolaris quispiam vel alius quemquam Scolarem adstrinxerit modo quolibet, quo precipere posit ei ut causa Studii eamdem exeat civitatem perpetuo banniat, et omnia bona ejus que Bononie vel in ejus district habuerit publicentur, et eorum tribuatur medietas accusanti;", στο ίδιο, σελ. 731.

(*rectores*) που τις εκπροσωπούσαν δε θα είχαν καμία δικαιοδοσία, αν προηγουμένως δεν είχαν ορκιστεί να εφαρμόζουν τους παραπάνω κανονισμούς. Μάλιστα, σύμφωνα με την παπική βούλα, ο τοποτηρητής της πόλης (*podesta*) δεσμευόταν για τον όρκο σπουδαστών και πρυτάνεων, σύμφωνα με τον οποίο δεν επιτρεπόταν ούτε σε Μπολονέζο, ούτε σε ξένο καθηγητή που δίδασκε στην Μπολόνια να παραδίδει διαλέξεις σε άλλη πόλη.⁹⁸

Ωστόσο, όπως αναφέρεται, ο τοποτηρητής Guglielmo da Pusterula καταχράστηκε την εξουσία του και με πρόσχημα το δικαίωμα που είχε να υποβάλλει την πανεπιστημιακή κοινότητα σε όρκο, υπερέβη τη δικαιοδοσία του, καταπάτησε τις ελευθερίες των φοιτητών και τους ταλαιπώρησε με κάθε τρόπο.⁹⁹ Για τον λόγο αυτό, ο Ονώριος Γ΄ υπαγόρευσε στις τοπικές αρχές να συνετίσουν τον Guglielmo και προέτρεψε επίσης να αναλογιστούν τα οφέλη και το κύρος που προσδίδει η ακαδημαϊκή κοινότητα στην πόλη.¹⁰⁰ Από την άλλη οι φοιτητές καλούνταν να απολαύσουν τις ελευθερίες τους, ούτως ώστε να νιώσουν ασφαλείς και να αφοσιωθούν στις φοιτητικές τους υποχρεώσεις. Τέλος, η παπική εξουσία προειδοποιούσε ότι, αν δεν λαμβάνονταν τα απαραίτητα μέτρα για να αποκατασταθεί η τάξη, θα αναγκαζόταν να δείξει το σκληρό της πρόσωπο.¹⁰¹

⁹⁸ “preterea Societatem vel Rectores Scholares non permittantur habere, nisi hoc capitulum in eorum juramento ponatur...Potestas quoque infra duo menses ab ingressu sui regiminis teneatur predictum Capitulum jurari facere a Rectoribus Scholarium...nec permittant Bononiensem aliquem vel extraneum, nisi primo juraverit quod non leget alibi, extraordinariam aliquam legere lectionem.”, στο *ιδιο*, σελ. 731.

⁹⁹ “Unde ex his Filius nobilis vir W. de Pusterula Potestas, vestra occasione assumpta in eos indebitam jurisdictionem usurpans, libertatem ipsorum infringere nititur, et contra eandem pretext ipsorum pro quorum observatione asserit se jurasse illos in pluribus aggravare”, στο *ιδιο*, σελ. 731.

¹⁰⁰ “que velut iniqua duximus reprobanda, de cetero non molestet, libertatem eandem modo quolibet infringendo, ut studium eorum impediri non possit...Quo circa Universitatem vestram monemus et exhortamur attente quatenus, consideratis utilitatibus et honore ex Scholaribus vobis”, στο *ιδιο*, σελ. 731.

¹⁰¹ “et civitati vestre provenientibus...permittentes eosdem solita libertate gaudere ut quieto animo possint inherere Scholasticis disciplinis...si secus egeritis, quod non credimus, contra voluntatem nostrum cogamur faciem nostrum vobis ostendere duriolem.”, στο *ιδιο*, σελ. 731.

Το βασιλικό διάταγμα του Φιλίππου, το 1200.

Στα χνάρια του Φρειδερίκου Μπαρμπαρόσσα, ο Φίλιππος Αύγουστος το 1200 με βασιλικό διάταγμα έδειξε εμπράκτως την υποστήριξή του στην πανεπιστημιακή κοινότητα του Παρισιού, χορηγώντας πανομοιότυπα προνόμια με αυτά που όριζε το *Authentica Habita*. Αφορμή στάθηκε μια μεγάλη εξέγερση των κατοίκων, κατά την οποία οπλισμένοι πολίτες καθοδηγούμενοι από τον βασιλικό αξιωματούχο (provost of Paris) επιτέθηκαν στις φοιτητικές εστίες, με αποτέλεσμα το θάνατο αρκετών φοιτητών. Η αιματηρή αναταραχή είχε λάβει χώρα στα πλαίσια της πρακτικής των αντιποίνων, καθώς νωρίτερα φοιτητές είχαν βιαιοπραγήσει εναντίον ενός ιδιοκτήτη ταβέρνας (βλέπε επόμενο κεφάλαιο). Το Στέμμα θεώρησε ότι, αν η πανεπιστημιακή κοινότητα περνούσε στην δικαιοδοσία των τοπικών αξιωματούχων, τότε η διάλυση του studium βρισκόταν προ των πυλών. Παράλληλα, οι καθηγητές άσκησαν πίεση στον βασιλιά, απειλώντας με απεργία και αναστολή των μαθημάτων. Τα προνόμια που παραχώρησε ο Φίλιππος Αύγουστος (*Privilegium Philippi Augusti regis Francorum in favorem scholarium Parisiensium*) αποσκοπούσαν στην προστασία όλων των φοιτητών στο Παρίσι και αποτέλεσαν την πρώτη χάρτα ελευθεριών στην ιστορία του πανεπιστημίου.

Η χάρτα ξεκινά με την παραδειγματική τιμωρία του βασιλικού αξιωματούχου. Ο πρεβότος τιμωρήθηκε με ισόβια φυλάκιση και υποβλήθηκε σε πολύ σκληρούς περιορισμούς. Η εναλλακτική που είχε ήταν να κριθεί από το Θεό σε δημόσια δίκη βασανιστηρίων¹⁰² στην οποία, αν κατά τύχη επιβίωνε, θα εξοριζόταν μια για πάντα από την πόλη του Παρισιού.¹⁰³

¹⁰² Η απόδοση δικαιοσύνης μέσω βασανιστηρίων και «δοκιμασιών», υπήρξε συνηθισμένη πρακτική τόσο στη Γαλλία, όσο και στην Αγγλία. Συγκεκριμένα γνωρίζουμε για τη δοκιμασία της φωτιάς, κατά την οποία ο κατηγορούμενος αναγκαζόταν να κρατήσει ένα πυρωμένο μέταλλο, διανύοντας μια καθορισμένη απόσταση. Παρόμοιο χαρακτήρα είχαν και οι δίκες, όπου ο κατηγορούμενος υπέφερε δοκιμασίες με βραστό ή παγωμένο νερό. Ενδεικτικά βλ. Ariella Elema, *Trial by battle in France and England*, University of Toronto, 2012, σελ. 9

¹⁰³ “quod Thomam illum tunc prepositum, de quo super omnes alios scolares conquest sunt...in perpetuis vinculis detinebimus, in arcta custodia et pauper victu quandiu vixerit, nisi forte elegerit Parisius publice aque subire iudicium, in quo se ceciderit dampnatus erit, si liberates fuerit, nunquam Parisius deinceps...”, Heinrich Denifle, Emile Chatelain (επίμ.), “Privilegium Philippi Augusti regis Francorum in favorem scholarium Parisiensium, 1200”, στο *Chartularium Universitatis Parisiensis*, τ. 1, Sorbone, Parisiis ex Typis Fratrum Delalain, 1889, σελ. 59.

Τονίζεται επίσης ότι στις περιπτώσεις κληρικών φοιτητών με παραβατική συμπεριφορά οι κατηγορούμενοι έπρεπε να παραπέμπονται στις εκκλησιαστικές αρχές. Οι τοπικές αρχές θα αποδέχονταν με όρκο ότι δεν έχουν κανένα δικαίωμα στην εκδίκαση υποθέσεών τους, ενώ όφειλαν να καταθέτουν με ειλικρίνεια αν έχουν υπάρξει μάρτυρες κακομεταχείρισής τους. Όπου μάλιστα δεν ήταν εφικτό να αποδοθεί άμεσα δικαιοσύνη από τον αρμόδιο εκκλησιαστικό φορέα, ο πρεβότος μπορούσε να επέμβει χωρίς να προκαλεί τραυματισμούς και ο κατηγορούμενος συλλαμβάνονταν μέχρι να δικαστεί.¹⁰⁴

Προκειμένου να εξασφαλιστούν οι φοιτητές δεν επιτρεπόταν σε κανέναν πολίτη να αρνείται τις κατηγορίες ούτε να δικάζεται μέσω μονομαχίας, εφόσον υπήρχαν μαρτυρίες για άσκηση βίας εναντίον πανεπιστημιακού μέλους.¹⁰⁵ Τέλος, όπως οι πολίτες έτσι και ο πρεβότος ήταν υποχρεωμένος να ορκίζεται ενώπιον των σπουδαστών σε μία από τις μονές του Παρισιού ότι θα εκτελεί τα καθήκοντά του προστατεύοντας τα δικαιώματα και όλα τα εν λόγω προνόμια της πανεπιστημιακής κοινότητας.¹⁰⁶

Τα προνόμια που παραχώρούσε η χάρτα του Φιλίππου ικανοποίησαν τους σπουδαστές και τα αιτήματα των καθηγητών. Οι διαλέξεις και η παράδοση μαθημάτων συνεχίστηκαν προς στιγμήν κανονικά και αναμφίβολα μετά από την έκδηλη στήριξη του Στέμματος, η πανεπιστημιακή κοινότητα αισθανόταν περισσότερη ασφάλεια απ' ότι στο παρελθόν. Η χάρτα του 1200 είναι κατ' ουσίαν το πρώτο βήμα στην μακράιωνη συνεργασία ανάμεσα στη μοναρχία και το *studium* του Παρισιού. Ο βασιλιάς με την παραχώρηση αυτών των προνομίων αναγνώριζε την ύπαρξη μιας πολυάριθμης φοιτητικής κοινότητας (υπάρχει σαφής διαχωρισμός ανάμεσα σε απλούς κληρικούς και κληρικούς σπουδαστές, στους οποίους απευθύνεται η χάρτα) και συντελούσε αυτομάτως στην εγκαθίδρυσή της σε μία από τις υψηλότερες θέσεις στις βαθμίδες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της πόλης.

¹⁰⁴ “sed si visum fuerit illud esse arretandum, per justiciam ecclesiasticam arretabitur et arretatum custodietur, ut de illo capitali fiat quod per ecclesiam fuerit legitime judicatum. Quod si tali hora fuerint scolares arretati a preposito nostro, quod non posit ecclesiastica justicia inveniri vel statim haberi, faciet prepositus noster in aliqua scolaris domo eosdem sine omni injuria sicut supra dictum est custodiri, donec justicia ecclesiastice tradantur.” *στο ίδιο*, σελ. 59.

¹⁰⁵ “non obstante eo, quod malefactor ille factum negabit, vel quod dicet se paratum esse defendere se per monomachiam...” *στο ίδιο*, σελ. 59.

¹⁰⁶ “in una ecclesiarum Parisiensium, postquam exinde summonitus fuerit, coram scolaribus predicta omnia se bona fide servaturum publice juramento confirmabit.” *στο ίδιο*, σελ. 59.

Το πανεπιστήμιο του Παρισιού ως η βασική και σταθερή έδρα Θεολογίας στη δυτική Ευρώπη, δεν θα μπορούσε να μη λάβει παρόμοια στήριξη και από τον πάπα. Η παπική έδρα προς τα τέλη του 12^{ου} αιώνα άρχισε να συνειδητοποιεί ότι η διδασκαλία μιας πιο πρακτικής θεολογίας, όπως εκείνη που δίδασκαν καθηγητές σαν τον Pierre le Chantre (Petrus Cantor) στο Παρίσι, ταίριαζε απόλυτα με τις ανάγκες και τα συμφέροντα της παποσύνης και εξυπηρετούσε τις μεταρρυθμιστικές προθέσεις της.¹⁰⁷

Λίγα χρόνια αργότερα, η λειτουργία του πανεπιστημίου επρόκειτο να ανασταλεί και πάλι κατά τη διάρκεια νέων σφοδρότατων αναταραχών που έλαβαν χώρα το 1229 στο Παρίσι, ανάμεσα σε μέλη του πανεπιστημίου και τοπικούς παράγοντες. Καθηγητές και σπουδαστές φοβούμενοι για την ασφάλειά τους απομακρύνθηκαν από το Παρίσι και απαίτησαν την τιμωρία των κατοίκων και το σεβασμό των προνομίων τους από τους εκκλησιαστικούς φορείς της πόλης. Επιπλέον, διεκδικούσαν επέκταση των ελευθεριών τους σε θέματα που αφορούσαν τη ρύθμιση των τιμών των ενοικίων και προπάντων τον περιορισμό της εξουσίας του «γραμματέα» (*chancellor*), αναφορικά με την απονομή αδειών διδασκαλίας.¹⁰⁸

“*Parens Scientiarum*”, η *Magna Carta* των πανεπιστημίων.

Στις 13 Απριλίου του 1231, ο πάπας Γρηγόριος Θ΄ με την έκδοση της βούλας *Parens Scientiarum*, κατοχύρωσε όλα τα παραπάνω και διεύρυνε σημαντικά τα προνόμια της πανεπιστημιακής κοινότητας, αναγνωρίζοντας το δικαίωμά της να προβαίνει σε αναστολή των μαθημάτων και να ψηφίζει τα δικά της καταστατικά (*statute*).¹⁰⁹

¹⁰⁷ Stephen C. Ferruolo, *The origins of the university: the schools of Paris and their critics 1100-1215*, Stanford, California, Stanford University Press, 1985, σελ. 290.

¹⁰⁸ Lynn Thorndike, *University records and life in the middle ages*, New York, Columbia University Press, 1944, σελ. 35-36.

¹⁰⁹ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 339.

Οι πρώτες διατάξεις αφορούσαν τους πρυτάνεις του Παρισιού, οι οποίοι σύμφωνα με την παπική βούλα από εδώ και στο εξής έπρεπε να ορκίζονται με την παρουσία του αρμόδιου επισκόπου και δύο καθηγητών του πανεπιστημίου ότι δε θα απονέμουν άδειες διδασκαλίας σε ανάξιους και δεν θα μεροληπτούν. Για την απονομή της άδειας έπρεπε επίσης να λαμβάνεται υπόψη η κρίση των καθηγητών μέσω μυστικής ψηφοφορίας.¹¹⁰

Αναφορικά με το δικαίωμα στάσης των μαθημάτων η πανεπιστημιακή κοινότητα μπορούσε να απεργήσει στην περίπτωση που οποιοσδήποτε φοιτητής είχε εκδιωχθεί από την εστία του ή είχε υποστεί σωματική βία, εφόσον δεν είχαν ληφθεί μέτρα προς ανακούφισή του εντός δεκαπέντε ημερών. Το ίδιο ίσχυε και στην περίπτωση σπουδαστών που κρατούνταν στη φυλακή με άδικες κατηγορίες.¹¹¹

Εν συνεχεία, ο επίσκοπος υποχρεώθηκε από τον πάπα να μην αφήνει αιτιώρητες τις εγκληματικές πράξεις κατά της πανεπιστημιακής κοινότητας. Παράλληλα, οι φοιτητές που κατηγορούνταν για παραπτώματα καλούνταν να πληρώσουν εγγύηση ανάλογη της ποινής τους και δεν φυλακίζονταν, ενώ στις περιπτώσεις που διέπραταν σοβαρά εγκλήματα (όπως ανθρωποκτονία), οδηγούνταν στην φυλακή του επισκόπου. Ο πρύτανης έχασε το δικαίωμα να διατηρεί δικό του χώρο κράτησης, καθώς επίσης απαγορεύτηκε η σύλληψη σπουδαστών εξαιτίας χρεών.¹¹² Επιπλέον, σε καμία περίπτωση δεν επιτρεπόταν τόσο στον επίσκοπο, όσο και στον πρύτανη να εκμεταλλευτούν οικονομικά ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο τους φοιτητές, χρησιμοποιώντας τις δικαιοδοσίες τους επί του πανεπιστημίου. Με βάση

¹¹⁰ “quod qualibet cancelarius Parisiensis deinceps creandus coram episcopo vel de ipsius mandato in capitulo Parisiensi, vocatis ad hoc et presentibus pro Universitate scolarium duobus magistris in sua institutione jurabit...non nisi dignis licentiam largietur, nec admittet indignos...Ante vero quam quemquam licentiet...tam ab omnibus magistris theologie in civitate presentibus...diligenter inquirat...Cancellarius quoque jurabit, quod consilia magistrorum in malum eorum nullatenus revelabit...”, Heinrich Denifle, Emile Chatelain (επιμ.), “*Parens Scientiarum*” στο *Chartularium Universitatis Parisiensis*, τ. 1, σελ. 137.

¹¹¹ “Et si forte vobis subtrahatur hospitiorum taxation, aut quod absit vobis vel alicui vestrum injuria vel excessus inferatur enormis, utpote mortis vel membri mutilationis, nisi congrua monitione premissa infra quindecim dies fuerit satisfactum, liceat vobis usque ad satisfactionem condignam suspendere lectiones. Et si aliquem vestrum indebite incarcerari contigerit, fas sit vobis... statim a lectione cessare, sit amen id videritis expedire.”, στο *ιδιο*, σελ. 137-138

¹¹² “quod scolarium servetur honestas, et maleficia non remaneant impunita...immo si contra quemquam suspicio fuerit orta probabilis, honeste detentus idonea cautione prestita cessantibus carcerariorum exactionibus dimittatur. Quod si forte tale crimen commiserit, quod incarceratione sit opus, episcopus culpabilem in carcere detinebit, cancellario habere proprium carcerem penitus interdicto. Prohibemus insuper, ne scholaris pro contracto debito decetero capiat”, στο *ιδιο*, σελ. 138.

αυτή τη ρύθμιση, αποσαφηνιζόταν ότι η εξέταση των υποψηφίων διδασκάλων για την απόκτηση άδειας διδασκαλίας, δεν περιελάμβανε όρκο υποταγής στον πρύτανη.¹¹³

Η παπική βούλα αναφερόταν και στους ταραχοποιούς φοιτητές, καθώς ο πάπας Γρηγόριος επεσήμαινε ότι όλοι οι σπουδαστές που φιλοξενούνταν στην πόλη έπρεπε να είναι άοπλοι και ότι η πανεπιστημιακή κοινότητα όφειλε να μην υπερασπίζεται όλους όσους διατάρασσαν την ειρήνη και δημιουργούσαν προβλήματα στην καθημερινότητα των φοιτητών. Διευκρίνιζε ότι αρκετοί από αυτούς δεν παρακολουθούσαν τις διαλέξεις, ούτε βρίσκονταν υπό την εποπτεία κάποιου καθηγητή του πανεπιστημίου. Συνεπώς, δε θεωρούνταν σπουδαστές και επ' ουδενί λόγω δεν επιρεπόταν να απολαμβάνουν όλα τα παραπάνω προνόμια.¹¹⁴

Στο τέλος, καθηγητές και σπουδαστές καλούνταν να επιστρέψουν στο Παρίσι και να συνεχίσουν το πρόγραμμα σπουδών τους. Η βούλα εγγυόταν ότι όσοι καταπάτησαν τον όρκο σεβασμού των δικαιωμάτων της ακαδημαϊκής κοινότητας θα τιμωρούνταν σκληρά και αν κάποιος στο μέλλον τολμούσε να παραβιάσει τις παραπάνω διατάξεις θα ερχόταν αντιμέτωπος με την οργή του Θεού και των Αποστόλων.¹¹⁵

¹¹³ “Sed nec episcopus vel officialis ejus seu cancellarius penam pecuniariam pro excommunicationis emenda vel alia qualibet censura requiret, nec cancellarius a licentiandis magistris juramentum vel obedientiam seu aliam exiget cautionem, nec aliquod emolumentum seu promissionem recipiet pro licentia...”, *στο ίδιο*, σελ. 138.

¹¹⁴ “Inhibemus autem expressius, ut scolares per civitatem armati non vadant, et turbatores pacis et studii Universitas non defendat. Et illi, qui stimulant se scolares, nec tamen scholas frequentant nec magistrum aliquem profitentur, nequaquam scholarium gaudeant libertate.”, *στο ίδιο*, σελ. 138.

¹¹⁵ “Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre provisionis, constitutionis, concessionis, prohibitionis et inhibitionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursum.”, *στο ίδιο*, σελ. 139.

Τα πρώτα προνόμια στην Οξφόρδη. Το παπικό διάταγμα του 1214.

Η πρώτη χάρτα ελευθεριών προς την πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης δεν προήλθε από τη βασιλική εξουσία. Τα πρώτα χρόνια του 13^{ου} αιώνα – τρεις δεκαετίες αργότερα από τη δολοφονία του Μπέκετ στον καθεδρικό του Καντέρμπουρι – οι σχέσεις ανάμεσα στον πάπα Ιννοκέντιο Γ΄ και στο βασιλιά Ιωάννη ήταν εξαιρετικά τεταμένες. Η σκληρή αντιμετώπιση του Στέμματος και η οργισμένη αντίδραση των κατοίκων αναφορικά με τη δολοφονία μιας γυναίκας το 1209 στην Οξφόρδη από τρεις φοιτητές του πανεπιστημίου, προκάλεσε την εσπευσμένη μετακίνηση σπουδαστών προς άλλες πόλεις και την οριακή διάλυση του πανεπιστημίου. Ο βασιλιάς Ιωάννης τιμώρησε με θάνατο τους δύο από τους τρεις υπαίτιους και υπό τον φόβο νέων αναταραχών μεγάλος αριθμός σπουδαστών εγκατέλειψε την Οξφόρδη.¹¹⁶ Η διασπορά του 1209 ουσιαστικά έθεσε το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης εκτός λειτουργίας, ενώ παράλληλα οι σπουδαστές και οι καθηγητές που κατέφυγαν στο Κέιμπριτζ τοποθέτησαν τις βάσεις για την ίδρυση του ομώνυμου πανεπιστημίου.

Λίγα χρόνια αργότερα, η παποσύνη θα ανέλαβε να αποκαταστήσει την τάξη και τιμώρησε αυστηρά όσους τάχθηκαν εναντίον της πανεπιστημιακής κοινότητας. Το διάταγμα του 1214 από τον λεγάτο του πάπα Nicholas de Romanis εκχώρησε τα πρώτα προνόμια στους φοιτητές της Οξφόρδης και συγχρόνως τιμώρησε βαριά τις εξεγερτικές τάσεις των κατοίκων. Χάρη σε αυτά τα πρώτα προνόμια στην ιστορία του πανεπιστημίου, αρκετοί φοιτητές επέστρεψαν στην Οξφόρδη και η λειτουργία του studium θα αποκαταστάθηκε.

Η συνήθης μεσαιωνική πρακτική της διαπόμπευσης όσων τάχθηκαν εναντίον του πανεπιστημίου και προκάλεσαν το θάνατο δεκάδων φοιτητών αποτέλεσε την πρώτη διάταξη της χάρτας. Οι παραβάτες ως ένδειξη μετάνοιας διατάχθηκαν να βαδίσουν ξυπόλυτοι και χωρίς τον μανδύα τους στην τέλεση της νεκρώσιμης ακολουθίας, στην οποία όλη η πόλη κλήθηκε να συμμετάσχει για την ταφή των θυμάτων.¹¹⁷

¹¹⁶ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2^ο, σελ. 349.

¹¹⁷ “cum interdictum fuerit relaxatum ad sepulcra clericorum discalciati & discincti sine capis & palliis sequente eos communa & ipsorum corpora deferent cum honore & reuerencia in cimiterio sepelienda,

Εκτός από όμως από την προαναφερθείσα παραδειγματική τιμωρία, η οποία λειτουργούσε σε ένα συμβολικό πλαίσιο, οι κάτοικοι της Οξφόρδης πλήρωσαν πολύ πιο ακριβά τα γεγονότα του 1209. Για τα επόμενα δέκα χρόνια, σύμφωνα με τη χάρτα του λεγάτου, οι φοιτητές καλούνταν να πληρώνουν μονάχα το μισό ενοίκιο από εκείνο που αρχικά είχε ορίσει η τετραμελής επιτροπή ρύθμισης ενοικίων (δύο πανεπιστημιακοί και δύο πολίτες). Τα ενοίκια των καταλυμάτων που δημιουργήθηκαν μετά τη διασπορά της πανεπιστημιακής κοινότητας, τιμολογήθηκαν από νέα οκταμελή επιτροπή (τέσσερις καθηγητές και τέσσερις τοπικοί αξιωματούχοι).¹¹⁸ Επιπρόσθετα, επιβλήθηκε σε όλη την κοινότητα της πόλης ετήσιο χρηματικό πρόστιμο (52 σελίνια σε δύο ισόποσες δόσεις), το οποίο μοιράστηκε στους φτωχότερους σπουδαστές μέσω του ηγουμένου της μονής Osney, υπό την καθοδήγηση είτε των εκκλησιαστικών αρχών της Οξφόρδης, είτε του πρύτανη του πανεπιστημίου.¹¹⁹ Επίσης, επιβλήθηκε στην πόλη της Οξφόρδης να παρέχει πλουσιοπάροχο γεύμα (ψωμί, μύρα, σούπα, κρέας ή ψάρι) σε εκατό φτωχούς σπουδαστές κάθε χρόνο την ημέρα του Αγίου Νικολάου. Οι ευπορότεροι από τους πολίτες κλήθηκαν να δεχθούν με όρκο όλες τις παραπάνω ρυθμίσεις, αλλά και ότι όλες οι προμήθειες θα πωλούνταν στους φοιτητές σε λογικές τιμές.¹²⁰

Αναφορικά με την πανεπιστημιακή κοινότητα, η χάρτα όριζε ότι οποιοσδήποτε φοιτητής συλλαμβανόταν από τις τοπικές αρχές έπρεπε να παραπέμφθει άμεσα στις εκκλησιαστικές αρχές της πόλης.¹²¹

Ιδιαίτερη σημασία είχε η τελευταία ρύθμιση κατά την οποία ο λεγάτος τιμώρησε με τριετή αναστολή διδασκαλίας όσους καθηγητές συνέχισαν να

ubi clerus prouiderit”, Herbert E. Salter (επιμ.), “The award of the Legate”, στο *Medieval archives of the university of Oxford*, τ. 1, Oxford, Clarendon Press, 1920, σελ. 4.

¹¹⁸“in decem annos sequentes scolaribus Oxonie studentibus condonetur medietas mercedis hospitorum omnium locandorum clericis in eadem uilla, mercedis inquam taxate communi consilio clericorum & burgensium ante recessum scolarium propter predictum suspendium clericorum...Hec de hospitibus constructis & taxatis ante prefatum recessum clericorum. Constructa uero postmodum uel construenda aliaque prius constructa set non taxata arbitrato quatuor magistrorum & quatuor burgensium taxabuntur...”, στο *ίδιο*, σελ. 3.

¹¹⁹“Communa quoque eiusdem uille annuatim in perpetuum dabit quinquaginta duos solidos dispensandos in usus pauperum scolarium per manus abbatis de Osen’ & Prioris sancte Fritheswide de consilio vestro...ita scilicet quod uiginti sex solidi soluentur annuatim in festo Omnium Sanctorum & uiginti sex solidi in capite ieiunii.”, στο *ίδιο*, σελ. 3.

¹²⁰ “Preter hec etiam eadem communa pascet centum paupers scolares in pane, ceruisia, potagio & uno ferculo piscium uel cranium singulis annis in perpetuum die sancti Nicolai...Iurabunt etiam prefati burgenses quod uictualia & alia necessaria iusto & rationabili precio scolaribus uendent & ab aliis uendi fideliter procurabunt...”, στο *ίδιο*, σελ. 3.

¹²¹ “Si uero contingat aliquem clericum a laicis capi, statim cum fuerint super eo requisiti a uobis & successoribus uestris uel archidiacono loci seu eius officiali uel cancellario seu ab eo quem uos uel successores uestri huic officio deputaueritis, captum ei reddent...”, στο *ίδιο*, σελ. 3.

παραδίδουν μαθήματα μετά την μεγάλη απόσχιση της πανεπιστημιακής κοινότητας από την Οξφόρδη το 1209. Η συγκεκριμένη διάταξη δικαίωσε την αντίδραση της πανεπιστημιακής κοινότητας και με έμμεσο τρόπο νομιμοποιούσε το δικαίωμα του πανεπιστημίου να ασκεί πιέσεις ως συλλογικότητα διεκδικώντας την ικανοποίηση των αιτημάτων του.¹²²

Οι βασιλικές χάρτες του 1248 και 1255, από τον Ερρίκο Γ΄.

Όλα τα βασιλικά διατάγματα και οι χάρτες προνομίων προς την πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης επιβεβαιώνουν την πρακτική στήριξης της βασιλικής εξουσίας στα πανεπιστήμια. Στην Οξφόρδη μάλιστα, οι χάρτες προνομίων παραχωρούνταν αφειδώς μέχρι και το τέλος του 14^{ου} αιώνα. Κάθε φορά που ξεσπούσαν αιματηρές συρράξεις, εξαιτίας συγκρούσεων ανάμεσα σε φοιτητές και πολίτες, το Στέμμα έσπευδε να επαναφέρει την τάξη. Οι χάρτες και τα προνόμια που εκχωρούσε, αν και είχαν συγκυριακό και θεραπευτικό χαρακτήρα και στόχευαν στην ικανοποίηση της κοινότητας του πανεπιστημίου, στην πράξη διεύρυναν τις ελευθερίες του *gown* περιορίζοντας την αυτενέργεια των κατοίκων. Κατά κανόνα, τα δικαιώματα των πολιτών της Οξφόρδης την επομένη των συγκρούσεων περιορίζονταν όλο και περισσότερο. Βέβαια, η ίδια η συχνότητα των διαταγμάτων επιβεβαιώνει ότι οι χάρτες προνομίων πετύχαιναν μονάχα κατά το ήμισυ τους στόχους τους. Κι αυτό διότι, μολονότι το πανεπιστήμιο και οι φορείς αυτού βαθμιαία ισχυροποιούσαν τη

¹²²“Magistri uero qui post recessum scholarium irreuerenter legerunt Oxon’ suspendentur per triennium ab officio legend *ibidem*.”, στο *ίδιο*, σελ. 3.

θέση τους, η ειρήνη στους δρόμους της Οξφόρδης- όπως θα φανεί στο επόμενο κεφάλαιο- καθυστέρησε πολύ να εξασφαλιστεί.

Ενδεικτικά, το 1248 ο Ερρίκος Γ΄ εκχώρησε μια εκ των πολλών χαρτών ελευθεριών προς την πανεπιστημιακή κοινότητα. Αφορμή αυτή τη φορά, υπήρξε η διαμάχη ανάμεσα σε φοιτητές και Εβραίους δανειστές (βλέπε επόμενο κεφάλαιο).

Στη συγκεκριμένη χάρτα για ακόμη μια φορά προβλεπόταν η παραδειγματική τιμωρία οποιουδήποτε κατοίκου της Οξφόρδης προκαλούσε το θάνατο ή τον τραυματισμό φοιτητή. Επίσης, παραδειγματική υπήρξε η τιμωρία αξιωματούχων της πόλης που είχαν κρίνει με επιείκεια ή μεροληπτούσαν σε δικαστικές υποθέσεις που σχετίζονταν με εγκληματικές πράξεις εναντίον της πανεπιστημιακής κοινότητας.¹²³

Η χάρτα εν συνεχεία επιδιώκοντας πιθανώς την εξομάλυνση των διαφορών ανάμεσα σε Εβραίους και δανειζόμενους φοιτητές, καθώς επίσης και την οικονομική προστασία των φτωχότερων σπουδαστών, έθεσε συγκεκριμένα όρια στον τρόπο αποπληρωμής των φοιτητικών δανείων. Πιο αναλυτικά, ορίστηκε ότι οι Εβραίοι της Οξφόρδης δεν είχαν το δικαίωμα να απαιτήσουν από τους φοιτητές παραπάνω από δύο πένες την εβδομάδα για δάνεια ύψους μιας λίρας. Η αναλογία αυτή θα διαμορφωνόταν κατ' αντιστοιχία και στους δανεισμούς χαμηλότερων ποσών, ενώ οι Εβραίοι δεν τηρούσαν το συγκεκριμένο μέτρο τιμωρούνταν σύμφωνα με τους νόμους του βασιλείου.¹²⁴ Σε ό,τι αφορά τις τοπικές αρχές, ο δήμαρχος και οι βαΐλοι κατά την ανάληψη των καθηκόντων τους δεσμεύονταν με όρκο ότι θα προστατεύουν τα προνόμια της πανεπιστημιακής κοινότητας. Στην ορκωμοσία των τοπικών αξιωματούχων ήταν απαραίτητη η παρουσία του πρύτανη του πανεπιστημίου ή κάποιου εκπροσώπου του.¹²⁵ Επιπλέον, σχετικά με τις βιαιότητες των κατοίκων εις

¹²³ “Et quod si ipsi burgenses interficiant aliquem de scholaribus Oxon’ uel in aliquem ipsorum insultum faciant uel alicui ipsorum grauem iniuriam inferant, communistas eiusdem uille per se puniatur & amercietur, & balliui per se & non cum communitate eadem puniantur & amercientur, si negligentes fuerint uel dolum fecerint in exequendo officium suum contra illos qui huiusmodi iniuritas predictis scholaribus inferunt.”, Herbert E. Salter (επιμ.), “A grant of privileges to the university, 1248”, στο *Medieval archives of the university of Oxford*, τ. 1, Oxford, Clarendon Press, 1920, σελ. 18.

¹²⁴ “Et quod Iudei Oxon’ non recipiant a scholaribus pro libra in septimana nisi duos denarius & semiter fiat in minori summa secundum suam quantitatem; alioquin predicti Iudei puniantur secundum constitutionem regni.”, στο *ίδιο*, σελ. 18.

¹²⁵ “Et quod quocienscumque & quandocumque maior & balliui Oxon’ sacramentum fidelitatis sue prestabunt in loco suo communi, communitas eiusdem uille denunciaret Cancellario ut per se uel per aliquas electas personas prestationi iuramenti predicti, si uoluerit, intersit; quod quidem iuramentum tale erit, quoad scolares predictos, uidelicet quod ipsi maior & balliui conseruabunt libertates & consuetudines Uniuersitatis predictae;”, στο *ίδιο*, σελ. 18.

βάρος του πανεπιστημίου οι πολίτες της Οξφόρδης όφειλαν να παραδίδουν στις αρχές οποιονδήποτε είχε επιτεθεί και τραυματίσει κληρικό φοιτητή.¹²⁶

Τέλος η χάρτα όριζε ότι στις δικαστικές υποθέσεις, αναφορικά με τους νόμους περί άρτου και ζύθου (“*assizes of bread and ale*”), οι τοπικές αρχές ήταν υποχρεωμένες να προσκαλούν τον πρύτανη και τους πρόκτορες του πανεπιστημίου, ώστε εφόσον το επιθυμούσαν να παραβρίσκονται στη δίκη. Σε διαφορετική περίπτωση η δίκη δεν πραγματοποιούνταν.¹²⁷

Στις 18 Ιουνίου του 1255, το Στέμμα παραχώρησε νέα προνόμια στην πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης. Και πάλι είναι ξεκάθαρο ότι ο Ερρίκος προσπάθησε με κάθε τρόπο να διασφαλίσει συνθήκες ειρήνης στην πόλη, η οποία υπέφερε από τις συνεχόμενες αναταραχές και τις αυξημένες εκροές φοιτητών που απειλούσαν την ευημερία του πανεπιστημίου. Ταυτόχρονα, οι ρυθμίσεις συνέχισαν να στοχεύουν στην ίδια κατεύθυνση, δηλαδή την οικονομική και νομική προστασία του *gown*. Τα προνόμια του 1255 επέκτειναν ακόμα περισσότερο τις ελευθερίες των σπουδαστών και το χάσμα που χώριζε πανεπιστήμιο και πόλη μεγάλωνε επικίνδυνα.

Οι πρώτες ρυθμίσεις αφορούσαν την αύξηση του αριθμού των αξιωματούχων που επόπτευαν την πόλη και προάσπιζαν την ειρήνη του βασιλιά. Συγκεκριμένα, τέσσερις ανώτατοι αστικοί αξιωματούχοι (*aldermen*) και οκτώ εξέχοντες νομικοί της πόλης, καλούνταν εσπευσμένα να βοηθήσουν τον δήμαρχο και τους βαΐλους στο δύσκολο έργο διασφάλισης της ειρήνης και τήρησης των νόμων. Επιπλέον, σε κάθε ενορία τοποθετήθηκαν δύο αξιωματούχοι, των οποίων το καθήκον ήταν να ανακρίνουν οποιονδήποτε κινούσε τις υποψίες ως ταραχοποιό στοιχείο της πόλης.¹²⁸

¹²⁶ “Et quod quilibet burgensis Oxon’ pro familia sua respondeat, ita quod si aliquis de familia sua mortem uel grauem iniuriam alicui clerico uel suis inferat, malefactorem exhibeat idem burgensis, ut fiat de eo iusticia.”, στο *ίδιο*, σελ. 19.

¹²⁷ “Et quod quocienscumque debeat fieri temptacio panis & ceruisie ab eisdem burgensibus precedent die denunciatur Cancellario & procuratoribus Uniuersitatis predicte, ut per se uel per aliquos ad hoc deputatos per ipsos, si uoluerint, intersint temptacioni predicte; alioquin non ualeat ipsa temptation.”, στο *ίδιο*, σελ. 19.

¹²⁸ “quod quatuor Aldermanni fiant in Oxonia & octo de discreciorebus & legalioribus burgensibus eiusdem uille associantur ipsis Aldermannis qui omnes iurent nobis fidelitatem & sint assistentes & consulentes maiori & balliuis nostris Oxonie ad pacem nostrum conseruandam, ad assisas dicte uille custodientas...In qualibet autem parochial uille Oxonie sint duo homines electi de legalioribus parochianis & iurati quod in qualibet quindena inquirent diligenter ne quis suspectus hospitetur in parochial...”, Herbert E. Salter (επιμ.), “Letters Patent granting privileges to the University”, στο *Medieval archives of the university of Oxford*, τ. 1, Oxford, Clarendon Press, 1920, σελ. 19-20.

Σύμφωνα με την επόμενη ρύθμιση, κανένας μικροπωλητής που δραστηριοποιούνταν στην Οξφόρδη, δεν είχε το δικαίωμα να αγοράζει προμήθειες πριν τις εννέα το πρωί. Με αυτό τον τρόπο οι φοιτητές αποκτούσαν προτεραιότητα στην αγορά και πιθανόν να προμηθεύονταν τα βασικά αγαθά τους σε ευνοϊκότερες τιμές χονδρικής.¹²⁹ Κατ' επέκταση, οι αρτοποιοί και οι ζυθοποιοί που παραβίαζαν για πρώτη φορά τις πολυσυζητημένες ασσίζες περί άρτου και ζύθου θα δέχονταν συστάσεις. Αν κάποιος από αυτούς εντοπιζόταν για δεύτερη φορά να παραβαίνει τους σχετικούς νόμους θα έχανε όλο του το προϊόν, ενώ, αν συνέβαινε και τρίτη, τότε θα τιμωρούνταν με δημόσια διαπόμπευση στο ικρίωμα. Γι' αυτό το λόγο οι παραγωγοί υποχρεώνονταν να τοποθετούν και την προσωπική τους σφραγίδα στο προϊόν τους, ώστε να μπορεί να αναγνωριστεί από τις αρχές η ταυτότητα του παραβάτη. Οι υποθέσεις των παραβάσεων των ασσιζών εκδικάζονταν δύο φορές το χρόνο, ενώπιον του πρύτανη ή αντιπροσώπων του πανεπιστημίου, μιας και σε αρκετές περιπτώσεις φοιτητές διαμαρτύρονταν για την ποιότητα των συγκεκριμένων προϊόντων.¹³⁰

Η σημαντικότερη ρύθμιση στην χάρτα του 1255 είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση των δικαστικών αρμοδιοτήτων του πρύτανη. Ουσιαστικά, είναι η πρώτη φορά που ο πρύτανης του πανεπιστημίου αποκτά δικαιοδοσία σε υποθέσεις των ντόπιων κατοίκων. Ως εκ τούτου, η χάρτα όριζε ότι κάθε φορά που κάποιος κάτοικος της πόλης προκαλούσε σοβαρούς τραυματισμούς σε μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας θα έμενε φυλακισμένος στο κάστρο της πόλης, έως ότου ο πρύτανης αποφανθεί ότι εξέτισε την ποινή του και επήλθε η δικαίωση του θύματος. Αντίστοιχα, στην αντίθετη περίπτωση που κάποιος φοιτητής βρισκόταν στη θέση του κατηγορουμένου και πάλι ο πρύτανης ήταν αρμόδιος να αποφασίσει σχετικά με τη σύλληψή του. Παρόλο που η συγκεκριμένη ρύθμιση είναι αρκετά ασαφής (για παράδειγμα, τι ορίζεται ως σοβαρός τραυματισμός ή με ποιο τρόπο δικαιώνεται ο κατηγορός;), είναι πασιφανές ότι τα πανεπιστημιακά μέλη μέσω των αυξημένων

¹²⁹ “Nullus etiam regratarius emat uictualia in uilla Oxonie uel extra uersus illam ueniencia, nec aliquid emat, nec iterum uendat ante horam nonam, & si fecerit americietur & rem emptam amittat.”, *στο ίδιο*, σελ. 20.

¹³⁰ “Pistores & braciatores Oxonie in primo transgressu suo non puniantur, set in secundo amittant panem, & in iercio transgressu habeant iudicium de pillorio. Quilibet pistor habeat sigillum suum & signet panem suum per quod posit cognosci, cuius panis sit. Quicumque de uilla Oxonie braciauerit ad uendendum, exponat signum suum; alioquin amittat ceruisiam...Temptacio panis fiat bis in anno uidelicet...quocienscumque debeat fiery temptacio panis & ceruisie intersit signum suum; alioquin amittat ceruisiam...Temptacio panis fiat bis in anno uidelicet...quocienscumque debeat fiery temptacio panis & ceruisie intersit Cancellarius predicte Uniuersitatis uel aliqui ex parte sua ad hoc deputati, si super hoc requisiti interesse uoluerint.”, *στο ίδιο*, σελ. 20.

δικαιοδοσιών του πρύτανη βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση στις δικαστικές υποθέσεις, στις οποίες εμπλέκονταν σπουδαστές είτε ως θύτες, είτε ως θύματα.¹³¹

Συμπερασματικά, όλες οι βασιλικές και παπικές παρεμβάσεις στόχευαν στην προστασία των πανεπιστημιακών κοινοτήτων και στην απαραβίαστη λειτουργία του studium. Γίνεται αντιληπτό ότι όλες οι χάρτες, τα διατάγματα και οι παπικές βούλεις εκχωρούσαν προνόμια δικαστικής, οικονομικής και διοικητικής φύσεως. Μάλιστα το γεγονός ότι συναντούμε παρόμοιες ρυθμίσεις, οι οποίες μάλιστα επαναλαμβάνονται σε όλες σχεδόν τις χάρτες, ανεξάρτητα από την πανεπιστημιακή πόλη που απευθύνονται, οδηγεί σε τρία βασικά συμπεράσματα: α) οι απαιτήσεις, οι προσδοκίες και οι ανάγκες των πανεπιστημιακών κοινοτήτων σε θέματα που σχετίζονταν με τη διαβίωση μέσα στην πόλη ήταν συγκεκριμένες και αδιαπραγμάτευτες, β) τα πρώτα προνόμια και ο τρόπος με τον οποίο αυτά διεκδικούνταν δημιούργησαν ένα θεσμοθετημένο φοιτητικό «μανιφέστο», το οποίο πολύ γρήγορα αποτέλεσε πρότυπο για όλες τις πανεπιστημιακές πόλεις και λειτούργησε ως πυξίδα που οδηγούσε στην αυτονομία, γ) ο πυρήνας της πόλης αντιστεκόταν καθώς οι τοπικές αρχές συνέχιζαν τις αυθαιρεσίες και οι κάτοικοι των πόλεων ουσιαστικά δεν αναγνώριζαν τις αυξανόμενες ελευθερίες των σπουδαστών. Οι παραδοσιακές δομές των πόλεων αλλοιώνονταν και οι αστικές κοινότητες συνειδητοποιούσαν ότι κεκτημένες ελευθερίες χρόνων παραβιάζονταν. Το νομικό προνόμιο που εξαιρούσε τους σπουδαστές από τη δικαστική δικαιοδοσία των τοπικών αρχών αποτελούσε βασικό σημείο στην πρώτη πανεπιστημιακή χάρτα (Authentica Habita) και κατ' επέκταση σε όλες τις υπόλοιπες. Οι φοιτητές που έρχονταν στην Μπολόνια για να σπουδάσουν δεν κατείχαν νομικά δικαιώματα και αρχικά υπήρξαν εντελώς απροστάτευτοι απέναντι στην ισχυρή ταυτότητα του Μπολονέζου πολίτη.¹³² Με το δικαστικό προνόμιο της Authentica Habita, οι ξένοι σπουδαστές απέκτησαν μια νέα ταυτότητα, ουσιαστικά δημιούργησαν μια μικροκοινότητα εντός της αστικής κοινότητας της Μπολόνια.¹³³ Η magna carta των πανεπιστημίων (Parens scientiarum) εκχώρησε δύο επιπλέον νέα

¹³¹ “Si laicus inferat clerico grauem uel enormem lesionem statim capiatur, & si magna sit lesionem incarcerationetur in castro Oxonie & ibi detineatur quousque clerico satisfiat, & hoc arbitrio Cancellarii & Uniuersitatis Oxonie, si clericus proteruus fuerit;...Si clericus inferat grauem uel enormem lesionem laico, incarcerationetur in predicto castro, quousque Cancellarius predictus Uniuersitatis ipsum postulauerit;” στο *ίδιο*, σελ. 20.

¹³² DeMonde S. Miller, Jason D. Rivera, “Town and Gown”, *The international journal of the humanities*, τ.3/8, 2005, σελ. 215-223, σελ. 218

¹³³ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 152

προνόμια στην ιστορία των πανεπιστημίων του Μεσαίωνα: το πρώτο ήταν η νομιμοποίηση του δικαιώματος αναστολής της λειτουργίας του πανεπιστημίου σε οποιαδήποτε περίπτωση θιγόταν η αυτονομία και η ασφάλεια των μελών του. Η πρακτική αυτή ήταν ήδη γνωστή από τις πανεπιστημιακές κοινότητες της Μπολόνια και της Οξφόρδης, αλλά στο Παρίσι με εντολή του πάπα κατοχυρώθηκε ως απαραβίαστο δικαίωμα του ίδιου του πανεπιστημίου.¹³⁴ Η δεύτερη αξιοσημείωτη διάταξη ικανοποίησε τις απαιτήσεις των καθηγητών και την προσπάθεια να περιοριστούν οι δικαιοδοσίες του επισκόπου επί των λειτουργιών του πανεπιστημίου. Το γεγονός ότι οι άδειες διδασκαλίας θα απονέμονταν με τη σύμφωνη γνώμη των καθηγητών υπήρξε ένα μεγάλο βήμα προς την χειραφέτηση του πανεπιστημίου από τις τοπικές εκκλησιαστικές αρχές.¹³⁵ Στην Οξφόρδη τα μέτρα αυτά συνδυάστηκαν με την εκχώρηση προνομίων που παρέμβαιναν σε ακραίο βαθμό στην οικονομική ζωή της πόλης.¹³⁶ Η ρύθμιση των τιμών, η απαλλαγή φοιτητών από χρέη, τα βαριά και ταπεινωτικά πρόστιμα που επιβάλλονταν στους πολίτες κάθε φορά που υπήρχαν αναταραχές στην πόλη και πολλές ακόμα οικονομικές ρυθμίσεις υπέρ της πανεπιστημιακής κοινότητας, είχαν ως αποτέλεσμα όχι μόνο την προσβολή των συμφερόντων των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, αλλά και την έντονη αγανάκτηση των κατοίκων. Οι διαστάσεις που έλαβε το αίσθημα παραβίασης των αστικών δικαωμάτων και δικαιοδοσιών είχε ως συνέπεια την κλιμάκωση των συγκρούσεων και των αντιπαραθέσεων στη σχέση πανεπιστημίου-πόλης. Η Οξφόρδη, όπως θα φανεί στο επόμενο κεφάλαιο αντιπροσωπεύει το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα.

¹³⁴ Nathalie Gorochoy, “The great dispersion of the university of Paris and the rise of the european universities”, *Review of the history of Universities*, τ.21/2, 2018, σελ. 99-119, σελ. 103

¹³⁵ Spencer E. Young, *Scholarly community at the early university of Paris*, Cambridge, Cambridge university press, 2014, σελ. 73

¹³⁶ DeMonde S. Miller, Jason D. Rivera, ό.π., σελ. 220

Town and Gown: οι συγκρούσεις

Η έννοια της βίας, υπό όλες τις μορφές που μπορεί αυτή να εκφραστεί, ήταν συνυφασμένη με την καθημερινή ζωή στις μεσαιωνικές πόλεις, πολύ πριν την εξάπλωση του θεσμού των πανεπιστημίων. Αποτελούσε αναπόσπαστο χαρακτηριστικό των μεσαιωνικών κοινωνιών και βασικό τρόπο έκφρασης ποικίλων ταυτοτήτων. Η φοιτητική βία ήταν ενδημικό φαινόμενο και η οποιαδήποτε διάκρισή της, αναφορικά με το ευρύτερο φαινόμενο εντός των τειχών της πόλης θα οδηγούσε σε εσφαλμένα συμπεράσματα. Τα βίαια περιστατικά, στα οποία εμπλέκονται μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας είναι απόρροια των ήδη εδραιωμένων ηθικών και πολιτισμικών αξιών και απλούστατα αποτελούν μια άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Η εργαλειοποίηση της βίας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τις εκάστοτε κοινωνικές δομές και έδινε τη δυνατότητα σε κάθε συλλογικότητα είτε να διαπραγματευτεί την κοινωνική της θέση, είτε να αντιδράσει αγωνιζόμενη στις ταχύτατα μεταβαλλόμενες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες.¹³⁷ Συνεπώς, όπως ακριβώς είχε συμβεί κατά τη διάρκεια του 11^{ου} αιώνα με την ανέλιξη των συντεχνιών εμπόρων και τεχνιτών, έτσι και τώρα με την σχηματοποίηση των πανεπιστημιακών συσσωματώσεων η βία λειτουργεί ως μοχλός πίεσης για την ενσωμάτωση των σπουδαστών στον αστικό ιστό.

Από την άλλη πλευρά, οι βιαιότητες των κατοίκων εις βάρος του πανεπιστημίου αντικατοπτρίζουν κυρίως την αντίσταση και συνάμα την αγανάκτηση που ένιωθαν μέσα σε ένα γενικότερο αίσθημα αδικίας και περιορισμού των ελευθεριών τους. Παρόλο που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων οι όποιες εκδηλώσεις βίας είχαν ως αφετηρία την παραβατική συμπεριφορά ενός ή περιορισμένου αριθμού φοιτητών, τελικά κατέληγαν να λαμβάνουν υπέρμετρες διαστάσεις με τις κοινότητες του town και του gown σύσσωμες να υπερασπίζονται την κοινωνική υπόσταση και τα συμφέροντα των μελών τους. Όπως φαίνεται στα

¹³⁷ Hannah Skoda, *Medieval Violence, Physical brutality in Northern France 1270-1330*, Oxford, Oxford University Press, 2013, σελ. 75.

παραδείγματα που θα ακολουθήσουν, πολύ συχνά οι διαπληκτισμοί σε μία ταβέρνα, στους δρόμους της πόλης ή κοντά στους τόπους κατοικίας φοιτητών κλιμακώνονταν έντονα και εξελίσσονταν σε μαζικές και συχνά αιματηρές συρράξεις ανάμεσα σε κατοίκους και μέλη του πανεπιστημίου.

Ο ρόλος του θύτη και του θύματος αποκτούν νόημα μονάχα με βάση τις ανθρώπινες απώλειες, αφού σε νομικό επίπεδο είναι δύσκολο να διασαφηνιστεί τι ακριβώς συνέβη. Εν τούτοις, στη συντριπτική πλειοψηφία των συγκρούσεων ανάμεσα σε *town* και *gown*, η τιμωρία αφορούσε μονάχα τις τοπικές αρχές και τους κατοίκους των πανεπιστημιακών πόλεων. Το πανεπιστήμιο είχε στη διάθεσή του το πανίσχυρο όπλο της μαζικής αποχής από τις ακαδημαϊκές λειτουργίες και, όπως φάνηκε, μπορούσε να το στρέψει προς όλες τις κατευθύνσεις απειλώντας πρωτίστως με οξεία οικονομική ύφεση.¹³⁸ Υπό τον φόβο της διάλυσης του *studium* κρατούσε όμηρο την αστική κοινότητα, η οποία βρέθηκε αντιμέτωπη με ένα δυσάρεστο δίλημμα. Από τη μια, η παρουσία μιας πολυάριθμης και πολυεθνικής πληθυσμιακής ομάδας που αδυνατούσε να πειθαρχήσει δημιουργούσε διαφόρων ειδών αναταραχές στον οργανισμό της πόλης. Από την άλλη, η αυξημένη ζήτηση εμπορευμάτων που προοριζόνταν για την ιδιαίτερα απαιτητική κάλυψη βασικών αναγκών της πανεπιστημιακής κοινότητας, συνιστούσε αξιοσημείωτη πηγή εσόδων για την αναιμική οικονομία της πόλης.¹³⁹

Ο συγκρουσιακός χαρακτήρας που διέκρινε τη σχέση πανεπιστημίου και πόλης διαμορφωνόταν εκ νέου κάθε φορά που η πανεπιστημιακή κοινότητα δεχόταν ένα μεγάλο πλήγμα. Καθηγητές και σπουδαστές ήρθαν σε ευθεία αντιπαράθεση τόσο με τις τοπικές εκκλησιαστικές αρχές, τους διοικητικούς αξιωματούχους και τις εξέχουσες αστικές ελίτ, όσο και με τα κατώτερα υπάλληλα κοινωνικά στρώματα της πόλης. Κατ' επέκταση, η πόλη επηρεαζόταν ακόμα και στις περιπτώσεις που οι συγκρούσεις ήταν εσωπανεπιστημιακές. Οι αδιάκοπες διαμάχες ανάμεσα στα φοιτητικά έθνη (*nationes*), αποτελούσαν αναταραχή στον οργανισμό των πόλεων, διατάρασσαν την καθημερινότητα των κατοίκων και ταλαιπωρούσαν τις τοπικές αρχές με κάθε τρόπο. Ακόμα χειρότερη τροπή έπαιρνε η κατάσταση, όταν οι σφοδρές ενδοπανεπιστημιακές συγκρούσεις προκαλούσαν μαζικές μετακινήσεις σπουδαστών και καθηγητών. Έτσι, οι περιπτώσεις που θα εξεταστούν σε αυτό το κεφάλαιο

¹³⁸ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 170

¹³⁹ Olaf Pedersen, *The first Universities, Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, σελ. 156.

περιλαμβάνουν διαμάχες ανάμεσα στα πανεπιστημιακά έθνη, συγκρούσεις των πανεπιστημιακών κοινοτήτων με την τοπική κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία και συμπλοκές που έλαβαν χαρακτηριστικά εξέγερσης ανάμεσα σε κατοίκους και φοιτητές.

Μέσα από την εξέταση των σημαντικότερων παραδειγμάτων πανεπιστημιακών συγκρούσεων στην Μπολόνια, το Παρίσι και την Οξφόρδη, επιδιώκεται η ανάδειξη των διαφορετικών ποιοτικών και ποσοτικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν οι υπό εξέταση περιπτώσεις. Τα αίτια, η εξέλιξη, οι συνέπειες, αλλά και η κλιμάκωση των συγκρούσεων, οδηγούν στην εξαγωγή διαφορετικών συμπερασμάτων σχετικά με τις συγκρουσιακές σχέσεις town και gown. Οι εντάσεις στην πανεπιστημιακή πόλη της Μπολόνια, σε καμία περίπτωση δεν ήταν το ίδιο επεισοδιακές όπως στο πανεπιστήμιο του Παρισιού και της Οξφόρδης.¹⁴⁰ Αναμφίβολα, το αγγλικό πανεπιστήμιο συνιστά την καλύτερη (ή την χειρότερη) περίπτωση, καθώς σε καμία άλλη πόλη της Ευρώπης οι σχέσεις πανεπιστημίου και πόλης δεν υπήρξαν τόσο τεταμένες.

¹⁴⁰ Olaf Pedersen, ό.π., σελ. 160.

Μπολόνια

Οι εντάσεις στην Μπολόνια ξεκίνησαν από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα. Παρόλο που κυριαρχούσαν *universitates* σπουδαστών, οι πρώτες αντιπαραθέσεις ανάμεσα σε πόλη και πανεπιστημιακή κοινότητα σχετίζονται με τις μετακινήσεις των Μπολονέζων καθηγητών, οι οποίοι αναζητούσαν ευνοϊκότερους όρους διδασκαλίας και σύναπταν συμβόλαια με άλλες πόλεις εξασφαλίζοντας υψηλότερες απολαβές. Ο Pillius, διδάσκαλος Δικαίου στη Μπολόνια, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, αφού περίπου το 1182 εγκατέλειψε την πόλη του για να διδάξει στην Μόντενα. Ο όρκος με τον οποίο είχε δεσμευτεί να μην διδάξει σε άλλη πόλη δεν ήταν αρκετός για να αρνηθεί την πλουσιοπάροχη προσφορά της γειτονικής πόλης. Παρομοίως, ο Placentinus κατά το δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα, αποσύρθηκε από την Μπολόνια και εγκαθίδρυσε σχολές στην πόλη της Μάντοβα.¹⁴¹

Από τις αρχές του 13^{ου} αιώνα το φαινόμενο της μαζικής αποχώρησης και εγκατάστασης μέρους της πανεπιστημιακής κοινότητας σε γειτονικές πόλεις, που ανταγωνίζονταν το *studium* της Μπολόνια έλαβε ακόμα πιο ανησυχητικές διαστάσεις. Ακολουθώντας το παράδειγμα των καθηγητών τους, ομάδες φοιτητών αποχώρησαν μαζικά από την πόλη. Δυσανεστημένοι από την «αφιλόξενη» συμπεριφορά των κατοίκων, καθώς επίσης και από την επαχθή μεταχείρισή τους από τις τοπικές αρχές, κοινότητες σπουδαστών άρχισαν να διαπραγματεύονται με άλλες πόλεις τη μεταφορά του *studium*. Μετά από την μεγάλη μετακίνηση πολλών σπουδαστών της Μπολόνια στην Βιτσέντσα το 1204, το αστικό συμβούλιο της πόλης αναγκάστηκε να εκδώσει διάταγμα το οποίο απαγόρευε στους πολίτες, αλλά και στους Μπολονέζους καθηγητές να υποκινούν τις εκροές φοιτητών προς άλλες ιταλικές πόλεις.¹⁴²

Ωστόσο, το 1215 ακόμα ένας Μπολονέζος καθηγητής Δικαίου, ο Rofredus Beneventanus, αποχώρησε από το πανεπιστήμιο της Μπολόνια και μαζί με αρκετούς φοιτητές τοσκανικής καταγωγής εγκαταστάθηκε στο Αρέτσο (Arezzo).¹⁴³ Οι

¹⁴¹ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 171.

¹⁴² “quod de cetero in aliquam aliam Terram non leget Scolaribus Scientiam Legum, nili in Bonon., & quod non dabit operam, ut Scolares in aliam Civitatem debeant morari, nec in hoc consilium, vel adjutorium prestabit.” στο Mauro Sarti (επιμ.), *De claris Archigymnasii Bononiensis professoribus*, τ. 1, μέρος 2^ο, Rome, Ex typographia Laelii a Vulpe Instituti Scientiarum Typographi, 1769, σελ. 70.

¹⁴³ “Ideo ego Rofredus Beneventanus juris civilis professor ad preces instantias sociorum meorum, nobelium de partibus Tusciae, cum essem in civitate scilicet civilissima Arretina, ansus sum hoc opus

συνεχόμενες συμπλοκές και βιαιότητες ανάμεσα στους φοιτητές της Τοσκάνης και της Λομβαρδίας ανάγκασαν όπως φαίνεται τους πρώτους να εγκαταλείψουν την Μπολόνια. Παράλληλα, το αστικό συμβούλιο είχε επιβάλει μέσω διαταγμάτων, στα οποία οι ρέκτορες του πανεπιστημίου ήταν δεσμευμένοι με όρκο, την ποινή του αποκλεισμού από την πανεπιστημιακή κοινότητα, αλλά και τη δήμευση της περιουσίας σε όσους ταραχοποιούς φοιτητές καταπατούσαν την ειρήνη της πόλης και του studium.¹⁴⁴ Οι εν λόγω ρυθμίσεις, λίγα χρόνια αργότερα επικυρώθηκαν και από την παποσύνη με την βούλα του 1220 (βλέπε κεφ. 2). Και πάλι όμως, όλα τα μέτρα που προσπαθούσαν να περιορίσουν τη φοιτητική βία και κατ' επέκταση τη μετακίνηση καθηγητών και σπουδαστών στις αντίπαλες τοσκανικές και λομβαρδικές πόλεις, δεν κατόρθωσαν να πετύχουν το σκοπό τους. Από τη στιγμή που οι διοικητικές αρχές της πόλης και οι καθηγητές δεν κατόρθωσαν ή δεν είχαν την ισχύ να περιφρουρήσουν την φοιτητική κοινότητα και να διαφυλάξουν την ομαλή λειτουργία του studium, τόσο ο Rofredus, όσο και άλλοι καθηγητές αναζητούσαν καλύτερες συνθήκες διδασκαλίας σε γειτονικές πόλεις. Μαζί με αυτούς ακολουθούσαν πολυάριθμες ομάδες σπουδαστών, των οποίων η διαμονή στην Μπολόνια γινόταν ολοένα και πιο ασφυκτική.¹⁴⁵

Μόλις δύο χρόνια μετά την παπική βούλα του Ονωρίου Γ' και τα συνεχόμενα διατάγματα της αστικής κοινότητας, οι αναταραχές και οι διαφωνίες εντός και εκτός της πανεπιστημιακής κοινότητας συνεχίζονταν. Το 1222 καθηγητές και σπουδαστές άφησαν την Μπολόνια και δημιούργησαν νέο studium στην πόλη της Πάδοβα. Αν και δεν γνωρίζουμε πολλά για τα αίτια της συγκεκριμένης μετακίνησης,¹⁴⁶ είναι σίγουρο ότι κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες το studium της Μπολόνια βρισκόταν ακόμα σε στάδιο συγκρότησης αναφορικά με τη δομή, τη διοίκηση και τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού. Η αλλαγή τόπου και η αναζήτηση νέων ευκαιριών μακριά από την Μπολόνια, αποτελούσε την πιο ελπιδοφόρα επιλογή στη συνειδήσεις καθηγητών και σπουδαστών που αναζητούσαν καλύτερες προοπτικές και περισσότερες ελευθερίες. Το πανεπιστήμιο της Πάδοβα, γέννημα της

componere.”, στο Mauro Sarti (επιμ.), *De Claris Archigymnasii Bononiensis professoribus*, τ. 1, μέρος 1^ο, σελ. 124-125.

¹⁴⁴ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 172.

¹⁴⁵ Mauro Sarti, *ό.π.*, σελ. 120.

¹⁴⁶ Αν και ο H. Rashdall, προσφέρει ένα πούσιο υλικό για όλα τα πανεπιστήμια που προέκυψαν από μεταναστεύσεις φοιτητών και καθηγητών στη Μπολόνια, στην περίπτωση του πανεπιστημίου της Πάδοβα, δεν υπάρχουν στοιχεία, που να εξηγούν τους λόγους της απόσχισης. Το ίδιο αναφέρει και ο Paul F. Grendler, βλ. Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 1^ο, σελ. 11 και Paul F. Grendler, *The Universities of the Italian Renaissance*, Baltimore, John Hopkins University Press, 2002, σελ.21.

πανεπιστημιακής κοινότητας της Μπολόνια, ακολούθησε πιστά το πρότυπό της και σε βάθος χρόνου αποτέλεσε τον βασικό ανταγωνιστή του.

Μία ακόμη ενδιαφέρουσα περίπτωση, που είχε ως αποτέλεσμα την οικειοθελή αποχώρηση ενός σημαντικού μέρους της πανεπιστημιακής κοινότητας το 1321, σχετίζεται με την απαγωγή της κόρης ενός πανίσχυρου αστού. Όταν ο Ισπανός φοιτητής, Giacomo da Valenza ερωτεύτηκε την όμορφη Costanza δεν δίστασε να τη ζητήσει σε γάμο από τον πατέρα της.¹⁴⁷ Η άρνηση του πλούσιου και επιφανούς πολίτη της Μπολόνια, Franceschino Chilino de Zagnoni ήταν ξεκάθαρη, καθώς δεν έτρεφε καμία συμπάθεια ούτε είχε σε υπόληψη τους ξένους φοιτητές που σπούδαζαν στην Μπολόνια, τους οποίους μάλιστα θεωρούσε τυχοδιώκτες, ανήθικους και τεμπέληδες. Η προσβολή στο πρόσωπο του Giacomo εξόργισε μεγάλο μέρος της φοιτητικής κοινότητας (*ultramontane*) και έτσι ο Giacomo, έχοντας στο πλάι του και άλλους συμφοιτητές του, αποπειράθηκε να κλέψει την αγαπημένη του. Τα σχέδιά του όμως δεν απέδωσαν εξαιτίας του αδερφού της Costanza και ορισμένων φίλων του, που εμπόδισαν τους οπλισμένους φοιτητές. Ο Chilino δεν βρισκόταν στην οικία του την ώρα του συμβάντος, αλλά όταν πληροφορήθηκε τα όσα είχαν συμβεί άσκησε πιέσεις στον τοποτηρητή της πόλης (*podesta*) για την άμεση σύλληψη και τιμωρία του Ισπανού φοιτητή. Πολύ σύντομα, οι τοπικές αρχές συνέλαβαν τον ένοχο και ο Giacomo οδηγήθηκε στη φυλακή της πόλης. Τελικά, με συνοπτικές διαδικασίες οι τοπικές αρχές καταδίκασαν τον φοιτητή σε θανατική ποινή και τον εκτέλεσαν. Το γεγονός αυτό εξαγρίωσε το σύνολο της φοιτητικής κοινότητας. Μετά από έντονες συγκρούσεις και συμπλοκές, ένας μεγάλος αριθμός καθηγητών και σπουδαστών εγκατέλειψε την πόλη και ίδρυσε νέο *studium* στη Σιένα. Κατόπιν διαπραγματεύσεων η πανεπιστημιακή κοινότητα αποφάσισε ότι φοιτητές και καθηγητές θα επέστρεφαν στην Μπολόνια, με την προϋπόθεση ότι ο δικαστής που καταδίκασε τον Giacomo σε θάνατο θα μετανουούσε δημόσια για την πράξη του και ο Chilino de Zagnoni με όλη την οικογένειά του θα εκδιώκονταν από την πόλη. Επιπλέον, απαιτούσαν το σύνολο των ξένων φοιτητών να θεωρείται και να αντιμετωπίζεται ισάξια με τους πολίτες της Μπολόνια. Τον επόμενο χρόνο, οι τοπικές αρχές προσπαθώντας να διορθώσουν την κατάσταση ικανοποίησαν τα αιτήματα και υποχρέωσαν τον *podesta* να σεβαστεί τη

¹⁴⁷ Οι αναταραχές του 1321 που οδήγησαν στην μετακίνηση προς τη Σιένα, βλ. Magda Barbieri, *La terra e la gente del castello d' Argile e di Venezzano ossia Mascarino, Storia di due comunita del contado di Bologna*, τ. 1, Castello d' Argile, 1994, σελ. 88-91, Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 175 και Cherubino Ghirardacci, *Della Historia di Bologna*, τ. 2, Bologna, 1657, σελ. 5-6.

δικαιοδοσία των εκκλησιαστικών αρχών και να πειθαρχήσει στα όσα όριζαν τα διατάγματα. Επίσης, οι δημοτικές αρχές ανέλαβαν με δημοσία δαπάνη την ανοικοδόμηση ενός μικρού ναού στη μνήμη του συμβάντος και προς τιμήν του πανεπιστημίου.

Η μετακίνηση προς την πόλη της Σιένα το 1321 και οι αναταραχές που ακολούθησαν στην Μπολόνια δε σχετίζονταν μόνο με την σύντομη ιστορία αγάπης του Giacomo και της Costanza. Τα πραγματικά αίτια ήταν πολύ βαθύτερα και αντανakλούν σε μεγάλο βαθμό, αφενός την πρόσληψη της έννοιας της κοινότητας και αφετέρου την κοινωνικό-πολιτική υπόσταση της σύγκρουσης. Η ταυτότητα του Μπολονέζου πολίτη (*cittadinanza*) a priori, κατείχε σημαίνουσα θέση στην κοινωνική διαστρωμάτωση της πόλης. Μέσω αυτής εξασφαλιζόταν η αστική ταυτότητα του ευπόληπτου πολίτη, το κοινωνικό κύρος και οι αδιαμφισβήτητες ελευθερίες του ατόμου στην δημόσια σφαίρα.¹⁴⁸ Γι' αυτό το λόγο, άλλωστε, οι σπουδαστές που κατάγονταν από την Μπολόνια δε χρειάστηκε ποτέ να επικαλεστούν την ταυτότητα του πανεπιστημίου εκμεταλλευόμενοι την δύναμη της ακαδημαϊκής τηβέννου. Δε χρειάστηκε ποτέ να οργανωθούν σε συντεχνίες-universitates, αφού η αναγνώριση που είχαν ως πολίτες της Μπολόνια αυτομάτως τους διαφοροποιούσε από τις υπόλοιπες φοιτητικές κοινότητες και τους παρείχε ίσα δικαιώματα με τους Μπολονέζους συμπολίτες τους.¹⁴⁹ Αντίθετα, οι φοιτητές που προέρχονταν από άλλες ιταλικές πόλεις -και πολύ περισσότερο εκείνοι που ο τόπος καταγωγής τους βρισκόταν πέρα από τις Άλπεις- προσπαθούσαν να αποσπάσουν συλλογικά προνόμια και ελευθερίες, ώστε να επιτύχουν την εξίσωση της ταυτότητας του *gown* με του *town*. Εν συνεχεία, σπουδαίο ρόλο στην μορφοποίηση των κοινωνικών ταυτοτήτων διαδραμάτιζε η φήμη του ατόμου και η αναγνώρισή του από την υπόλοιπη κοινότητα. Ειδικότερα, σε αρκετές δικαστικές υποθέσεις η υπόληψη του κατηγορουμένου είχε μεγάλη βαρύτητα και ήταν ανάγκη να επιβεβαιωθεί από άλλους μάρτυρες (*publica fama et vox*).¹⁵⁰ Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι οι προσβολές του αστού της Μπολόνια στο πρόσωπο του Ισπανού φοιτητή αντικατοπτρίζουν την υποτίμηση μεγάλου μέρους της φοιτητικής κοινότητας, αλλά και την υποβάθμιση της κοινωνικής της θέσης. Οι ενώσεις των σπουδαστών εξεγείρονταν ως *civitas in civitate*,¹⁵¹ διότι με την εκτέλεση

¹⁴⁸ V. R. Cardozier, "Student power in medieval universities", *Personnel and Guidance Journal*, τ. 46/10, 1968, σελ. 944-948, σελ. 946

¹⁴⁹ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 155.

¹⁵⁰ Sarah Rubin Blanshei, *Politics and Justice*, ό.π., σελ. 212.

¹⁵¹ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 1, σελ. 165.

του Giacomo από τις δημοτικές αρχές, συνειδητοποίησαν όχι μόνο ότι δεν αποδόθηκε δικαιοσύνη, αλλά και ότι απειλούνταν η κοινωνική θέση και η αυτονομία τους.

Σε πολιτικό επίπεδο, οι διαμάχες των δύο κυρίαρχων αστικών ελίτ, Geremei (Γουέλφοι) και Lambertazzi (Γιβελλίνοι) αναμφίβολα επηρέασαν τις σχέσεις πανεπιστημίου και πόλης. Πιο συγκεκριμένα, η πολιτική αντίθεση ανάμεσα στον Romeo Pepoli και τον ανταγωνιστή του Testa Gozzadini συνδέθηκε άμεσα με τα γεγονότα του 1321. Ο Chillino de Zagnoni (πατέρας της Costanza και κατήγορος στην υπόθεση του φοιτητή), ανήκε στην εχθρικά διακείμενη προς τον Pepoli παράταξη των Maltraversi. Παρ' όλες τις προσπάθειες του Pepoli να μην καταδικαστεί ο φοιτητής, οι πιέσεις των Maltraversi επικράτησαν και στις μετέπειτα εξελίξεις κατάφεραν να εκδιώξουν τον Pepoli και να εξελιχθούν στην κυρίαρχη δύναμη της πόλης.¹⁵²

Τα γεγονότα του 1321, αποτέλεσαν τις τελευταίες σημαντικές αναταραχές που υπέφερε το πανεπιστήμιο και η πόλη της Μπολόνια. Μέσα στα επόμενα χρόνια οι φοιτητές απέσπασαν όλο και περισσότερα προνόμια κατορθώνοντας να κερδίσουν την αυτονομία τους και την ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό ιστό.¹⁵³ Η αστική ελίτ συνειδητοποίησε ότι το πανεπιστήμιο και η στήριξη της φοιτητικής κοινότητας είχαν ανεκτίμητη αξία για την οικονομία και τη φήμη της πόλης. Από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα, το ίδιο το αστικό συμβούλιο ανέλαβε την πρόσληψη και την μισθοδοσία των καθηγητών και την οικονομική υποστήριξη των φοιτητικών κοινοτήτων με έσοδα που προέρχονταν από τα τέλη εισαγωγής και εξαγωγής εμπορευμάτων (*Gabella Grossa*).¹⁵⁴ Με αυτό τον τρόπο κατάφερε να περιορίσει το μεγάλο πρόβλημα που ταλαιπωρούσε σταθερά την πόλη και την λειτουργία του studium. Οι μετακινήσεις καθηγητών που αναζητούσαν υψηλότερους μισθούς σε σχέση με τα δίδακτρα που πλήρωναν οι σπουδαστές περιορίστηκαν. Οι τοπικές αρχές της Μπολόνια, έστω και καθυστερημένα, παρείχαν οι ίδιες ανταγωνιστικά συμβόλαια στους καθηγητές, ακριβώς όπως είχαν κάνει προηγουμένως οι αντίπαλες ιταλικές πόλεις στοχεύοντας στην μεταφορά μέρους του studium της Μπολόνια. Τέλος, οι ρέκτορες ως εκπρόσωποι των πανεπιστημιακών κοινοτήτων συνεργάστηκαν με τις τοπικές αρχές,

¹⁵² Giuliano Milani, "From one conflict to another (13th-14th centuries)", στο Sarah Rubin Blanshei, *A companion to medieval and Renaissance Bologna*, Boston, Leiden, Brill Academy Publications, 2018, σελ. 250.

¹⁵³ Olef Pedersen, ό.π., σελ. 163.

¹⁵⁴ David A. Lines, "The University and the city: cultural interactions", στο Sarah Rubin Blanshei, *A companion*, ό.π., σελ. 439.

προκειμένου να παρέχουν στους σπουδαστές εστίες, απαλλαγές από φόρους και νομικά προνόμια.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Hastings Rashdall, *Universities*, ό.π., σελ. 211-212.

Παρίσι

Η πρώτη εκτεταμένη σύγκρουση ανάμεσα σε πανεπιστημιακή κοινότητα και πολίτες του Παρισιού έλαβε χώρα το 1200. Και πάλι, ένας απλός διαπληκτισμός σε μία ταβέρνα της πόλης εξελίχθηκε σε σκληρή συμπλοκή ανάμεσα σε πανεπιστημιακά μέλη από τη μια μεριά και τοπικές αρχές με πολίτες από την άλλη.¹⁵⁶ Ο βασιλιάς Φίλιππος Αύγουστος, αντιλαμβανόμενος ότι οι σχέσεις πανεπιστημίου και πόλης είχαν λάβει πολεμικές διαστάσεις και υπό την ευθεία απειλή μετακίνησης καθηγητών και σπουδαστών σε άλλη πανεπιστημιακή πόλη, αναγκάστηκε να επέμβει παραχωρώντας την πρώτη χάρτα ελευθεριών στο studium του Παρισιού.

Όλα ξεκίνησαν, όταν ο υπηρετικός βοηθός του Γερμανού φοιτητή και εκλεγμένου επισκόπου της Λιέγης, Henry de Jacea, εισήλθε σε μία από τις πολλές ταβέρνες που υπήρχαν στο Παρίσι, για να προμηθευτεί κρασί. Για αδιευκρίνιστους λόγους (οι βιαιοπραγίες σε ταβέρνες ήταν ούτως ή άλλως σύνηθες φαινόμενο), ο υπηρέτης φαίνεται πως διαπληκτίστηκε και τελικά ξυλοκοπήθηκε. Το συμβάν δεν άργησε να γίνει γνωστό και έτσι πολύ σύντομα, μια ομάδα Γερμανών φοιτητών έφτασε στην ταβέρνα και επιτέθηκε στον ιδιοκτήτη αφήνοντάς τον μισοπεθαμένο. Μετά από τη δημόσια κατακραυγή των κατοίκων, ο πρεβότος του Παρισιού έδωσε εντολή στην πολιτοφυλακή και σε οπλισμένους κατοίκους να επιτεθούν στις φοιτητικές εστίες των Γερμανών φοιτητών. Στις αιματηρές συμπλοκές πολλοί σπουδαστές σφαγιάστηκαν, ανάμεσά τους και ο Henry de Jacea και ορισμένοι ακόλουθοί του. Οι καθηγητές συναντήθηκαν εσπευσμένα με τον βασιλιά και εξοργισμένοι ζητούσαν να αποδοθεί δικαιοσύνη, καθώς ητές αρκετοί είχαν προλάβει να εγκαταλείψουν την πόλη αφήνοντας πίσω περιουσιακά τους στοιχεία. Επιπλέον, οι περισσότερες εστίες των σπουδαστών και αρκετές καλλιεργήσιμες εκτάσεις (...vineas et arbores illorum fructiferas exstirpari.)¹⁵⁷ λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν. Ο Φίλιππος, εμφανώς ενοχλημένος από τις αυθαιρεσίες των τοπικών αρχών, διέταξε την άμεση φυλάκιση του πρεβότου και με μια σειρά από διατάξεις ικανοποίησε τα αιτήματα της πανεπιστημιακής κοινότητας, ώστε να αποκατασταθεί η

¹⁵⁶ Για τα γεγονότα των συγκρούσεων του 1200 βλ. Stubbs William (επιμ), *Chronica magistri Rogeri de Houedene*, τ. 4, London, Longmans, Green, Reader, Dyer, London, 1868, σελ. 120-121, V. R. Cardozier, "Student power in medieval universities", *Personnel and Guidance Journal*, τ. 46/10, 1968, σελ. 944-948, σελ. 947,

¹⁵⁷ Stubbs William (επιμ), *Chronica magistri Rogeri de Houedene*, ό.π., σελ.120

λειτουργία του *studium* (βλέπε κεφ. 2 χάρτα ελευθεριών 1200). Το μοναδικό αίτημα που δεν ικανοποίησε το Στέμμα, ήταν η διακαής επιθυμία των φοιτητών να μαστιγώσουν δημόσια τους υπαίτιους αξιωματούχους για παραδειγματισμό. Ο Φίλιππος αρνήθηκε υποστηρίζοντας ότι θα ήταν μεγάλη δυσφήμιση προς το πρόσωπό του (*multum derogaret honore suo*),¹⁵⁸ αν άφηγε κάποιον άλλο να τιμωρήσει τους ενόχους. Ο πρεβότος κρατήθηκε στη φυλακή του βασιλιά για αρκετές μέρες και τελικά έχασε τη ζωή του στην προσπάθειά του να δραπετεύσει.

Οι τοπικές αρχές δεν ήταν ο μόνος εχθρός του πανεπιστημίου. Η επόμενη σφοδρή σύγκρουση, κατά τη διάρκεια των εορταστικών ημερών πριν την έναρξη της Σαρακοστής¹⁵⁹ ήταν το 1229 και μαρτυρά την εξίσου προβληματική σχέση του πανεπιστημίου με τις τοπικές εκκλησιαστικές αρχές και ειδικότερα τον επίσκοπο του Παρισιού.¹⁶⁰ Μια ομάδα φοιτητών της θεολογίας που επιδίδονταν στα αγαπημένα τους αθλήματα κοντά στη μονή του Αγίου Μαρσέλου (περιοχή λίγο έξω από το Παρίσι), αποφάσισε να κάνει ένα διάλειμμα σε μια κοντινή ταβέρνα με εξαιρετικό κρασί. Μια διαφωνία σχετικά με την τιμή του κρασιού στάθηκε αφορμή για τον άγριο καβγά που ακολούθησε ανάμεσα σε φοιτητές, ιδιοκτήτες και τους υπόλοιπους θαμώνες. Δυστυχώς όμως, η διαφωνία δεν έληξε εκεί και την επόμενη ημέρα μερικοί φοιτητές οπλισμένοι με σπαθιά και ρόπαλα, εισέβαλαν στην κατοικία του ιδιοκτήτη της ταβέρνας και κατέστρεψαν όλο το εμπόρευσμά του. Στη συνέχεια άρχισαν να επιτίθενται στους κατοίκους της συνοικίας του Αγίου Μαρσέλου και να προκαλούν πολλούς τραυματισμούς. Ο πρεσβύτερος της μονής ενημέρωσε άμεσα τον λεγάτο του πάπα, αλλά και τον επίσκοπο του Παρισιού. Ο δεύτερος μάλιστα, στου οποίου τη δικαιοδοσία υπάγονταν όλοι οι κληρικοί φοιτητές του πανεπιστημίου, ικέτευσε τη βασίλισσα (Λευκή της Καστίλης, περίοδος αντιβασιλείας του Λουδοβίκου Θ΄) να εκδικηθεί τους σπουδαστές. Εκείνη εξαιτίας της «ανυπομονησίας και του παρορμητισμού που διακρίνουν τη γυναικεία φύση» (*At ilia muliebri procacitate*

¹⁵⁸ Stubbs William (επιμ.), *Chronica magistri Rogeri de Houedene*, ό.π., σελ. 121

¹⁵⁹ Ουσιαστικά πρόκειται για το εορταστικό καρναβάλι (Carnival από τη λατινική έκφραση *carne levare* δηλ. αποχή από το κρέας – Απόκριες), που λάμβανε χώρα πριν την έναρξη της Σαρακοστής (Lent). Το καρναβάλι διαρκούσε τρεις ημέρες και η άκρατη διασκέδαση συχνά οδηγούσε σε ταραχώδεις συμπεριφορές. Βλ. Ruth A. Johnston, *All things Medieval: An encyclopedia of the medieval world*, τ. 2, California, Denver, Oxford, Greenwood, 2011, σελ. 346.

¹⁶⁰ Για τις συγκρούσεις του 1229 βλ. Matthew Paris, Henry Richard Luard (επιμ.), *Chronica majora*, τ. 3, London, Longman & Co, 1872, σελ. 166-169, Nathalie Gorochov, “The great dispersion of the university of Paris and the rise of the european universities”, *Review of the history of Universities*, τ.21/2, 2018, σελ. 99-119, σελ. 101, V. R. Cardozier, “Student power in medieval universities”, *Personnel and Guidance Journal*, τ. 46/10, 1968, σελ. 944-948, σελ. 947

simul et impetu mentis agitata),¹⁶¹ διέταξε οπλισμένη φρουρά να εισβάλει στην πόλη και να μην αφήσει να διαφύγει κανένα. Επιρρεπείς σε κάθε σκληρότητα, οι οπλισμένοι άνδρες λίγο πριν μπουν στην πόλη επιτέθηκαν, τραυμάτισαν και σκότωσαν μερικούς άοπλους, αθώους σπουδαστές που βρίσκονταν εκεί και δεν είχαν καμία σχέση με τις αναταραχές του Αγίου Μαρσέλου. (σύμφωνα με το χρονικό οι υπαίτιοι ήταν φλαμανδοί – πικαρδοί “ *Qui enim seminarium tumultuosi certaminis moverunt, erant de partibus conterminis Flandrise, quos vulgariter Picardos appellamus*”).¹⁶² Όπως ήταν φυσικό, καθηγητές και σπουδαστές διαμαρτυρήθηκαν έντονα και προειδοποίησαν πως αν δεν αποδοθεί δικαιοσύνη σε διάστημα ενός μήνα θα προχωρούσαν σε αναστολή των μαθημάτων. Πράγματι, το *studium* του Παρισιού έφθασε ένα βήμα πριν τη διάλυσή του, όταν η συντριπτική πλειοψηφία της πανεπιστημιακής κοινότητας κατέφυγε σε άλλες πανεπιστημιακές πόλεις, όπως στην Ανζέ, στην Τουλούζη, στην Οξφόρδη και στο Κέιμπριτζ. Η πανεπιστημιακή κοινότητα επρόκειτο να δικαιωθεί δύο χρόνια αργότερα, όταν ο πάπας το 1231 με τη βούλα *parens scientiarum*, θα αποκαθιστούσε τη λειτουργία του πανεπιστημίου.

Η παραδειγματική τιμωρία όσων συμμετείχαν ή υποκινούσαν τις εχθροπραξίες εναντίον σπουδαστών φαίνεται πως δε συνέτισε τις τοπικές αρχές και τους πολίτες. Το 1278 ξέσπασαν αιματηρές οδομαχίες στην περιοχή του Saint Germain και ο ηγούμενος της μονής διοργάνωσε ο ίδιος την επίθεση καλώντας μοναχούς και κατοίκους να συμμετέχουν.¹⁶³ Οι μοναχοί υποστήριζαν ότι οι φοιτητές είχαν καπηλευτεί την περιοχή του *Pre-aux-clercs* (δημοφιλής χώρας αναψυχής των σπουδαστών), η οποία αποτελούσε ιδιοκτησία των μοναχών. Ακόμα και αν τα μοναστικά έγγραφα αναφέρουν ότι οι φοιτητές είχαν ανάρμοστη και προκλητική συμπεριφορά προσβάλλοντας τη μονή, οι βιαιότητες των μοναχών και των κατοίκων στη συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξαν εντυπωσιακές. Η επίθεση, μάλιστα, ήταν ξεκάθαρα οργανωμένη και πραγματοποιήθηκε με τη συνοδεία μουσικών οργάνων (*ac ipsis cornu, tuba seu buccinis congregatis*),¹⁶⁴ που ενθάρρυναν όλους τους κατοίκους να ακολουθήσουν στο πεδίο της μάχης. Οι καμπάνες της εκκλησίας ηχούσαν ρυθμικά και οι μοναχοί, όπως αναφέρεται, φώναζαν επανειλημένα « θάνατος στους φοιτητές!

¹⁶¹ Matthew Paris, Henry Richard Luard (επιμ.), *Chronica majora*, τ. 3, London, Longman & Co, 1872, σελ. 167

¹⁶² Στο ίδιο

¹⁶³ Για τα γεγονότα των συγκρούσεων του 1278 βλ. Heinrich Denifle, Emile Chatelain (επιμ.), *Chartularium Universitatis Parisiensis*, τ. 1, Sorbone, Parisiis ex Typis Fratrum Delalain, 1889, σελ. 564-566

¹⁶⁴ Heinrich Denifle, Emile Chatelain (επιμ.), *Chartularium Universitatis Parisiensis*, ό.π., σελ. 564

» (*ad mortem clericorum verbis crudelibus, ad mortem, ad mortem, inhumaniter pluries repetitis*).¹⁶⁵ Πολλοί σπουδαστές έχασαν τη ζωή τους, ακόμα περισσότεροι τραυματίστηκαν σοβαρά, ενώ άλλοι φυλακίστηκαν. Η βία συνοδεύτηκε με ύβρεις και απειλές. Οι φοιτητές τράπηκαν πανικόβλητοι σε φυγή, όμως, όταν έφασαν στις πύλες της πόλης, βρέθηκαν αντιμέτωποι με αρκετούς οπλισμένους άνδρες. Είναι ξεκάθαρο ότι μοναχοί και πολίτες ήθελαν να ξεφορτωθούν τους φοιτητές μια για πάντα. Μετά την λήξη της αιματηρής εκδίωξης των φοιτητών, η πανεπιστημιακή κοινότητα αιτήθηκε στο λεγάτο να αποδοθεί δικαιοσύνη εντός δεκαπέντε ημερών, διαφορετικά θα έπρεπε να εγκαταλείψουν το *studium*.

Οι συρράξεις ανάμεσα στα πανεπιστημιακά έθνη δεν αποτέλεσαν εξαίρεση στο Παρίσι. Οι αλλεπάλληλες συγκρούσεις ανάμεσα στα μέλη τους όξυναν τα αντικληρικά συναισθήματα των κατοίκων και καλλιέργησαν στερεοτυπικές αντιλήψεις που επέτειναν το μίσος και την εμπάθεια τόσο εντός, όσο και εκτός του πανεπιστημίου. Ο Jaques de Vitry, όντας φοιτητής θεολογίας στο Παρίσι στις αρχές του 13^{ου} αιώνα, περιγράφει τους σπουδαστές αποδίδοντας συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς με βάση την καταγωγή τους : «Οι Άγγλοι ήταν μέθυσοι, οι Γάλλοι θηλυπρεπείς, οι Βουργουνδοί βάνουσοι και ανόητοι, οι Βρετόνοι επιπόλαιοι και αναποφάσιστοι, οι Λομβαρδοί άπληστοι και πολεμοχαρείς, οι Ρωμαίοι εριστικοί και βίαιοι, οι Φλαμανδοί σπάταλοι» και πολλά ακόμη.¹⁶⁶ Οι συμπλοκές ανάμεσα σε Πικαρδούς και Άγγλους, καθώς επίσης Φλαμανδούς και Παριζιάνους υπήρξαν παροιμιώδεις. Το 1281, σημειώθηκαν εκτεταμένες συγκρούσεις ανάμεσα σε Άγγλους και Πικαρδούς φοιτητές. Οι φοιτητικές εστίες των δύο κοινοτήτων γειτνιάζαν και οι αψιμαχίες ανάμεσα τους ήταν καθημερινό φαινόμενο. Άγγλοι φοιτητές εισέβαλαν στις εστίες των Πικαρδών, τους λήστεψαν και τραυμάτισαν θανάσιμα μερικούς από αυτούς, γεγονός που ανάγκασε μεγάλο μέρος της κοινότητας των Πικαρδών να εγκαταλείψει το Παρίσι.¹⁶⁷

Το δικαίωμα της απεργίας και της αναστολής των λειτουργιών του *studium*, ήταν το σημαντικότερο πλεονέκτημα του πανεπιστημίου, το οποίο νομιμοποιήθηκε από τον Γρηγόριο Θ' με την βούλα του 1231. Η πανεπιστημιακή κοινότητα ενωμένη, χρησιμοποιούσε το δικαίωμα αυτό, όποτε έκρινε ότι θίγονταν οι ελευθερίες και η

¹⁶⁵ Στο ίδιο

¹⁶⁶ Hanah Skoda, ό.π., σελ. 151, J. F. Hinnebusch (επιμ.), *The Historia Occidentalis of Jacques de Vitry: A Critical Edition*, Fribourg, Fribourg University Press, 1972, σελ. 92.

¹⁶⁷ Hanah Skoda, ό.π., σελ. 153, H. Geraud (επίμ.), *Chronique et continuation de Guillaume de Nangis*, τ. 1, Paris, Societe de l'histoire de France, 1843, σελ. 256.

αυτονομία της. Η ενότητα ήταν ζωτικής σημασίας, προκειμένου το προνόμιο της αποχής από τα μαθήματα εν δυνάμει να λειτουργεί ως κινητήριο μοχλός πίεσης και υπήρξε η κύρια αιτία που θα έφερε το πανεπιστήμιο αντιμέτωπο με μια εξίσου ισχυρή κοινότητα της μεσαιωνικής πραγματικότητας, τα επαιτικά τάγματα. Δομινικανοί και Φραγκισκανοί μοναχοί συνιστούσαν συλλογικότητες με αυξανόμενη κοινωνική επιρροή στον αστικό ιστό. Στενά συνδεδεμένα με το θεσμό της διδασκαλίας και του κηρύγματος, τα επαιτικά τάγματα αποτέλεσαν βασικό πυρήνα της πανεπιστημιακής κοινότητας. Ταυτόχρονα όμως ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με τις αστικές κοινότητες των πόλεων όπου και δραστηριοποιούνταν. Ως εκ τούτου, τα επαιτικά τάγματα, κάθε φορά που τίθεται επί τάπητος το ζήτημα της απεργίας, καλούνται να αποφασίσουν αν θα ταχθούν στο πλευρό του πανεπιστημίου ενωμένοι με τους υπόλοιπους καθηγητές ή στο πλευρό της πόλης, στηρίζοντας ως θρησκευτικοί καθοδηγητές το ποίμνιό τους.¹⁶⁸ Έτσι, όταν Δομινικανοί και Φραγκισκανοί αρνούνταν emphaticά να συνεργαστούν με την υπόλοιπη πανεπιστημιακή κοινότητα και να συμμετάσχουν στις απεργίες, άρχισαν να δημιουργούνται τα πρώτα ρήγματα στις σχέσεις των επαιτικών ταγμάτων με το studium. Ο επίσκοπος του Παρισιού, σταθερός υποστηρικτής των επαιτικών ταγμάτων, εκχωρούσε άδειες διδασκαλίας (*licentia docenti*) σε μέλη των επαιτικών ταγμάτων (κυρίως Δομινικανούς), χωρίς να έχουν πρώτα αποφοιτήσει από τη σχολή των τεχνών, γεγονός που συνιστούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την εισαγωγή στις ανώτερες επιστήμες. Η πλειοψηφία των καθηγητών θεολογίας προέρχεται από επαιτικά τάγματα και έτσι εκμεταλλευόμενοι την παπική βούλα του 1255 *Quasi lignum vitae*, είναι σε πλεονεκτική θέση, ώστε να αποτρέπουν τις απεργίες.¹⁶⁹

Η αντιπαράθεση ανάμεσα σε κοσμικούς καθηγητές και επαιτικά τάγματα επρόκειτο να λάβει σοβαρές διαστάσεις το 1253, με αφορμή ακόμη μια σύγκρουση ανάμεσα σε *town* και *gown* στην οποία ένας φοιτητής σκοτώθηκε, ενώ πολλοί άλλοι φυλακίστηκαν. Όταν οι καθηγητές αποφάσισαν να απεργήσουν εξαιτίας των παραβιάσεων των διατάξεων της *Parens Scientiarum*, ένας Φραγκισκανός και δύο Δομινικανοί διδάσκαλοι όχι μόνο κατάφεραν να αποτρέψουν την απεργία, αλλά και αρνήθηκαν να συμμετέχουν σε όρκο, σύμφωνα με τον οποίο όλοι οι καθηγητές

¹⁶⁸ Olaf Pedersen, ό.π., σελ. 176.

¹⁶⁹ Για τον ανταγωνισμό και τις συγκρούσεις ανάμεσα σε επαιτικά τάγματα και καθηγητές του πανεπιστημίου βλ. Spencer E. Young, *Scholarly community at the early university of Paris*, Cambridge, Cambridge university press, 2014, σελ. 81-82, Peter McKeon, "The status of university of Paris as Parens Scientiarum: an episode in the development of its autonomy", *Speculum*, τ.39/4, 1964, σελ. 651-675, σελ.654-655, Hastings Rashdall, ό.π., σελ. 380.

ενωμένοι θα απαιτούσαν να αποδοθεί δικαιοσύνη.¹⁷⁰ Οι κοσμικοί καθηγητές έκτοτε απαγόρευσαν στους μαθητές τους να παρακολουθούν τα μαθήματα Δομινικανών και Φραγκισκανών και οι διαμάχες πρακτικά συνεχίστηκαν μέχρι τις αρχές του 14^{ου} αιώνα, με το πανεπιστήμιο αργά και σταθερά να κερδίζει έδαφος.¹⁷¹

Όπως είδαμε στα παραπάνω παραδείγματα, η ενσωμάτωση της πανεπιστημιακής κοινότητας στην πόλη του Παρισίου ήταν ιδιαίτερος επεισοδιακή. Καθηγητές και φοιτητές ήλθαν σε σύγκρουση με αστικούς αξιωματούχους, εκκλησιαστικούς φορείς, απλούς κατοίκους, μέλη επαγγελματικών ταγμάτων και σχεδόν με όλα τα αστικά μορφώματα, που αντιλαμβάνονταν το studium ως ξένο και ταραχοποιό στοιχείο της πόλης. Όσο οι ελευθερίες και τα κατοχυρωμένα προνόμια της πανεπιστημιακής κοινότητας παρέμεναν κενό γράμμα στη συνείδηση της πόλης, τόσο περισσότερο κλιμακώνονταν οι εντάσεις. Και αν το πανεπιστήμιο είχε τον τρόπο να περιφρουρήσει τα κεκτημένα του, οι κάτοικοι συνέχισαν να παραμένουν όμηροι στις αυθαιρεσίες των φοιτητών με την αυτοδικία να αποτελεί τη μόνη τους επιλογή.

¹⁷⁰ Olaf Pedersen, *ό.π.*, σελ. 177.

¹⁷¹ Hastings Rashdall, *ό.π.*, σελ. 390.

Οξφόρδη

Στην Οξφόρδη, την πόλη με τα πιο ακραία περιστατικά βίας και ποσοστά εγκληματικότητας¹⁷², η ιστορία των βιαιοπραγιών μεταξύ town και gown έχει ως αφετηρία το έτος 1209 και ως συνέπεια την ίδρυση του Κέιμπριτζ, του δεύτερου αρχαιότερου πανεπιστημίου του Ηνωμένου Βασιλείου. Οι ιστορίες για το πώς ξεκίνησαν οι αναταραχές διαφέρουν στα χρονικά, όμως στα περισσότερα από αυτά γίνεται αναφορά στο θάνατο μιας γυναίκας από έναν ή μια παρέα δυο-τριών φοιτητών. Σύμφωνα με το χρονικό του Lanercost, το πτώμα της γυναίκας βρέθηκε στο Maiden Hall, τόπος που φαίνεται να ήταν φοιτητική εστία στο σημείο που σήμερα εδρεύει το New College Lane.¹⁷³ Ο κληρικός ιστορικός στο χρονικό του αναφέρει επίσης ότι δεν επρόκειτο για δολοφονία, αλλά πιθανόν για φόνο εξ αμελείας (*Hoc credo accidisse propter oppressionem et necem secutam unius puellae, quae fuit turpiter reperta apud Maydenhal*).¹⁷⁴ Ο δήμαρχος της Οξφόρδης στο άκουσμα της είδησης έκανε έφοδο στην περιοχή, όπου φαίνεται να κατοικούσε ο δράστης, εισέβαλε στις φοιτητικές εστίες και συνέλαβε αρκετούς σπουδαστές. Η έριδα που είχε ξεσπάσει εκείνη την περίοδο ανάμεσα στον βασιλιά Ιωάννη και τον Ιννοκέντιο Γ΄ ώθησε τον πρώτο να λάβει διάφορα μέτρα κατά των εκκλησιαστικών αρχών, όπως δήμευση της περιουσίας επισκόπων, κληρικών και θρησκευτικών ταγμάτων, καθώς και κατάσχεση όλων των καταναλωτικών αγαθών τους. Ο πάπας, από την μεριά του, απειλούσε το Στέμμα με αφορισμό. Υπό αυτές τις συνθήκες ο βασιλιάς επισκέφτηκε την Οξφόρδη και διέταξε να τιμωρηθούν με θανατική ποινή οι δύο σπουδαστές που είχαν κριθεί ένοχοι για τη δολοφονία. Τότε όλη η πανεπιστημιακή κοινότητα συγκλονίστηκε, αφού όπως λέγεται, οι σπουδαστές που είχαν καταδικαστεί σε θάνατο δεν είχαν σχέση με τη δολοφονία, ενώ οι πραγματικοί ένοχοι είχαν προλάβει να διαφύγουν εκτός της Οξφόρδης. Οι κληρικοί φοιτητές φοβισμένοι από την «τυραννική» διακυβέρνηση του Στέμματος εγκατέλειψαν την πόλη (*unde clerici,*

¹⁷² Ερευνώντας τα στατιστικά ανθρωποκτονιών, ο Dean Trevor διαπιστώνει ότι η μεσαιωνική Οξφόρδη ξεπερνά κατά πολύ ακόμα και τις πιο εγκληματικές πολιτείες των ΗΠΑ κατά τον ύστερο 20^ο αιώνα, βλ.: Trevor Dean, *Crime in medieval Europe 1200-1500*, London, New York, Routledge, 2001, σελ. 123.

¹⁷³ Patrick Zutshi. "The Dispersal of Scholars from Oxford and the Beginnings of a University at Cambridge: A Study of the Sources." στο *The English Historical Review*, τ. 127/528, 2012, σελ. 1041–62, σελ. 1043.

¹⁷⁴ Joseph Stevenson (επιμ.), *Cronicon de Lanercost, 1201-1346*, Edinburg, Bannatyne Club, 1839, σελ. 4.

timentes regis tyrannidem, Oxoniam fere omnes reliquerunt”) και ορισμένοι κατέφυγαν στη γειτονική πόλη του Ρέντινγκ, άλλοι στο Παρίσι και άλλοι στο Κέμπριτζ. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σταθούμε στο χαρακτηρισμό *regis tyrannidem*. Είναι ανάγκη να διευκρινιστεί ότι τα μέτρα του βασιλιά της Αγγλίας δεν στόχευαν το σύνολο της Εκκλησίας της Αγγλίας. Είναι αλήθεια ότι μετά από την έντονη διαμάχη με τον Ιννοκέντιο και τον αφορισμό του τον Νοέμβριο του 1209, ο βασιλιάς υιοθέτησε μια πιο σκληρή στάση απέναντι στην Εκκλησία. Αυτό μπορεί να δικαιολογεί και το σχόλιο των χρονικογράφων Lanercost και Melrose περί τυραννικής βασιλείας, αλλά στην πραγματικότητα ο μονάρχης στράφηκε εναντίον όσων υποστήριζαν την παπική εξουσία.¹⁷⁵ Τον Απρίλιο του 1208, με βασιλικό διάταγμα προς όλους τους τοποτηρητές (sheriffs), είχε ήδη θέσει όλους τους μοναχούς και κληρικούς υπό την επίβλεψη του.¹⁷⁶ Αν οι περιγραφές στα χρονικά είναι αληθείς, τότε πρόκειται για πρώτη και τελευταία φορά που το αγγλικό Στέμμα διατάζει την εκτέλεση φοιτητών.

Οι μάχες ανάμεσα σε κληρικούς σπουδαστές και πολίτες της Οξφόρδης, στη συντριπτική τους πλειοψηφία τερματίζονταν με την επέμβαση του στέμματος και την τιμωρία των κατοίκων. Το 1236, town και gown συγκρούστηκαν για αδιευκρίνιστους λόγους σε μια μάχη διαρκείας, η οποία μετά βίας τερματίστηκε με παρέμβαση του στέμματος, των ευγενών, των επισκόπων και άλλων διοικητικών αρχών (*et vix procurantibus rege et magnatibus, episcopis quoque et aliis viris autentieis, lite post magnum tempus sopita, est universitas pristino statui restituta*).¹⁷⁷ Σε μία άλλη περίπτωση, το 1245 ανήμερα της γιορτής των Εισοδίων της Θεοτόκου (*“the day of the Purification of the Virgin”*), σαράντα πέντε φοιτητές φυλακίστηκαν, κατηγορούμενοι για ληστείες εις βάρος της Εβραϊκής κοινότητας της Οξφόρδης. Ωστόσο, κατόπιν παρότρυνσης του επισκόπου του Λίνκολν, αφέθηκαν ελεύθεροι και με βασιλική διαταγή κανείς δεν είχε το δικαίωμα να τους κατηγορήσει ως παραβιαστές της ειρήνης του βασιλιά.¹⁷⁸

Το επόμενο παράδειγμα, θεωρητικά δεν εντάσσεται στα πλαίσια των συγκρούσεων ανάμεσα σε πανεπιστήμιο και πόλη. Παρόλα αυτά, συμβάλλει στην κατανόηση του μεγέθους της επιθετικότητας των φοιτητών κάθε φορά που βάλλεται

¹⁷⁵ Patrick Zutshi, “The Dispersal of Scholars”, *ό.π.*, σελ. 1050.

¹⁷⁶ Patrick Zutshi, “The Dispersal of Scholars”, *ό.π.*, σελ. 1051.

¹⁷⁷ Matthew Paris Henry Richard Luard (επιμ.), *Chronica majora*, τ. 3, *ό.π.*, σελ. 371-372.

¹⁷⁸ James Halliwell (επιμ.), *The Chronicle of the monastery of Abingdon, 1218-1304*, Reading, Printed by Richard Welch, 1844, σελ. 41.

το κοινωνικό κύρος της τηβέννου. Επιπρόσθετα, ακόμα και στις περιπτώσεις που οι συγκρούσεις δεν αφορούσαν βασικούς πυρήνες της πόλης, οι εκτεταμένες αιματοχυσίες συνέβαλαν στη στερεοτυπική συγκρότηση της ταυτότητας του φοιτητή, ως ταραχοποιού και συχνά ανήθικου υποκείμενου. Το 1238, ο λεγάτος του πάπα Όθων επισκέφθηκε την Οξφόρδη και διανυκτέρευσε στη μονή του Osenev. Αρκετοί φοιτητές νωρίτερα είχαν στείλει ποτά και τρόφιμα προς τιμήν του (*honorabile in poculentis et esculentis transmiserunt ante prandii tempus*)¹⁷⁹ και, λίγο πριν νυχτώσει, έφτασαν στη μονή επιθυμώντας να τιμήσουν τον απεσταλμένο του πάπα. Δυστυχώς, οι υπηρέτες του λεγάτου με ιδιαίτερα προσβλητικά λόγια αρνήθηκαν την είσοδο στους φοιτητές (*in superbia et abusione introitum omnibus procaeter denegavit*).¹⁸⁰ Τότε, οι σπουδαστές προσπάθησαν να εισβάλουν και στις σκηνές βίας που ακολούθησαν ο αρχιμάγειρας (αδελφός του λεγάτου) έριξε καυτό ζωμό στο πρόσωπο ενός φτωχού Ιρλανδού που ζητούσε απελπισμένος λίγο φαγητό. Οι φοιτητές όρμησαν πάνω του και τον σκότωσαν, ενώ οι βιαιότητες συνεχίστηκαν. Ο λεγάτος, πανικόβλητος, κατάφερε να ξεφύγει και έσπευσε κατευθείαν να ενημερώσει τον βασιλιά. Ο Ερρίκος Γ΄ έστειλε οπλισμένη φρουρά στο Osenev, οι συμπλοκές έλαβαν τέλος και τριάντα φοιτητές φυλακίστηκαν.¹⁸¹ Το συγκεκριμένο περιστατικό ανάγκασε πολλούς φοιτητές να καταφύγουν στην πόλη του Northampton.

Μολονότι η πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πολυπολιτισμική, όπως οι αντίστοιχες στα πανεπιστήμια της Μπολόνια και του Παρισιού, οι βασικές εθνικές φοιτητικές κοινότητες των Βορείων και των Νοτίων ήταν αρκετές για να μετατρέψουν τους δρόμους της πόλης σε πεδίο μάχης. Οι Ιρλανδοί φαίνεται ότι κατέχουν τα πρωτεία, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις ενδοπανεπιστημιακών συγκρούσεων αναλαμβάνουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Η πρώτη γενικευμένη σύρραξη συνέβη το 1252, όταν Ιρλανοί φοιτητές εξεγείρονται εναντίον των Νοτίων. Απόρροια της ιρλανδικής εξέγερσης, εκτός των πολυάριθμων θυμάτων, ήταν η σύναψη ειρήνης μέσω πανεπιστημιακών διαταγμάτων, σύμφωνα με τα οποία εκλεγμένοι επικεφαλής των δύο εθνών (*captains*) καλούνταν μέσω διαπραγματεύσεων να επιλύουν τις όποιες διαφορές. Ωστόσο, οι

¹⁷⁹ Matthew Paris, *Chronica majora*, ό.π., σελ. 481.

¹⁸⁰ Matthew Paris, *Chronica majora*, ό.π., σελ. 482.

¹⁸¹ Matthew Paris, *Chronica majora*, ό.π., σελ. 481-484.

διαπραγματεύσεις σπάνια είχαν αίσιο τέλος και έτσι νέες συγκρούσεις θα ξέσπασαν το 1255, το 1267 και το 1273-4.¹⁸²

Οι αλληλοσπαραγμοί ανάμεσα σε *town* και *gown* συνεχίστηκαν καθόλη τη διάρκεια του 14^{ου} αιώνα. Οι πολίτες της Οξφόρδης, παρά τα παρεμβατικά μέτρα που ρύθμιζαν τις μέγιστες τιμές των προϊόντων και των ενοικίων, έβλεπαν τα έσοδά τους να αυξάνονται, καθότι ο φοιτητικός πληθυσμός αυξανόταν συνεχώς. Από την άλλη πλευρά, όμως, έβλεπαν και τις ελευθερίες που χρόνια πριν είχαν κατοχυρώσει, να χάνονται η μία μετά την άλλη στο όνομα της ιερής γνώσης του *studium*. Δεκάδες φορές, μετά από κάθε σοβαρή συμπλοκή με την πανεπιστημιακή κοινότητα, η πόλη τιμωρούνταν με βαριά πρόστιμα, αφορισμούς και απαγορεύσεις σε εκκλησιαστικά μυστήρια και τελετές. Στα μέσα του αιώνα η Οξφόρδη ήδη μοιάζει με καζάνι που βράζει. Η οποιαδήποτε αφορμή θα ήταν παραπάνω από αρκετή, για να πυροδοτήσει τα ούτως ή άλλως φιλοπόλεμα συναισθήματα των κατοίκων. Οι αφορμές ήταν πολυάριθμες και οι αιματηρές συγκρούσεις αναπόφευκτες.

Στις 10 Φεβρουαρίου, ανήμερα της εορτής της Αγίας Σχολαστικής (*St. Scholastica*), μια παρέα φοιτητών διασκεδάζε στη *Swyndlestock tavern*, στην περιοχή του *Carfax*. Όταν οι κληρικοί φοιτητές, *Roger de Chestrefield* και *Walter de Springheuse* παραπονέθηκαν για την ποιότητα του κρασιού τους, ο υπάλληλος της ταβέρνας *John de Croydon* διαπληκτίστηκε μαζί τους ανταλλάσσοντας προσβλητικά σχόλια. Ο ένας από τους δύο φοιτητές πέταξε το κρασί στο πρόσωπο του ταβερνιάρη και κάπως έτσι ξεκίνησε η πιο αιματηρή διαμάχη στην ιστορία του πανεπιστημίου της Οξφόρδης, η επονομαζόμενη *Scholastica's Day Riot*.¹⁸³ Η ταβέρνα ήταν ιδιοκτησία του δημάρχου *John de Bereford*, ο οποίος βρισκόταν εκεί και μαζί με άλλους θαμώνες υπερασπίστηκαν τον ταβερνιάρη καλώντας και άλλους πολίτες να μην αφήσουν ατιμώρητους τους φοιτητές. Οι καμπάνες του *St. Martin* ενθάρρυναν τους πολίτες να πάρουν τα όπλα, ενώ από την άλλη μεριά η εκκλησία της *St. Mary* καλούσε όλους τους φοιτητές να επιστρέψουν στις εστίες τους. Παρά τις προσπάθειες του πρύτανη να σταματήσουν οι εχθροπραξίες, η μάχη συνεχίστηκε μέχρι το βράδυ με αρκετούς νεκρούς και τραυματίες. Την επόμενη ημέρα οι τοπικοί αξιωματούχοι οργάνωσαν νέα

¹⁸² Samuel Cohn, *Popular protest in late medieval English towns*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, σελ. 264.

¹⁸³ Για τα γεγονότα της *St. Scholastica's Day Riot* βλ. G.R. Evans, *The university of Oxford. A new history*, ό.π., σελ. 111, Alan Cobban, *medieval English universities: Oxford and Cambridge to c. 1500*, ό.π., σελ. 193-194, Hal Cheetham, *Portrait of Oxford, London*, The Trinity Press, 1971, σελ. 73-75, Hastings Rashdall, *Universities*, ό.π., σελ. 403-406, John Gutch (επιμ.), *The history and antiquities of the university of Oxford*, του Anthony Wood, τ. 2, Oxford University, 1794, σελ. 456-463.

επίθεση, αυτή τη φορά προσκαλώντας χωρικούς της υπαίθρου να βοηθήσουν στη μάχη. Οι φοιτητές, αν και καλά οπλισμένοι μάταια προσπαθούσαν να υπερασπιστούν την κοινότητα και, όταν ένα μέρος οπλισμένων πολιτών κατευθύνθηκε βόρεια της πόλης στην ενορία του St. Giles, οι σπουδαστές άρχισαν να τρέπονται άτακτα σε φυγή. Φθάνοντας στη δυτική πύλη της πόλης ήρθαν αντιμέτωποι με τα αντικληρικά συναισθήματα δύο χιλιάδων χωρικών. Την τρίτη ημέρα της μάχης, ο πρύτανης ταξίδεψε στο Woodstock για να ενημερώσει τον βασιλιά, ενώ νωρίτερα είχε απαγορευθεί στους φοιτητές η έξοδος από τις εστίες, ώστε να μην επιχειρήσει κανείς να επιτεθεί σε κατοίκους. Όμως, το πλήθος έκανε νέα έφοδο στις φοιτητικές εστίες αυξάνοντας τον αριθμό των νεκρών φοιτητών και λεηλατώντας τα περιουσιακά τους στοιχεία. Η μάχη τερματίστηκε την ίδια μέρα με έναν θλιβερό απολογισμό νεκρών. Τριάντα πολίτες και εξήντα τρεις φοιτητές, οι περισσότεροι από αυτούς ιρλανδικής καταγωγής,¹⁸⁴ έχασαν τη ζωή τους.

Η τιμωρία της πόλης από το Στέμμα και τον επίσκοπο του Λίνκολν, τερμάτισε οποιαδήποτε αστική φιλοδοξία σχετιζόταν με την αποκήρυξη ή την υποβάθμιση της πανεπιστημιακής ταυτότητας στην πόλη της Οξφόρδης. Ο δήμαρχος και οι βάλιοι φυλακίστηκαν, ενώ ο τοποτηρητής (sheriff), απαλλάχθηκε από το αξίωμά του, καθώς δεν κατάφερε να εμποδίσει την είσοδο των χωρικών στην πόλη.¹⁸⁵ Το πανεπιστήμιο προχώρησε άμεσα σε αναστολή των μαθημάτων και οι φοιτητές είχαν ήδη διασκορπιστεί στις γύρω περιοχές. Με εντολή του Εδουάρδου Γ', ορίστηκε μια εξεταστική επιτροπή με σκοπό τη διερεύνηση της μοιραίας σύγκρουσης.¹⁸⁶ Πανεπιστήμιο και πόλη υποχρεώθηκαν να παραδώσουν όλα τα προνόμια και τις χάρτες ελευθεριών. Η επιτροπή που συγκροτήθηκε δικαίωσε τους φοιτητές και με τον τρόπο αυτό ολοκληρώθηκε ο μετασχηματισμός της Οξφόρδης σε μία αμιγώς πανεπιστημιακή πόλη. Στις 11 Ιουνίου του 1355 ο βασιλιάς κάλεσε εγγράφως τους καθηγητές να συνεχίσουν τις διαλέξεις. Ο πρύτανης απέκτησε την απόλυτη δικαιοδοσία σε εμπορικά, οικονομικά και δικαστικά ζητήματα της Οξφόρδης. Αντιθέτως, μετά από τις ταπεινωτικές ποινές που επιβλήθηκαν οι κάτοικοι βρέθηκαν σε δεινή θέση. Ο δήμαρχος και το δημοτικό συμβούλιο υποχρεώθηκαν να διασχίζουν ασκεπείς την High street κάθε χρόνο την ημέρα της St. Scholastica και να

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 460-461.

¹⁸⁵ Hastings Rashdall, *Universities*, τ. 2, μέρος 2^ο, σελ. 406.

¹⁸⁶ Τα ονόματα των μελών της επιτροπής που αναφέρονται είναι :Richard de Stafford, Henry Green, Robert Thorpe, William de Notton, Hugh de Sadelingstone στο John Gutch (επιμ.), *The history and antiquities of the university of Oxford*, ό.π., σελ. 462.

παρευρίσκονται στη Θεία λειτουργία προς τιμήν των νεκρών φοιτητών. Επιπλέον, κατά την ανάθεση των καθηκόντων τους, δήλωσαν ομόφωνα ότι θα σέβονταν όλα τα προνόμια του πανεπιστημίου και τέλος κατέβαλαν χρηματικό πρόστιμο εξήντα τριών πενών (μία για κάθε νεκρό φοιτητή). Εντύπωση μάλιστα προκαλεί το γεγονός ότι το ποσό αυτό συνέχισε να καταβάλλεται προς το ταμείο του πανεπιστημίου, σχεδόν για πέντε αιώνες μέχρι και το 1825, όταν δήμαρχος και πανεπιστήμιο συμφώνησαν ότι μπορούν πλέον να το διακόψουν.¹⁸⁷ Οι εντάσεις στην Οξφόρδη συνεχίστηκαν και μετά το χάος της Scholastica's day, όμως ποτέ ξανά δεν έλαβαν παρόμοιες διαστάσεις.

Οι αιματηρές διαμάχες του 1355, δεν αντιπροσωπεύουν απλά ένα ακόμα παράδειγμα στη συγκρουσιακή σχέση πόλης και πανεπιστημίου που έλαβε μεγάλες διαστάσεις. Αντίθετα, η τροπή των γεγονότων με το ξέσπασμα των αναταραχών αποτυπώνει την ταυτόχρονη και σκληρή αντίσταση των δύο αντιμαχόμενων κοινοτήτων. Η πανεπιστημιακή κοινότητα αντιστεκόταν σε οποιονδήποτε προσπαθούσε να την περιθωριοποιήσει και η πόλη αντιστεκόταν με κάθε τρόπο στον περιορισμό των εξουσιών της. Η πανεπιστημιακή κοινότητα της Οξφόρδης υπήρξε η πρώτη στην Ευρώπη που από την ενσωμάτωση πέρασε στην απόλυτη κυριαρχία. Πουθενά αλλού η διαδικασία αυτή δεν ήταν τόσο επεισοδιακή και αιματηρή, όσο υπήρξε στην Οξφόρδη. Και αυτή η αλληλεπίδραση, ως έναν βαθμό, ενισχυόταν από την βασιλική εξουσία στα πλαίσια διαμόρφωσης ενός αναπτυσσόμενου συγκεντρωτικού συστήματος. Η Οξφόρδη, ίσως η πιο εξεγερτική πόλη της Αγγλίας, μέσα στις επόμενες δεκαετίες θα αποτελέσει την πιστή έδρα του Στέμματος.

¹⁸⁷ Hastings Rashdall, ό.π., σελ.408

Επίλογος

Με τη δημιουργία των πρώτων πανεπιστημίων στην Ευρώπη γεννήθηκε και μια νέα αστικού τύπου κοινότητα, η οποία διεκδίκησε τη δική της θέση εντός των καθιερωμένων δυναμικών εξουσιαστικών δικτύων των πόλεων. Η ακαδημαϊκή τήβεννος αποτέλεσε το απόλυτο σύμβολο της πανεπιστημιακής κοινότητας και, ως έναν βαθμό λειτούργησε εξισωτικά, επισκιάζοντας τις όποιες γεωγραφικές, οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Ο νεαρός φοιτητής με την περιβολή της ακαδημαϊκής τήβεννου, αυτομάτως εντασσόταν σε μία νέα συλλογικότητα και εν δυνάμει επανατοποθετούνταν στην πυραμίδα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Αψηφούσε τους παραδοσιακούς δεσμούς υποτέλειας, συγκρούστηκε με όλες τις παραδοσιακές εξουσιαστικές αρχές της πόλης και, τελικά, δικαιώθηκε με τη σύμφωνη βούληση του Στέμματος και του πάπα. Η διαδικασία ενσωμάτωσής του ήταν αδύνατο να μην λάβει συγκρουσιακό χαρακτήρα. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε πόλη και πανεπιστήμιο έχει ουσιαστικά τις ρίζες του στον ανταγωνισμό των δύο κοινοτήτων για κοινωνική αναγνώριση, ανέλιξη και κυριαρχία. Φυσικά δε γίνεται λόγος εδώ για κάποιο είδος φοιτητικού κινήματος με συγκεκριμένη πολιτική συνείδηση και ανατρεπτικές προσδοκίες. Κύριος στόχος του *gown* παραμένει η ένταξή του στον αστικό ιστό και η ισότιμη αντιμετώπισή του σε όλες τις αστικές δομές. Η πανεπιστημιακή κοινότητα βάδισε προς αυτή την κατεύθυνση θέτοντας τους δικούς της όρους. Όσο περισσότερο οι όροι αυτοί προσέβαλαν την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, τόσο περισσότερο κλιμακώνονταν οι έριδες και οι εντάσεις.

Όπως είδαμε, αρκετές συγκρούσεις εκτυλίχθηκαν σε ένα πρώτο στάδιο μέσα σε ταβέρνες. Οι γενικεύσεις που συνδέουν την κατανάλωση αλκοόλ ή το νεαρό της ηλικίας με την φοιτητική βία δεν είναι ικανές να καλύψουν τον προβληματισμό της παρούσας εργασίας. Οι φοιτητές συνειδητά δεν περιθωριοποιήθηκαν διασκεδάζοντας σε απομονωμένους φοιτητικούς χώρους εστίασης, αλλά αντίθετα συναθροίζονταν στα

πιο κεντρικά σημεία, καθιστώντας με κάθε τρόπο αισθητή την παρουσία τους, γεγονός που υποδεικνύει ότι τα αίτια των συγκρούσεων ήταν βαθύτερα. Εξετάζοντας το παράδειγμα του Παρισιού, η Hannah Skoda εύστοχα παρατηρεί το εξής: «Οι περισσότερες ταβέρνες, όπου σύχναζαν οι φοιτητές βρίσκονταν στις γειτονικές οδούς του Rue du Fuarre, του πιο πυκνοκατοικημένου δρόμου της πόλης. Οι σπουδαστές δεν περιπλανιούνταν άσκοπα στους δρόμους μέχρι να βρουν ένα μέρος για να πιουν ούτε επέλεξαν να καθήσουν απλά στην ταβέρνα που βρισκόταν στο ισόγειο των καταλυμάτων τους. Αντιθέτως, ακολουθούσαν τους πιο πολυσύχναστους δρόμους και διασκεδάζαν σε συγκεκριμένες ταβέρνες, ώστε να τραβήξουν την προσοχή. Συχνάζοντας στα ίδια μέρη, έπαιζαν με τους φόβους της κοινότητας στην παρουσία πυκνών συγκεντρώσεων φοιτητών.»¹⁸⁸

Τα παραδείγματα του προηγούμενου κεφαλαίου αποκαλύπτουν ότι οι σχέσεις των *town* και *gown* στη Μπολόνια ποτέ δεν έλαβαν παρόμοιες διαστάσεις σύγκρουσης, όπως συνέβη στο Παρίσι και στην Οξφόρδη. Η αστική ολιγαρχία της Μπολόνια αρκετά χρόνια πριν το ξέσπασμα της *St Scholastica's day riot*, στήριζε και φρόντιζε η ίδια για την ευημερία του πανεπιστημίου. Η αστική ελίτ συνδέθηκε με πιο άμεσο τρόπο με την πανεπιστημιακή κοινότητα, καθώς αρκετοί Μπολονέζοι καθηγητές ανήκαν σε κάποιες από τις ισχυρότερες οικογένειες της πόλης. Τη λύση στο πρόβλημα των καθηγητών, που επιδίωκαν καλύτερους μισθούς εγκαταλείποντας τη Μπολόνια και συμπαρασύροντας ολόκληρες φοιτητικές κοινότητες, την έδωσαν οι ίδιοι οι ανταγωνιστές της πόλης. Το αστικό συμβούλιο ακολουθώντας το παράδειγμά τους ανέλαβε τη μισθοδοσία των καθηγητών, αυξάνοντας τις απολαβές τους και απαλλάσσοντας τους φοιτητές από την καταβολή διδάκτρων.¹⁸⁹ Επιπλέον, το πανεπιστήμιο της Μπολόνια απολάμβανε την αδιάκοπη και αποκλειστική στήριξη του πάπα. Πράγματι, παρόλο που ήδη μέχρι τον 14^ο αιώνα είχαν ιδρυθεί και άλλα πανεπιστήμια στον ιταλικό χώρο, η Μπολόνια διεκδικούσε εξέχουσα θέση, καθώς ήταν το μόνο ιταλικό πανεπιστήμιο που δε σταμάτησε τη λειτουργία του ούτε κατά τον 16^ο αιώνα, όταν πολυάριθμες πολεμικές αναταραχές ταλαιπώρησαν την ευρύτερη περιοχή.¹⁹⁰ Η σχολή του Δικαίου συγκέντρωνε τους περισσότερους φοιτητές, γεγονός που διαφοροποιούσε την φοιτητική της κοινότητα σε σχέση με του Παρισιού και της Οξφόρδης όχι μόνο σε ηλικιακό επίπεδο, αλλά κυρίως στο γεγονός ότι πιθανότατα ο

¹⁸⁸ Hannah Skoda, *ό.π.*, σελ. 141.

¹⁸⁹ V. R. Cardozier, "Student power in medieval universities", *ό.π.*, σελ. 948

¹⁹⁰ Paul F. Grendler, "The University of Bologna, the City, and the Papacy", *Renaissance Studies*, τ. 13/4, 1999, σελ. 475–85, σελ. 484–485.

σπουδαστής της νομικής ξεκινούσε από διαφορετική αφετηρία σε σύγκριση με τους νεαρούς φοιτητές των τεχνών και κατείχε ήδη μια ευυπόληπτη θέση στο κοινωνικό status quo. Γι' αυτό άλλωστε στις περισσότερες διαμάχες με την πόλη εμπλέκονταν φοιτητές από την *ultramontane* κοινότητα οι οποίες όμως, για τους λόγους που προαναφέραμε, μετά τη μετανάστευση στη Σιένα άρχισαν να φθίνουν σημαντικά. Στην Μπολόνια μέχρι το 1321 σημειώθηκαν συνολικά περίπου δεκατρείς περιπτώσεις μαζικών μετακινήσεων της πανεπιστημιακής κοινότητας¹⁹¹, αλλά καμία δεν στιγματίστηκε από ακραίες συγκρούσεις και δεκάδες νεκρών.

Στο Παρίσι οι παράγοντες που στέκονταν εμπόδιο στην αυτονομία του studium, δημιουργούσαν ένα πολυσχιδές και δυσεπίλυτο πρόβλημα. Οι ισχυρές τοπικές εκκλησιαστικές αρχές εκμεταλλευόμενες τη δικαιοδοσία τους επί των κληρικών φοιτητών προσπαθούσαν να χρησιμοποιήσουν το πανεπιστήμιο προς όφελός τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την άμεση ρήξη με τους καθηγητές, οι οποίοι αντιστέκονταν σθεναρά χάρη στις συλλογικές τους κινητοποιήσεις και στο όπλο της απεργίας. Εξάλλου, η αντιπαράθεση με τα μέλη των επαιτικών ταγμάτων συντέλεσε στην όξυνση των συγκρούσεων, διότι απλούστατα Δομινικανοί και Φραγκισκανοί αποτελούσαν ένα ανεξάρτητο τμήμα της πανεπιστημιακής κοινότητας που δρούσε ανταγωνιστικά και δε συνεργάστηκε σχεδόν ποτέ με τους κοσμικούς κληρικούς. Η αμοιβαία στήριξη του πάπα στο πανεπιστήμιο και στα επαιτικά τάγματα δεν εξυπηρετούσε τις διεκδικήσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας και έτσι οι διαμάχες συνεχίζονταν. Η απειθαρχία της νιότης που διέκρινε την πλειοψηφία των φοιτητών¹⁹² δεν μπορεί να προτάσσεται ως βασικό αίτιο φοιτητικής βίας. Η μεσαιωνική βία ήταν ενδημικό φαινόμενο και δεν σχετιζόταν με ηλικιακά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, είναι σίγουρο ότι οι νεαροί κληρικοί φοιτητές δεν περιορίζονταν και σπάνια έμεναν πιστοί στους θρησκευτικούς κανόνες. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το ότι βρίσκονταν σε ένα πρώιμο στάδιο κοινωνικών ζυμώσεων και αναζητήσεων έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην έκφραση των φοιτητικών ταραχών. Εξετάζοντας προσεκτικά τις οικονομικές ρυθμίσεις που περιλαμβάνουν τα βασιλικά διατάγματα, αντιλαμβανόμαστε ότι η οικονομική προστασία της πανεπιστημιακής κοινότητας στην πραγματικότητα έθιγε τα κυριαρχικά δικαιώματα τη συντεχνίας των εμπόρων, η

¹⁹¹ Janin Hunt, *The university in medieval life, 1179-1499*, North Carolina, London, Mcfarland & Company Inc., 2008, σελ. 61.

¹⁹² Ο Jacques Le Goff υποστηρίζει ότι οι περισσότεροι φοιτητές που συμμετείχαν σε βιαιότητες, ωθούνταν από τη νεαρή ηλικία τους και το αίσθημα ότι βρίσκονται μακριά από τον τόπο καταγωγής τους. βλ. J acques Le Goff., *Time, Work and Culture in the middle ages*, Chicago, London, The university of Chicago Press, 1980, σελ. 143.

οποία δρούσε ως απόλυτος ρυθμιστής των εμπορικών δραστηριοτήτων. Συνεπώς, αν και όχι στον ίδιο βαθμό με την περίπτωση της Οξφόρδης, η προνομιούχα θέση των μελών του πανεπιστημίου στις τοπικές αγορές σε αντίθεση με την αντίστοιχη των ντόπιων κατοίκων του Παρισιού, κλιμάκωσε ακόμα περισσότερο την αντιπαράθεση των *town* και *gown*. Στην περίπτωση του Παρισιού οι αναταραχές είχαν πιο δριμύ και συχνό χαρακτήρα, σε σύγκριση με την Μπολόνια. Από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των νεκρών κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων και η συχνότητα των εκτεταμένων οδομαχιών, δεν μπορούν να ανταγωνιστούν το ακραίο παράδειγμα της αγγλικής πόλης. Κανένας δρόμος του Παρισιού δεν βιάστηκε με τόσο αίμα, όσο η High Street της Οξφόρδης.

Στην Οξφόρδη, τα αλληπάλληλα διατάγματα του Στέμματος, οι συνεχείς θρησκευτικοί αποκλεισμοί από εκκλησιαστικές τελετές, αλλά και τα παραδείγματα των αλληλοσπαραγμών ανάμεσα σε πανεπιστήμιο και πόλη μαρτυρούν ότι η ενσωμάτωση του φοιτητικού πληθυσμού δεν είχε πουθενά αλλού τόσο συγκρουσιακό χαρακτήρα. Ο αυστηρός παρεμβατισμός του Στέμματος στην οικονομία της πόλης υπήρξε ζωτικής σημασίας για την επιβίωση της φοιτητικής κοινότητας. Και, αν στην Μπολόνια είχε ήδη διαμορφωθεί ένα ανεπτυγμένο χρηματοοικονομικό σύστημα με ισχυρούς αστούς τραπεζίτες να στηρίζουν οικονομικά τους φοιτητές, οι σπουδαστές της Οξφόρδης ήταν υποχρεωμένοι να δανείζονται από την εβραϊκή κοινότητα ή να βασίζονται εξ ολοκλήρου σε χορηγίες. Οι οικιστικές συνθήκες βελτιώνονταν με πολύ αργό ρυθμό και δεν μπορούσαν να συγκριθούν σε τίποτα με το αστικό περιβάλλον του Παρισιού και της Μπολόνια. Ο φοιτητικός πληθυσμός αυξάνεται ραγδαία, η ανάγκη στέγασής του γίνεται επιτακτική και η πόλη, εν ολίγοις, αδυνατεί να εξασφαλίσει κατάλληλες συνθήκες υγιεινής. Εκ των πραγμάτων, οι μοιραίες συγκρούσεις δεν θα αργούσαν να εμφανιστούν. Παρ' όλες τις προσπάθειες του Στέμματος το εξεγερτικό παρελθόν της πόλης δεν επέτρεψε στους κατοίκους να παραδώσουν τις κεκτημένες ελευθερίες τους αναίμακτα. Η πόλη κέρδισε τις μάχες στους δρόμους, όμως το πανεπιστήμιο «στέφθηκε» νικητής μέσω βασιλικών χαρτών και διαταγμάτων. Σε καμία άλλη πόλη, το πανεπιστήμιο δεν απέκτησε παρόμοιες εξουσιαστικές δικαιοδοσίες σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα. Η ταυτότητα της πόλης μέσα σε έναν αιώνα μετασηματίστηκε βιαίως και η Οξφόρδη από μια μικρή εμπορική περιοχή εξελίχθηκε σε μια από τις σημαντικότερες πανεπιστημιακές πόλεις. Οι εκατοντάδες νεκροί αντιπροσωπεύουν το ακριβό τίμημα αυτού του μετασηματισμού.

Συμπερασματικά, είναι σαφές ότι τα πανεπιστήμια συνιστούν έναν ευρωπαϊκό θεσμό που επιβίωσε μέσα στους αιώνες, διατηρώντας μάλιστα αρκετά στοιχεία του αναλλοίωτα. Η μελέτη των σχέσεων πόλης-πανεπιστημίου (town and gown) στις μεσαιωνικές κοινωνίες μπορεί να συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση της θέσης και του ρόλου που διαδραματίζει ο πανεπιστημιακός θεσμός στη νεότερη ιστορία. Οι συζητήσεις γύρω από το πανεπιστημιακό άσυλο, τη φοιτητική βία και τους τρόπους καταστολής, απασχολούν μέχρι σήμερα πολλές ευρωπαϊκές πόλεις και οι συγκρούσεις τόσο σε ιδεολογικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο συνεχίζονται.

Βιβλιογραφία

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ

1. Baldwin W. John, *The Government of Philip Augustus, Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*, Berkeley, Los Angeles, Oxford, University of California Press, 1991
2. Barbieri Magda, *La terra e la gente del castello d' Argile e di Venezzano ossia Mascarino storia di due comunita del contado di Bologna*, 1 τομ., Castello d' Argile, 1994
3. Blanshei Sarah Rubin, *A companion to medieval and Renaissance Bologna*, Leiden, Boston, Brill Academy Publications, 2018
4. Blanshei Sarah Rubin, *Politics and Justice in Late Medieval Bologna*, Leiden, Boston, Brill Academy Publications, 2010
5. Brockliss Lawrence, "Gown and town: the university and the city in Europe, 1200-2000", *Minerva*, τ. 38/2, 2000, σελ. 147-170
6. Cardozier V. R., "Student power in medieval universities", *Personnel and Guidance Journal*, τ. 46/10, 1968, σελ. 944-948
7. Catto J. I.(επιμ.), *The history of the University of Oxford:The early Oxford schools*, Oxford, Clarendon Press, 1984
8. Cheetham Hal, *Portrait of Oxford, London*, The Trinity Press, 1971
9. Cobban Alan, "English University Benefactors in the Middle Ages." *History*, τ. 86/283, 2001, σελ. 288-312
10. Cobban Alan, *The medieval English universities: Oxford and Cambridge to c. 1500*, Berkeley, Los Angeles, The University of California Press, 1988
11. Cobban Alan, *The medieval universities: their development and organization*, London, Methuen and Co Ltd, 1975
12. Cohn Samuel, *Popular protest in late medieval English towns*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013
13. Crossley Alan, Elrington C R. (επιμ.), *A History of the County of Oxford:the City of Oxford*, 4 τομ., London, 1979
14. Dean Trevor, *Crime in medieval Europe 1200-1500*, London, NewYork, Routledge, 2001

15. Dobb Maurice, *Studies in the development of capitalism*, London, Routledge and Kegan Paul, 1963
16. Elema Ariella, *Trial by battle in France and England*, Centre of Medieval studies, University of Toronto, 2012
17. Evans G.R., *The University of Oxford. A new history*, London, New York, I.B. Tauris and Co Ltd, 2010
18. Ferruolo C. Stephen C., *The origins of the university: the schools of Paris and their critics 1100-1215*, Stanford, California, Stanford University Press, 1985
19. Gorochov Nathalie, "The great dispersion of the university of Paris and the rise of the european universities", *Review of the history of Universities*, τ.21/2, 2018, σελ. 99-119
20. Green John Richard, *A history of the English People, 1214-1307*, 2 τμ., Barcelona, Singapore, Athena University Press, 2004
21. Grendler F. Paul F, *The Universities of the Italian Renaissance*, Baltimore, John Hopkins University Press, 2002
22. Grendler F. Paul, "The University of Bologna, the City, and the Papacy", *Renaissance Studies*, τ. 13/4, 1999, σελ. 475-485
23. Haskins Charles Homer, *The Renaissance of the Twelfth Century*, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1971
24. Haskins Charles Homer, *The rise of the universities*, New York, Cornell University Press, 1957
25. Hilde de Ridder-Symoens, Walter Ruegg (επιμ.), *University in the middle ages*, 1 τμ., Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1992
26. Hilton Rodney, *Class conflict and the crisis of feudalism: essays in medieval social history*, London, The Hambleton Press, 1985
27. Hunt Janin, *The university in medieval life, 1179-1499*, North Carolina, London, Mcfarland &Company Inc., 2008
28. Kibre Pearl, "Scholarly Privileges: Their Roman Origins and Medieval Expression.", *The American Historical Review*, τ. 59/3, 1954, σελ. 543-567
29. Koeppler H., "Frederick Barbarossa and the Schools of Bologna.", *The English Historical Review*, τ. 54/216, 1939, σελ. 577-607

30. Le Goff Jacques, *Time, Work and Culture in the middle ages*, Chicago, London, The university of Chicago Press, 1980
31. Le Goff Jacques, *Η Ευρώπη γεννήθηκε στο Μεσαίωνα;*, μτφρ.: Ζέη Ελευθερία, Αθήνα, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2006
32. McKeon Peter, “The status of university of Paris as Prens Scientiarum: an episode in the development of its autonomy”, *Speculum*, τ.39/4, 1964, σελ. 651-675
33. Miller S. DeMonde, Rivera D. Jason , “Town and Gown”, *The international journal of the humanities*, τ.3/8, 2005, σελ. 215-223
34. Murray Alexander, *Reason and society in the middle ages*, Oxford, Clarendon Press, 1978
35. Pedersen Olaf, *The first Universities Studium Generale and the Origins of University Education in Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997
36. Henri Pirenne, *Medieval Cities their origins and the revival of trade*, μτφρ.: Frank D. Halsey, Princeton, Princeton University Press, 1969
37. Pollock, Maitland, *The history of English Law before the time of Edward I*, 1 τομ., Cambridge, Cambridge University Press, 1898
38. Pounds Norman, *The medieval city*, London, Greenwood Press, 2005
39. Rashdall Hastings, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, 3 τομ., Oxford, Clarendon Press, 1895
40. Salter H. E., “The city of Oxford in the middle ages”, *The Journal of the Historical Association*, τ. 14/54, 1929, σελ. 97-105
41. Skoda Hannah, *Medieval Violence, Physical brutality in Northern France 1270-1330*, Oxford, Oxford University Press, 2013
42. Spencer E. Young, *Scholarly community at the early university of Paris*, Cambridge, Cambridge university press, 2014
43. Stone Lawrence (επιμ.), *University in society Oxford and Cambridge from the 14th to the Early 19th century*, 1 τομ., New Jersey, Princeton University Press, 1974
44. Tervoort Ad, *The Iter Italicum and the Northern Netherlands, Dutch students at Italian universities and their role in Netherlands’ society (1426-1575)*, Boston, Leiden, Brill Academy Press, 2005

45. Thorndike Lynn, *University records and life in the middle ages*, New York, Columbia University Press, 1944
46. Tilley Arthur (επιμ.), *Medieval France, a companion to French studies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010
47. Weber Max, *Η πόλη*, μτφρ.: Γκιούρας Θανάσης, Αθήνα, εκδόσεις Σαββάλας, 2008
48. Wolfe Michael, *Walled Towns and the Shaping of France. From the Medieval to the Early Modern Era*, New York, Palgrave Macmilan, 2009
49. Wray Shona Kelly, *Communities and Crisis, Bologna During the Black Death*, Leiden, Boston, Brill Academy Publications, 2009
50. Zutshi Patrick, “The Dispersal of Scholars from Oxford and the Beginnings of a University at Cambridge: A Study of the Sources”, *The English Historical Review*, τ. 127/528, 2012, σελ. 1041-1062

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ

1. Arnold Thomas (επιμ.), *Memorials of S. Edmund's Abbey*, London 1890
2. Cherubino Ghirardacci, *Della Historia di Bologna*, 2 τομ., Bologna 1657
3. Denifle Heinrich, Chatelain Emile (επιμ.), *Chartularium Universitatis Parisiensis*, 3 τομ., Paris 1889
4. Geraud H. (επιμ.), *Chronique et continuation de Guillaume de Nangis*, 1 τομ., Paris 1843
5. Halliwell James (επιμ.), *The Chronicle of the monastery of Abingdon 1218-1304*, Reading 1844
6. Hinnebusch J. F. (επιμ.), *The Historia Occidentalis of Jacques de Vitry: A Critical Edition*, Fribourg 1972
7. Koeppler H., “Frederick Barbarossa and the Schools of Bologna, Authentica Habita”, *The English Historical Review*, 54 (1939), 577-607
8. Paris Matthew, Luard Henry Richard (επιμ.), *Chronica majora*, 3 τομ., London 1872

9. Rashdall Hastings (επιμ.), “Bull of Honirius III in favor of the university of Bologna 1220”, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, 2/2, Oxford 1895
10. Salter E. Herbert (επιμ.), *Medieval archives of the university of Oxford*, 1 τομ., Oxford 1920
11. Sarti Mauro (επιμ.), *De claris Archigymnasii Bononiensis professoribus*, Rome 1769
12. Stevenson Joseph (επιμ.), *Cronicon de Lanercost, 1201-1346*, Edinburg 1839
13. Stubbs William (επιμ.), *Chronica magistri Rogeri de Houedene*, 4 τομ., London 1868
14. Wood Anthony, *The history and antiquities of the university of Oxford*, by Anthony Wood, M.A. Now first published with a continuation by the editor, John Gutch, 2 τομ., Oxford 1794